

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ กาย-จิต-อารมณ์: ศิลธรรมในปรัชญาของเดส์การ์ต

โดย ดร. สุภัทวดี อมาตยกุล

ธันวาคม 2548

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ กาย-จิต-อารมณ์: ศิลธรรมในปรัชญาของเตส์การ์ต

ผู้วิจัย

ดร. สุภัทวดี อมาตยกุล

ชุดโครงการ เวกีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รหัสโครงการ : PDG47H0004
 ชื่อโครงการ : กาย-จิต-อารมณ์: ศีลธรรมในปรัชญาของเดส์การ์ท
 ชื่อนักวิจัย : ดร. สกัควดี อมาตยกุล
 E-mail Address : Supakwadee.A@chula.ac.th
 ระยะเวลาโครงการ : 1 มีนาคม 2547 – 28 กุมภาพันธ์ 2548 (ขยายเวลาถึง 31 มกราคม 2549)

รายงานวิจัยฉบับนี้เสนอว่าเดส์การ์ทได้พัฒนาระบบคิดทางศีลธรรมที่สมบูรณ์ขึ้นผ่านทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ใน *The Passions of the Soul* และแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ทมีรากฐานอยู่บนอภิปรัชญาหรือทฤษฎีทวินิยมในเชิงสาระของเขาเอง บทแรกเสนอภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของระบบปรัชญาของเดส์การ์ทโดยวิเคราะห์การปฏิบัติทางความรู้ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ผ่านความเปลี่ยนแปลงในเชิงจักรวาลวิทยา เทววิทยา "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" และผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อการศึกษาหาความรู้และต่อแนวคิดทางศีลธรรมในสมัยนั้น บทที่สองอภิปรายเรื่อง "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทรรณะของเดส์การ์ทในบริบทของอภิปรัชญาทวินิยมเชิงสาระหรือ "ทวินิยมจิต-กาย" ของเขา เดส์การ์ทมอง "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทางศีลธรรมต่างไปจากความเข้าใจหรือการตีความในกระแสหลักบนรากฐานของอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขาที่เห็นว่าคุณสมบัติคือจิตที่คิดได้ก็เพียงแต่อาศัยอยู่ในกายที่เปรียบเสมือนเครื่องจักร บทนี้เสนอวิธีการตีความที่จะไม่ทำให้ความคิดเรื่อง "มนุษย์ที่แท้จริง" ของเดส์การ์ทขัดแย้งกับทวินิยมจิต-กายในทางอภิปรัชญาของเขา บทที่สามเข้าสู่รายละเอียดในเนื้อหาของ *The Passions of the Soul* โดยอธิบายว่า "อารมณ์" คืออะไรในปรัชญาของเดส์การ์ท และบทสุดท้ายอภิปรายและวิเคราะห์บทบาทของอารมณ์ที่มีต่อแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ท

คำสำคัญ : เดส์การ์ท, ศีลธรรม, ทวินิยม, อารมณ์, *The Passions of the Soul*

Project Code : PDG47H0004

Project Title : Mind-Body-Emotion: Morality in Descartes's Philosophy

Researcher : Supakwadee Amatayakul, Ph.D. (Philosophy)
 Department of Philosophy, Faculty of Arts,
 Chulalongkorn University

E-mail Address : Supakwadee.A@chula.ac.th

Project Duration : 1 March 2004 – 31 January 2006

This research argues that Descartes has developed a more complete moral system through his theory of the "passions" in *The Passions of the Soul*, and that his moral system is rooted in the substance dualism of his metaphysics. The first chapter provides a historical background to Descartes's philosophy through an analysis of the cosmological and theological transformations, the development of the "New Science," and the impact they made on knowledge acquisition and moral outlook during the Scientific Revolution in the 16th and 17th centuries. The second chapter discusses Descartes's conception of a "genuine human being" in the context of his substance dualism. It argues that his understanding of a "genuine human being" in a moral sense is very different from the mainstream interpretation which views humans epistemologically and metaphysically as thinking substance inhabiting body-machines. It also proposes an interpretation that would make Descartes's idea of a "genuine human being" consistent with his substance dualism. The third chapter explicates what the "passions" are as presented in *The Passions of the Soul*. The final chapter discusses and analyzes the role of the "passions" in Descartes's moral system.

Keyword: Descartes, Morality, Dualism, Emotion, Passion, *The Passions of the Soul*

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	iii
สารบัญ	iv
การอ้างอิง	v
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	vi
 บทนำ	 1
บทที่ 1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์: จักรวาลวิทยา เทววิทยา และ "วิทยาศาสตร์แผนใหม่"	7
บทที่ 2 "มนุษยวิทยา" ของเดส์การ์ต	23
บทที่ 3 "อารมณ์" ใน <i>The Passions of the Soul</i>	32
บทที่ 4 "อารมณ์" กับศีลธรรมในปรัชญาของเดส์การ์ต	42
บทที่ 5 บทสรุป	58
 บรรณานุกรม	 61
ภาคผนวก	65

การอ้างอิง

รายละเอียดของการอ้างอิงผลงานต่างๆในเชิงอรรถปรากฏอยู่ในบรรณานุกรมท้าย รายงานวิจัย ในการอ้างอิงงานเขียนของเดส์การ์ท ข้าพเจ้าใช้บทแปลผลงานของเขาเป็น ภาษาอังกฤษที่ผู้ศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ทยอมรับและใช้กันในวงกว้าง โดยข้าพเจ้าใช้ตัวย่อที่เป็นมาตรฐานดังนี้

CSM J. Cottingham, R. Stoothoff, and D. Murdoch (trans.), *The Philosophical Writings of Descartes*, Vols. I and II (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

CSMK J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, and A. Kenny (trans.), *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. III (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

ในการอ้างอิงแต่ละครั้ง ข้าพเจ้าใช้รูปแบบ “ชื่อย่องานเขียนของเดส์การ์ท, บท เล่ม ตอน หรือข้อ, ตัวย่อบทแปลผลงาน ตามด้วยเลขโรมันเพื่อบ่งถึงเลขที่เล่ม, เลขหน้า.” ตัวอย่างเช่น

Discourse, part III, CSM I, 122-125. – เป็นการอ้างอิงจากงานเขียนเรื่อง *Discourse on the Method* ตอนที่ 3 ซึ่งปรากฏอยู่ใน J. Cottingham, R. Stoothoff, and D. Murdoch (trans.), *The Philosophical Writings of Descartes* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985) เล่มที่ 1 หน้า 122-125

Passions, ข้อ 1, CSM I, 328. – เป็นการอ้างอิงจากงานเขียนเรื่อง *The Passions of the Soul* ข้อที่ 1 ซึ่งปรากฏอยู่ใน J. Cottingham, R. Stoothoff, and D. Murdoch (trans.), *The Philosophical Writings of Descartes* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985) เล่มที่ 1 หน้า 328

Letter to Princess Elizabeth, May 21, 1643, CSMK, 218. – เป็นการอ้างอิงจากจดหมายที่ เดส์การ์ทเขียนถึงเจ้าหญิงอลิซาเบธแห่งโบฮีเมียในวันที่ 21 พฤษภาคม 1643 ซึ่ง ปรากฏอยู่ใน J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch, and A. Kenny (trans.), *The Philosophical Writings of Descartes* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991) เล่มที่ 3 (จดหมายโต้ตอบและบทสนทนาต่างๆ) หน้า 218

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ระบบคิดทางจริยศาสตร์ในประวัติศาสตร์ปรัชญาตะวันตกหลายสมัยด้วยกันถูกสร้างขึ้นบนรากฐานของระบบคิดทางอภิปรัชญา อันเป็นผลของความต้องการให้กฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์มีความถูกต้องแน่นอนและตายตัวในระดับเดียวกัน หรือใกล้เคียง กับกฎเกณฑ์ทางอภิปรัชญา ตัวอย่างเช่นอิมมานูเอล คานท์ ผู้ได้พยายามวางรากฐานทางอภิปรัชญาให้กับระบบจริยศาสตร์ของเขา¹ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของระบบคิดทางจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากความพยายามให้กฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์มีความแน่นอนตายตัวคือการแบ่งแยกระหว่างการพิจารณา อธิบาย และอภิปรายเรื่องของจิตกับกายอย่างชัดเจน ในระบบจริยศาสตร์เหล่านี้ จิตและกายของมนุษย์มักถูกมองในกรอบของทวินิยม (Dualism) ว่าเป็นสิ่งที่ต่างกันและแยกออกจากกันได้ โดยที่จิตมักได้รับการยกย่องและให้คุณค่าเหนือกาย เนื่องจากจิตมีความสามารถในการเข้าถึงและใช้เหตุผล ในขณะที่กายเป็นแหล่งที่มาของอารมณ์และความรู้สึกเนื่องจากกายเป็นตัวรับรู้ผัสสะต่างๆ การมองว่าจิตเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับกายส่งผลให้เกิดความเชื่อที่ว่าเหตุผลเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับอารมณ์ ระบบจริยศาสตร์ประเภทนี้มักมองว่าเมื่อจิตสามารถใช้เหตุผลในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ และเหตุผลคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์รับรู้ความจริงได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง สิ่งที่มนุษย์รับรู้ด้วยจิตจึงมีความชัดเจนแน่นอน ส่วนสิ่งที่มนุษย์รับรู้ด้วยกายนั้นคลุมเครือและไม่ชัดเจน เนื่องจากบ่อยครั้งผัสสะอันเกิดจากการรับรู้ของกายไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและเป็นสิ่งหลอกลวง ความต้องการวางรากฐานที่แน่นอนตายตัวให้กับระบบจริยศาสตร์ส่งผลให้เหตุผลถูกใช้เป็นตัวชี้แนะและกำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ในขณะที่อารมณ์ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เบี่ยงเบนมนุษย์ออกจากเหตุผล อันเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติตามกฎทางศีลธรรม เมื่อเหตุผลเป็นตัวกำหนดและชี้นำกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมแต่เพียงผู้เดียวโดยที่อารมณ์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจึงมีความแน่นอนและตายตัว เป็นสากล และเป็นกลาง บ่อยครั้งระบบจริยศาสตร์เหล่านี้ถูกเรียกว่าเป็น "จริยศาสตร์แบบเหตุผลนิยม" (Rationalist Ethics) เนื่องจากมีการให้ความสำคัญกับเหตุผลเหนือสิ่งอื่น

เป็นที่น่าสนใจว่าเรอเน เดส์การ์ต (René Descartes) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสกระแสนเหตุผลนิยม (Rationalism) ซึ่งเชื่อว่าเราสามารถใช้อุบายเพื่อรับรู้ความจริงหรือความรู้ทางอภิปรัชญาได้อย่างแน่นอนสมบูรณ์ กลับไม่ได้ใช้รากฐานแห่งความแน่นอนสมบูรณ์ (absolute certainty) ดังกล่าวในการพิจารณาและอภิปรายเรื่องศีลธรรมของมนุษย์ ในผลงานทางปรัชญาชิ้นแรกๆ เช่น *Meditations on First Philosophy* และ *Discourse on the Method* เดส์การ์ตได้แบ่งแยกจิตกับกายออกจากกันอย่างชัดเจนเพื่อค้นหาความจริงทางอภิปรัชญาที่เขาเรียกว่า "หลักปฐมฐาน" (First Principles) อันเป็นรากฐานของการรับรู้และเข้าใจสรรพสิ่งในโลกนี้ ใน

¹ โปรตดู I. Kant. *Groundwork of the Metaphysic of Morals*. Trans. H.J. Patton, 1964.

ผลงานชิ้นแรกๆ เหล่านี้ เดส์คาร์ทได้จัดให้เหตุผลเป็นเรื่องของจิตแต่เพียงอย่างเดียว และให้ผัสสะเป็นเรื่องของกายโดยเฉพาะ โดยที่จิตเป็นอิสระจากกายถึงขั้นที่จิตสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยกาย² เช่นเดียวกับนักปรัชญากระแสเหตุผลนิยมคนอื่นๆ เดส์คาร์ทเชื่อว่ามนุษย์จะเข้าถึงความจริงทางอภิปรัชญาได้ด้วยจิตโดยอาศัยเหตุผลเท่านั้น และเชื่อว่าความจริงดังกล่าวมีความแน่นอนสมบูรณ์ เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าเดส์คาร์ท เกือบจะไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของศีลธรรมและความจริงทางจริยศาสตร์ในผลงานชิ้นแรกๆ เลย แต่ใน *The Passions of the Soul*³ ซึ่งเป็นผลงานที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุดในบรรดางานเขียนทางปรัชญาทั้งหมดของเดส์คาร์ท เดส์คาร์ทได้กล่าวถึงสิ่งที่เราอาจเข้าใจได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบจิตทางศีลธรรมของเขา ใน *The Passions of the Soul* เดส์คาร์ทได้ศึกษาเรื่องอารมณ์ (Passions) ของมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์เป็นองค์ประกอบหรือองค์รวมของจิตและกาย (Mind-Body Composite / Mind-Body Union) ไม่ใช่ในฐานะที่มนุษย์มีส่วนประกอบที่แยกขาดจากกันอย่างชัดเจน 2 ส่วน คือจิตกับกาย อารมณ์มีองค์ประกอบ 2 ประการสำหรับเดส์คาร์ท นั่นคือองค์ประกอบที่เกิดจากจิต อันได้แก่ "ภาพแทน" (representations) และองค์ประกอบที่เกิดจากกาย อันได้แก่การเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียล (pineal gland) องค์ประกอบทั้ง 2 อย่างนี้ยึดติดอยู่ด้วยกันโดยธรรมชาติ และไม่มีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเกิดขึ้นได้โดยปราศจากอีกองค์ประกอบหนึ่งเสมอ

เดส์คาร์ทให้ความสำคัญกับกายไม่น้อยไปกว่าจิตในการศึกษากลไกของอารมณ์ใน *The Passions of the Soul* การที่เดส์คาร์ทเชื่อว่าอารมณ์มีองค์ประกอบที่เกิดจากทั้งจิตและกายเป็นการทลายกำแพงที่นักเหตุผลนิยมส่วนใหญ่สร้างขึ้นมาแบ่งแยกระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ โดยอ้างว่าเหตุผลเป็นเรื่องของจิตแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนอารมณ์เป็นเรื่องของกายล้วนๆ ทฤษฎีเรื่องอารมณ์ของเดส์คาร์ทเป็นการเปิดช่องทางให้เราพิจารณาอารมณ์ในฐานะที่ไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งและสมควรถูกแบ่งแยกออกจากเหตุผล หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสำหรับเดส์คาร์ท อารมณ์ไม่ใช่สิ่งที่ตรงข้ามกับเหตุผล แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุผลและรับรู้ได้ด้วยเหตุผลในบางส่วน เดส์คาร์ทเชื่อว่าอารมณ์มีส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะนิสัยของมนุษย์ และลักษณะนิสัยดังกล่าวเป็นตัวชี้นำการกระทำของมนุษย์ในบางส่วน ดังนั้น อารมณ์จึงนับได้ว่ามีบทบาทต่อมนุษย์ในฐานะผู้กระทำทางศีลธรรม เดส์คาร์ทกล่าวถึงเรื่องศีลธรรมในบริบทของการศึกษาเรื่องอารมณ์ และได้เสนอสิ่งที่หากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วอาจดูเหมือนจะขัดแย้งกับระบบจิตทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขา นั่นคือ เมื่อเดส์คาร์ทศึกษาเรื่องความจริงทางอภิปรัชญาและญาณวิทยา เขาพิจารณามนุษย์ในฐานะกายและในฐานะจิต ซึ่งแบ่งแยกกันได้อย่างเด็ดขาด เขาเชื่อว่าสิ่งที่จิตรับรู้ได้ด้วยเหตุผลอย่างชัดเจนและโดดเด่น (clearly and distinctly) คือสิ่งที่เป็นอย่างจริงและมี

² R. Descartes. *The Philosophical Writings of Descartes*, Trans. J. Cottingham, R. Stoothoff and D. Murdoch, 1984. p. 54.

³ *The Passions of the Soul* ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในปีค.ศ.1649 เพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนที่เดส์คาร์ท จะเสียชีวิต

ความแน่นอนสัมบูรณ์ในเชิงอภิปรัชญาและญาณวิทยา ส่วนสิ่งที่กายรับรู้โดยผ่านผัสสะอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและอาจเป็นมายาภาพ จึงไม่มีความแน่นอนสัมบูรณ์เท่ากับสิ่งที่จิตรับรู้ แต่เมื่อเขากล่าวถึงเรื่องของศีลธรรมโดยผ่านการศึกษาเรื่องอารมณ์นั้น เดส์คาร์ทพิจารณามนุษย์ในฐานะเป็นองค์ประกอบของกายและจิต เรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับศีลธรรม รวมทั้งกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ถูกชี้นำโดยอารมณ์ซึ่งเป็นผลและเป็นการรับรู้ของทั้งจิตและกาย และไม่ใช่สิ่งที่ตรงข้ามหรือขัดแย้งกับเหตุผล ด้วยเหตุนี้ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของกายและจิต (mind-body composite) รับรู้ได้อย่างชัดเจน และไม่ใช่สิ่งที่มีความแน่นอนสัมบูรณ์ (absolute certainty) หากแต่รับรู้ได้อย่างสับสนและเลือนราง (confused and obscure) และมีความแน่นอนระดับที่ลดลงมา ซึ่งก็คือความแน่นอนทางศีลธรรมนั่นเอง (moral certainty) เดส์คาร์ทได้นิยามความแน่นอนทางศีลธรรมว่าเป็นความแน่นอนที่ "พอเพียงสำหรับประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันทั่วไป ถึงแม้จะไม่แน่นอนเมื่อเทียบกับพลังอำนาจอันสัมบูรณ์ของพระเจ้า"⁴ ความแน่นอนทางศีลธรรมของกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ซึ่งเกิดจากอารมณ์นั้น ทำให้กฎศีลธรรมในความคิดของเดส์คาร์ทไม่เป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัว เป็นสากล และเป็นกลางอย่างสัมบูรณ์ หากแต่เป็นกฎที่ยืดหยุ่นได้ ผิดพลาดได้ และให้ความสำคัญกับอารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะตัวของมนุษย์ นับได้ว่าการศึกษารื่องของอารมณ์และศีลธรรมของเดส์คาร์ทใน *The Passions of the Soul* เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการพิจารณามิติทางอารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ในระบบศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่แทบจะไม่ปรากฏในทฤษฎีจริยศาสตร์ของนักปรัชญากระแสเหตุผลนิยมผู้อื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ทฤษฎีเรื่องอารมณ์ในปรัชญาของเดส์คาร์ท ดังที่ปรากฏใน *The Passions of the Soul* ในบริบทของความเปลี่ยนแปลงอันเกิด "การการปฏิวัติความรู้" ในสมัยใหม่ตอนต้น
2. เพื่อศึกษาบทบาทของอารมณ์ในชีวิตมนุษย์และในแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์คาร์ท

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องศีลธรรมของเดส์คาร์ท ซึ่งมีผู้ศึกษาน้อยมาก
2. กระตุ้นความสนใจในงานเขียนเรื่อง *The Passions of the Soul* ซึ่งเป็นผลงานของเดส์คาร์ทที่แพร่หลายน้อยมาก แต่มีประโยชน์สูงมากในการเข้าใจแนวคิดเรื่องจิต-กายของเดส์คาร์ท
3. ได้มุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจเรื่องความยุติธรรมในบริบทปรัชญาตะวันตก กระแสเหตุผลนิยมในยุคสมัยใหม่ตอนต้น

⁴ *Principles*, part iv, 205, CSM I, pp.289-290.

บทนำ

ในบทนำของผลงานเรื่อง *Principles of Philosophy* เรอเน เดส์การ์ต (René Descartes, 1596-1650) ได้เปรียบเทียบปรัชญาว่าเป็นเสมือนต้นไม้ โดยที่รากของต้นไม้ดังกล่าวเปรียบได้กับอภิปรัชญา ลำต้นกับฟิสิกส์ และกิ่งก้านที่งอกงามออกจากลำต้นกับศาสตร์อื่นๆ ที่เหลือ ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสามสาขาด้วยกัน นั่นคือศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของทางการแพทย์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของจักรกลและกลไก และศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของศีลธรรม เดส์การ์ตอธิบายว่าความรู้ในเรื่องของศีลธรรมนับได้ว่าเป็นความรู้ระดับสูงสุด อันต้องอาศัยความรู้และความเข้าใจในศาสตร์อื่นๆ ทั้งหมดเป็นรากฐาน นอกจากนี้เขายังกล่าวเสริมว่าเราไม่ได้เก็บผลของต้นไม้จากส่วนรากหรือส่วนลำต้น หากแต่เก็บจากปลายกิ่งฉันทใด ประโยชน์สูงสุด หรือ "ผล" ของปรัชญาก็นับได้ว่าอยู่ที่ส่วนที่เราเรียนรู้ได้หลังสุดฉันทนั้น¹ ซึ่งก็คือเรื่องของศีลธรรมนั่นเอง เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่แม้เดส์การ์ตจะให้ความสำคัญกับเรื่องของศีลธรรมมากเพียงนี้ เขากลับเป็นที่รู้จักในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันในฐานะผู้มีอิทธิพลสำคัญในด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากทฤษฎีทวินิยมจิต-กายของเขา (Mind-Body Dualism) กล่าวคือ เดส์การ์ตได้วางรากฐานในการแบ่งแยกระหว่างการพิจารณา อธิบาย และอภิปรายเรื่องของจิตกับกายอย่างชัดเจนเพื่อค้นหาความจริงทางอภิปรัชญา (metaphysical truth) ที่จะเป็นรากฐานของความรู้และความเข้าใจสรรพสิ่งในโลกนี้ได้ ในการแบ่งแยกระหว่างจิตกับกาย เดส์การ์ตได้กล่าวไว้ว่าจิตกับกายแตกต่างกันโดยสาระ (substantially distinct) และจิตเป็นอิสระจากกายถึงระดับที่จิตสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยกาย² แนวคิดดังกล่าวของเดส์การ์ตเป็นแก่นสำคัญในผลงานชิ้นอื่นๆ ของเขา อันได้แก่ *Discourse on the Method*, *Meditations on First Philosophy* และ *Principles of Philosophy* จริงอยู่ที่ระบบคิดทวินิยมเรื่องกาย-จิตของเดส์การ์ตเป็นจุดพลิกผันกระแสดความคิดทางปรัชญาในสมัยใหม่ตอนต้น (Early Modern Philosophy) ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างแนวคิดปรัชญากระแสเหตุผลนิยมสมัยใหม่ (Modern Rationalism) เช่นปรัชญาของจอห์น ล็อก (John Locke) บาร์ค สปิโนซา (Baruch Spinoza) และ กอทท์ฟรีด ไลบ์นิซ (Gottfried Leibniz) และยังมีฝังร่องรอยอยู่ในระบบคิดทางปรัชญาหลายสำนักด้วยกันในปัจจุบันในระดับที่ต่างกันออกไป³ กระนั้นการเข้าใจว่าอิทธิพลของเดส์การ์ตต่อวงการปรัชญาจำกัดอยู่เพียงในสาขาอภิปรัชญาและญาณวิทยาเท่านั้น ก็เป็นความเข้าใจที่ไม่ค่อยถูกต้องหรือสมบูรณ์นัก เนื่องจาก "ต้นไม้แห่งปรัชญา" ของเดส์การ์ต

¹ *Principles*, Preface to the French Edition, CSM I, 186.

² *Sixth Meditation*, CSM II, 54.

³ ระบบคิดทางปรัชญาในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลสูงจากแนวคิดทวินิยมเรื่องจิต-กายของเดส์การ์ต ได้แก่ปรัชญาเชิงวิเคราะห์ (Analytic Philosophy) ซึ่งมีนักคิดที่สำคัญเช่นจอห์น เซิร์ล (John Searle) และ เดวิด ชอล์เมอร์ส (David Chalmers) และปรัชญาปฏิฐานนิยม (Logical Positivism) ซึ่งมีนักคิดที่สำคัญเช่น รูดอล์ฟ คาร์แนพ (Rudolf Carnap) และคาร์ล พ็พเพอร์ (Karl Popper)

ไม่ได้มีเพียงรากและลำต้นเท่านั้น แต่ยังมีส่วนที่เป็นกิ่งก้านและผลอีกด้วย การมองข้าม "ผล" ของต้นไม้นี้ ไม่เพียงแต่เป็นการมองข้ามสิ่งที่เดส์การ์ตเห็นว่าเป็นประโยชน์สูงสุดของปรัชญา แต่ยังอาจทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาผลงานของเขาไม่เห็นภาพที่สมบูรณ์ของระบบคิดในปรัชญาของเดส์การ์ตในฐานะภาพรวมอีกด้วย การศึกษาแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตนอกจากจะช่วยให้เราเห็นเดส์การ์ตในแง่มุมที่แปลกใหม่และเข้าใจระบบคิดของเขาโดยรวมได้ดียิ่งขึ้น ยังน่าจะช่วยให้เราได้ตระหนักถึงเป้าหมายที่แท้จริงของระบบปรัชญาของเขาในเชิงปฏิบัติอีกด้วย

แนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตปรากฏอยู่อย่างกระจัดกระจายในงานเขียนหลายเรื่องของเขาแต่สามารถเห็นได้อย่างค่อนข้างชัดเจนใน 4 แหล่งด้วยกัน นั่นคือ (1) ใน *Discourse on the Method* ซึ่งเขาได้กล่าวถึง "ศีลธรรมชั่วคราว" (Provisional Morality)⁴ ซึ่งก็คือหลักศีลธรรม 4 ประการที่เดส์การ์ตใช้เป็นแนวปฏิบัติในระหว่างที่เขาค้นหาความจริงทางปรัชญา หรือ "หลักปฐมฐาน" นั้นเอง (2) ในจดหมายต่างๆ หลังจากทำงานเขียนเรื่อง *Meditations on First Philosophy* ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะในจดหมายที่เดส์การ์ตโต้ตอบกับเจ้าหญิงอลิซาเบธแห่งโบฮีเมีย (Princess Elisabeth of Bohemia) กับราชินีคริสทีนาแห่งสวีเดน (Queen Christina of Sweden) และกับเพื่อนที่ชื่อ Pierre Chanut (3) ในข้อความเปรียบเทียบปรัชญากับต้นไม้ ซึ่งอยู่ในจดหมายที่ใช้เป็นบทนำงานเขียนเรื่อง *Principles of Philosophy* ฉบับภาษาฝรั่งเศส⁵ และ (4) ในผลงานที่ชื่อ *The Passions of the Soul* ซึ่งเดส์การ์ตพยายามทำความเข้าใจ "ธรรมชาติโดยรวมของมนุษย์"⁶ ในฐานะองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) ผ่านการศึกษาเรื่องอารมณ์ หลังจากที่เขาได้พยายามศึกษาธรรมชาติและกลไกขององค์ประกอบของมนุษย์อันได้แก่กายและจิตในงานเขียนชิ้นก่อนๆ มาเรียบร้อยแล้ว ในบรรดางานเขียนทั้งหมดนี้ *The Passions of the Soul* นับว่าเป็นผลงานที่วาดด้วยเรื่องของศีลธรรมที่สมบูรณ์ละเอียด และครบถ้วนที่สุดของเดส์การ์ตเมื่อเทียบกับข้อความสั้นๆ ที่ปรากฏอยู่ในงานชิ้นอื่นๆ ที่ข้าพเจ้าได้อ้างถึง

The Passions of the Soul เป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของเดส์การ์ตที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในกรุงปารีสและอัมสเตอร์ดัมในปลายปีค.ศ. 1649 เพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนที่เขาจะเสียชีวิต เดส์การ์ตได้เรียบเรียงผลงานชิ้นนี้ขึ้นในช่วงฤดูหนาวของปีค.ศ. 1645-46 เพื่อตอบข้อกังขาของเจ้าหญิงอลิซาเบธ แห่งโบฮีเมียในเรื่องอารมณ์ของมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย *The Passions of the Soul* นับได้ว่าเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยเผยให้เราเห็นและเข้าใจทรรศนะของเดส์การ์ตในเรื่องที่เขาไม่เคยกล่าวถึงอย่างชัดเจนในงานเขียนชิ้นอื่นๆ ซึ่งก็คือเรื่องของอารมณ์ เดส์การ์ตเห็นว่าอารมณ์เป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ในฐานะที่มีมนุษย์

⁴ *Discourse*, part III, CSM I, 122-125.

⁵ *Principles*, CSM I, 186. (อ้างแล้ว)

⁶ *Passions*, part I, CSM I, 328.

เป็นองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) ไม่ใช่ในฐานะที่มนุษย์มีส่วนประกอบที่แยกขาดจากกันอย่างชัดเจนสองส่วน คือจิตและกาย ในการศึกษาและพยายามเข้าใจเรื่องของอารมณ์ใน *The Passions of the Soul* เดส์คาร์ทได้เสนอหลักการในการควบคุมอารมณ์เพื่อให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควร อันจะทำให้มนุษย์เข้าถึงคุณธรรมและ "ชีวิตที่ดี" ได้ในที่สุด ซึ่งก็คือหลักศีลธรรมของเขานั่นเอง หากจะพิจารณาทฤษฎีเรื่องอารมณ์และศีลธรรมของเดส์คาร์ทที่เขาเสนอใน *The Passions of the Soul* ในบริบทของข้อความทั้งหลายที่กล่าวถึงศีลธรรมที่ข้าพเจ้าได้ยกมาในย่อหน้าที่แล้ว เราก็อาจกล่าวได้ว่า *The Passions of the Soul* เป็นหลัก "ศีลธรรมถาวร" ที่เขานำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติแทนหลัก "ศีลธรรมชั่วคราว" ที่ปรากฏอยู่ใน *Discourse on the Method*⁷ เนื่องจากหลักศีลธรรมสุดท้ายนี้จำเป็นต้องรอให้เดส์คาร์ทพัฒนาและวางรากฐานทางอภิปรัชญา อันได้แก่การพิสูจน์ความมีตัวตน (existence) ของตัวเขาเอง (Self) ของพระเจ้า (God) และของโลกแห่งวัตถุภายนอก (corporeal world) บนรากฐานของ "หลักปฐมฐาน" ให้เสร็จสมบูรณ์เสียก่อน นอกจากนี้ในบริบทของความเปรียบปรัชญากับต้นไม้อันใน *Principles of Philosophy* เราก็อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีเรื่องอารมณ์ใน *The Passions of the Soul* เป็น "ผล" ของต้นไม้อันแห่งปรัชญา อันเป็น "ศีลธรรมที่สูงที่สุดและสมบูรณ์แบบที่สุด" เนื่องจากเป็นศาสตร์ที่เราเรียนรู้ได้หลังสุด นั่นคือ หลังจากที่ได้ศึกษาและเข้าใจความรู้พื้นฐานในศาสตร์อื่นๆ ทั้งหมด ซึ่งก็คืออภิปรัชญา ฟิสิกส์ และการแพทย์ เรียบร้อยแล้ว เราอาจจะพอลงกล่าวต่อไปได้ว่าทฤษฎีเรื่องอารมณ์ที่เดส์คาร์ทนำเสนอใน *The Passions of the Soul* เป็นเสมือน "ตัวเชื่อม" ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันค่อนข้างแน่นแฟ้นระหว่างอภิปรัชญากับเรื่องของศีลธรรมในระบบปรัชญาของเดส์คาร์ท แม้กระทั่งโครงสร้างและเนื้อหาของ *The Passions of the Soul* ก็ยังเน้นย้ำความสำคัญของการแยกแยะขอบเขตของกาย จิต และขององค์ประกอบระหว่างกายและจิต ถึงแม้ในผลงานชิ้นนี้เขาจะมุ่งศึกษาเรื่องราวในขอบเขตขององค์ประกอบระหว่างกายและจิตเป็นหลักก็ตาม

The Passions of the Soul เป็นผลงานที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุดในบรรดางานเขียนทางปรัชญาทั้งหมดของเดส์คาร์ททั้งในสมัยที่งานชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่และในสมัย

⁷ ใน *Discourse on the Method* หลักศีลธรรม 4 ประการที่เดส์คาร์ทใช้เป็นแนวปฏิบัติในระหว่างที่เขาค้นหาความจริงทางปรัชญาได้แก่ (1) เชื่อฟังกฎหมายและประเพณีของประเทศของเขา ประพฤติตนตามคำสอนของศาสนาที่เขาได้เรียนรู้มาตั้งแต่วัยเยาว์ และดำเนินรอยตามแบบอย่างของสมาชิกที่น่านับถือในสังคมของเขา (2) ตัดสินใจกระทำการสิ่งต่างๆ อย่างมุ่งมั่นและแน่วแน่ ประหนึ่งว่าเขามีความรู้ที่แน่ชัด (3) พยายามเอาชนะตัวเองแทนที่จะเอาชนะโชคชะตา และเปลี่ยนความปรารถนาต่างๆ ของเขาแทนที่จะพยายามเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ และ (4) อุทิศตนให้กับการค้นหาความจริง (โปรดดู *Discourse*, part III, CSM I, 122-125.)

ปัจจุบัน⁸ ผู้สนใจศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตจำนวนไม่น้อยเห็นว่าสิ่งที่เดส์การ์ตเสนอใน *The Passions of the Soul* ดูเหมือนจะขัดแย้งกับทฤษฎีทางอภิปรัชญาที่เขาได้เสนอในผลงานชิ้นอื่นๆ กล่าวคือในผลงานช่วงต้นๆ เดส์การ์ตได้เสนอทฤษฎีทวินิยมในเชิงสาระ (Substance Dualism) ซึ่งกล่าวว่าจักรวาลนี้มีสาระอยู่เพียง 2 ประการคือจิตและกายซึ่งเป็นอิสระจากกันโดยสิ้นเชิง แต่ใน *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตได้เสนอทฤษฎีเรื่องอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์เป็นองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) คำถามหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ จิตกับกายมีปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างไรในเมื่อจิตกับกายแตกต่างกันโดยสาระและเป็นอิสระจากกันอย่างสิ้นเชิง ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญาของเดส์การ์ตจำนวนหนึ่งเห็นว่าทฤษฎีเรื่องอารมณ์ของเดส์การ์ตขัดแย้งกับทฤษฎีทวินิยมในเชิงสาระในอภิปรัชญาของเขาเอง⁹ ส่วนผู้เชี่ยวชาญอีกจำนวนหนึ่งก็ได้พยายามหาทางอธิบายและตีความทฤษฎีเรื่องอารมณ์ของเดส์การ์ตให้สอดคล้องกับทฤษฎีทวินิยมในเชิงสาระของเขา¹⁰ อย่างไรก็ตามแม้ *The Passions of the Soul* จะเป็นต้นตอแห่งข้อโต้แย้งทั้งหลายเหล่านี้ก็ยังมีผู้ที่ศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตอีกจำนวนมากที่มองข้ามผลงานชิ้นสุดท้ายของเขาไปโดยสิ้นเชิงและมุ่งที่จะศึกษาเพียงอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขาเท่านั้น¹¹

ข้าพเจ้าเชื่อว่าเดส์การ์ตได้เสนอระบบคิดทางศีลธรรมที่สมบูรณ์ใน *The Passions of the Soul* และแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตก็มีรากฐานอยู่บนอภิปรัชญาหรือทฤษฎีทวินิยมในเชิงสาระของเขาเอง ข้าพเจ้าเชื่อว่าเราสามารถเห็นความสัมพันธ์ ความต่อเนื่อง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบปรัชญาของเดส์การ์ตในภาพรวมหากเราพิจารณาและศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอารมณ์ของเขาในบริบทของประวัติศาสตร์ในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงทางความคิดอย่างพลิกผันอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติทางความรู้ในสมัยนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าการพยายามศึกษาระบบความคิดทางปรัชญาของเดส์การ์ตในภาพรวมจะช่วยให้เราให้เห็นและเข้าใจปรัชญาของเขาในรูปแบบที่ต่างไปจากความเข้าใจในกระแสหลักที่ยกย่องให้เดส์การ์ตเป็น "บิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่" และเป็นนักเหตุผลนิยมที่

⁸ ในประเทศฝรั่งเศสเพิ่งมีผู้เริ่มสนใจศึกษาค้นคว้าและผลิตผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ *The Passions of the Soul* เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา คือ Geneviève Rodis-Lewis ส่วนในกลุ่มผู้ศึกษาปรัชญาเป็นภาษาอังกฤษเริ่มมีการศึกษาผลงานชิ้นนี้อาจจริงจังในวงจำกัดเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา

⁹ เช่น D. Garber, "Descartes and Occasionalism," 1993, pp. 9-26.

¹⁰ เช่น M. Gueroult, *Descartes' Philosophy Interpreted According to the Order of Reasons*, trans. R. Ariew, 1984 และ M. Wilson, "Cartesian Dualism," in *Descartes: Critical and Interpretative Essays*, ed. M. Hooker, 1978.

¹¹ ใน J. Cottingham, ed., *The Cambridge Companion to Descartes*, (1992) ซึ่งเป็นหนังสือรวมบทความที่สำคัญเกี่ยวกับปรัชญาของเดส์การ์ตจำนวน 13 บทความ มีเพียงบทความเดียวเท่านั้นที่กล่าวถึง *The Passions of the Soul*

สำคัญที่สุดคนหนึ่งในปรัชญาตะวันตกซึ่งสามารถใช้คณิตศาสตร์และกฎเกณฑ์แห่งฟิสิกส์ในการอธิบายโลกแห่งวัตถุได้ทั้งหมด แม้ความคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตจะเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญากระแสเหตุผลนิยมแต่ระบบศีลธรรมของเขากลับไม่ได้เป็น "ศีลธรรมแบบเหตุผลนิยม" (Rationalist Morality) ที่มักมองว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่เบี่ยงเบนมนุษย์ออกจากเหตุผลและมนุษย์ต้องใช้เหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวเป็นตัวชี้้นำและกำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่มีความแน่นอนและตายตัว การศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตโดยเฉพาะทฤษฎีเรื่องอารมณ์ในบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความรู้ในสมัยนั้นจะช่วยให้เราได้สัมผัสกับระบบคิดทางศีลธรรมที่สะท้อนความอ่อนแอและเปราะบาง (vulnerability) ในจิตใจของมนุษย์ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความซับซ้อนของมนุษย์และเห็นอกเห็นใจในข้อจำกัดโดยธรรมชาติของมนุษย์มากกว่าระบบศีลธรรมแบบเหตุผลนิยมโดยทั่วไปซึ่งมักเชื่อว่ามนุษย์สามารถใช้เหตุผลเพื่อสร้างกฎศีลธรรมที่แน่นอน ตายตัว และเป็นสากลเพื่อเป็นหลักปฏิบัติและชี้นำการกระทำได้อย่างแน่นอนและชัดเจน

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการด้วยกัน คือ

- (1) ศึกษาและวิเคราะห์ทฤษฎีเรื่องอารมณ์ในปรัชญาของเดส์การ์ต ดังที่ปรากฏใน *The Passions of the Soul* ในบริบทของความเปลี่ยนแปลงอันเกิด "การการปฏิวัติความรู้" ในสมัยใหม่ตอนต้น
- (2) ศึกษาบทบาทของอารมณ์ในชีวิตมนุษย์และในแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ต

งานวิจัยชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 4 บทด้วยกัน

ในบทแรกข้าพเจ้าจะเสนอภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของระบบปรัชญาของเดส์การ์ตโดยจะมุ่งศึกษาวิเคราะห์การปฏิวัติทางความรู้ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ผ่านความเปลี่ยนแปลงในเชิงจักรวาลวิทยา (cosmology) เทววิทยา (theology) การคิดค้น "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" (New Science) และผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อการศึกษาหาความรู้และต่อแนวคิดทางศีลธรรมในสมัยนั้นเพื่อให้เราสามารถเห็น "ที่มา" หรือบริบททางความคิดของเดส์การ์ตได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" และแนวคิดทางศีลธรรมของเขาต่อไป

ในบทที่สองข้าพเจ้าจะอภิปรายเรื่อง "มนุษย์" หรือ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทรรศนะของเดส์การ์ตในบริบทของอภิปรัชญาทวินิยมในเชิงสาระหรือ "ทวินิยมจิต-กาย" ของเขา ข้าพเจ้าจะเสนอว่าเดส์การ์ตมอง "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทางศีลธรรมต่างไปจากความเข้าใจหรือการตีความในกระแสหลักบนรากฐานของอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขาที่เห็นว่ามนุษย์คือจิตที่คิดได้ทีที่เพียงแต่อาศัยอยู่ในกายที่เปรียบเสมือนเครื่องจักร ในบทนี้ข้าพเจ้าจะเสนอวิธีการตีความที่จะไม่

ทำให้ความคิดเรื่อง "มนุษย์ที่แท้จริง" ของเดส์การ์ดขัดแย้งกับทวินิยมจิต-กายในทางอภิปรัชญาของเขา

ในบทที่สามข้าพเจ้าจะเข้าสู่รายละเอียดในเนื้อหาของ *The Passions of the Soul* โดยจะพยายามอธิบายว่า "อารมณ์" คืออะไรในปรัชญาของเดส์การ์ดโดยจะพิจารณาจากส่วนที่หนึ่งของ *The Passions of the Soul* เป็นหลัก

ในบทสุดท้ายข้าพเจ้าจะอภิปรายและวิเคราะห์บทบาทของอารมณ์ที่มีต่อแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ด

บทที่ 1

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์: จักรวาลวิทยา เทววิทยา และ "วิทยาศาสตร์แผนใหม่"

คงจะไม่เป็นการกล่าวเกินจริงไปนักที่จะบอกว่าการปฏิวัติทางความรู้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นจุดเปลี่ยนการเข้าใจโลก ธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์อย่างพลิกผันและถอนรากถอนโคน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโลกทัศน์ในทุกแง่มุมทั้งในแง่ของจักรวาลวิทยา เทววิทยา วิทยาศาสตร์ และปรัชญา โดยเฉพาะต่อความคิดของเดส์การ์ตซึ่งในขณะนั้นกำลังเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียน La Flèche ในเมือง Anjou ประเทศฝรั่งเศสด้วยวัยเพียงสิบกว่าปี การจะเข้าใจได้ว่าการปฏิวัติทางความรู้ครั้งนี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเดส์การ์ตอย่างไรและต่อมาอภิปรัชญากับญาณวิทยาของเดส์การ์ตส่งผลต่อความคิดทางศีลธรรมของเขายังไงเราจำเป็นต้องวิเคราะห์โลกทัศน์ก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างค่อนข้างละเอียด ข้าพเจ้าจะเสนอภาพของความเปลี่ยนแปลงใน 3 แง่มุมด้วยกัน นั่นคือในแง่ของจักรวาลวิทยา ในแง่ของ "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" (The New Science) และในแง่ของเทววิทยาซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านจักรวาลวิทยาโดยตรง

ภาพของจักรวาลในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นภาพที่สืบเนื่องมาจากโลกทัศน์ในสมัยกลาง (The Middle Ages) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของอริสโตเติลประกอบกับความเชื่อในศาสนาคริสต์ ในยุคนี้นักคิดยังเชื่ออยู่ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลอันเป็นผลมาจากทฤษฎีของอริสโตเติล อริสโตเติลเชื่อว่าในจักรวาลนี้มีธาตุอยู่ 4 อย่าง คือ ดิน (หรือโลก) น้ำ ลม และไฟ โลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและธาตุทั้ง 4 ดำรงอยู่ภายใต้ดวงจันทร์ซึ่งเป็นดาวดวงที่อยู่ใกล้โลกมากที่สุด ดวงดาวที่โคจรหรือเคลื่อนที่ได้มีอยู่ทั้งหมด 7 ดวงด้วยกัน คือโลกและดาวอื่นๆ ที่โคจรรอบโลกอันได้แก่ดวงจันทร์ ดาวพุธ ดาวศุกร์ ดวงอาทิตย์ ดาวอังคาร และดาวพฤหัสบดี ส่วนดาวดวงอื่นๆ ที่เหลือล้วนเป็นดวงดาวที่อยู่กับที่ อริสโตเติลเชื่อว่าธาตุทั้ง 4 เคลื่อนที่ในแนวตั้งโดยแนวทางการเคลื่อนที่ขึ้นอยู่กับ "ความหนัก" หรือ "ความเบา" ของแต่ละธาตุ ดวงดาวทั้งหลาย (ยกเว้นโลกซึ่งถือว่าเป็นธาตุดิน) ไม่ได้มีองค์ประกอบเป็นธาตุทั้ง 4 แต่นับว่าเป็นธาตุที่ 5 ซึ่งตามธรรมชาติต้องโคจรรอบโลกเป็นวงกลมในแต่ละวัน¹ ในสมัยนี้มนุษย์รับรู้สิ่งต่างๆ ในโลกผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งเชื่อกันว่าสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำและเป็นปอเกิดของความรู้ของมนุษย์ได้ ดังเช่นเมื่อเห็นว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ

¹ S. Rabin, "Nicolaus Copernicus", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2005 Edition), E. N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2005/entries/copernicus/>>.

โคจรอยู่รอบโลกมนุษย์ก็เชื่อได้ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล เมื่อเห็นว่าพื้นโลกนี้แบน มนุษย์ก็เชื่ออีกว่าโลกนี้แบนจริง ๆ มนุษย์รับรู้และเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งวัตถุ ผ่านกรอบแนวคิดของอริสโตเติลในเรื่อง "สารัตถะ" (Essence) และการแบ่งแยกระหว่าง "แบบ" (Form) กับ "สสาร" (Matter)² โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนดำเนินไปอย่างมีจุดมุ่งหมายซึ่งคือการมุ่งเข้าสู่สถานะและเป้าหมายสูงสุด (Telos) ตามความเข้าใจแบบอันตวิทยา (Teleology) ที่เชื่อว่าเป้าหมายสูงสุดของแต่ละสิ่งเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของสิ่งนั้นๆ มนุษย์สามารถเข้าใจพัฒนาการและพฤติกรรมของสรรพสิ่งได้โดยการพิจารณาจากเป้าหมายและหน้าที่ (function) ตลอดจนกลไกของสิ่งต่างๆ ในโลกธรรมชาติเช่นพืชมีดอกไม้ไว้เพื่อล่อแมลงเพื่อให้แมลงช่วยในการสืบพันธุ์และสัตว์กินเนื้อมีฟันที่แหลมคมเพื่อช่วยในการฉีกเนื้อสัตว์อื่นกินเป็นอาหารเป็นต้น ความเชื่อในอันตวิทยาตามแบบอริสโตเติลผสมกับความเชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าในสมัยกลางก่อให้เกิดภาพของพระเจ้าในฐานะ "ผู้สร้างที่ทรงความเมตตา" (Benevolent Creator) ซึ่งสร้างสรรพสิ่งขึ้นมาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ ดังที่พาราเซลซุส (Paracelsus) ได้กล่าวไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ว่า "เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าที่จะให้มนุษย์เข้าใจทุกสิ่งในลำแสงแห่งโลกธรรมชาติเนื่องจากสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนดำรงอยู่เพื่อมนุษย์"³ โลกและจักรวาลในความเข้าใจเช่นนี้นับได้ว่าเป็นโลกที่อ่อนโยน เป็นมิตร และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมนุษย์ โลกธรรมชาติเป็นแหล่งที่เปี่ยมด้วยความรักและเมตตาของพระเจ้าเป็นเจ้า โลกทัศน์เช่นนี้ทำให้มนุษย์ในยุคนี้รู้สึกปลอดภัยและมั่นคงในฐานะที่ตนเป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐในสายตาของพระเจ้าเป็นเจ้า ได้อาศัยอยู่บนโลกอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โลกที่เต็มไปด้วยสรรพสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ โลกที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติที่เป็นระบบระเบียบซึ่งมนุษย์สามารถเข้าถึงและเข้าใจได้อย่างถ่องแท้โดยอาศัยประสาทสัมผัสและเหตุผล เราอาจจะกล่าวได้ว่าโลกทัศน์ในยุคนี้สะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อแบบ "มนุษย์เป็นศูนย์กลาง" (anthropocentrism) อย่างแท้จริง⁴

การปฏิวัติทางความรู้ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของสมัยใหม่ (Modern Age) ได้ทำให้ภาพของโลกอันงดงามในสายตามนุษย์อันตรธานหายไปโดยสิ้นเชิง ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 กูเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus, 1473-1543) ได้เสนอสมมติฐานทางดาราศาสตร์ที่ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลและโลกเป็นเพียงดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่เคลื่อนไหวยอบดวงอาทิตย์ในสุริยจักรวาล หาใช่ศูนย์กลางของจักรวาลที่ตั้งมั่นและถูกรายล้อมโดยดาวเคราะห์ดวงอื่นๆ อีก

² โปรตตุ Aristotle, *Physics*, เล่มที่ II บทที่ 3; *Posterior Analytics*, เล่มที่ II บทที่ 2; *Metaphysics*, บท Delta, 1013a29.

³ Paracelsus, *Saemtliche Werke*, I, 12, 148ff. (อ้างใน J. Cottingham, *Philosophy and the Good Life*, 1998, หน้า 62).

⁴ Charles Taylor ได้เสนอรายละเอียดของโลกทัศน์ในยุคก่อนการปฏิวัติทางความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 โปรตตุ C. Taylor, *Sources of the Self*, 1989, ส่วนที่ 1 และ 2.

ต่อไปไม่ สมมติฐานของคุเปอร์นิคัสได้รับการพิสูจน์โดยกาลิเลโอ (Galileo Galilei, 1564-1642) เมื่อเขาได้ค้นพบดวงจันทร์ของดาวพฤหัสบดีผ่านกล้องโทรทรรศน์ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ทฤษฎีดาราศาสตร์ใหม่ส่งผลกระทบสำคัญต่อโลกทัศน์ของผู้คนในยุคสมัยแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ กล่าวคือมนุษย์เกิดมีความคลางแคลงใจในประสาทสัมผัสทั้งห้า เนื่องจากเห็นว่าประสาทสัมผัสทั้งห้าซึ่งเคยเชื่อกันว่าเป็นสื่อในการรับรู้โลกแห่งวัตถุภายนอกได้อย่างแม่นยำไม่สามารถให้ความรู้ที่แน่นอนแก่ตนได้อีกต่อไป ดวงอาทิตย์ซึ่งมนุษย์เห็นด้วยตาของตนเองว่าโคจรรอบโลกกลับกลายเป็นสิ่งที่อยู่กับที่และโลกที่มนุษย์เห็นว่าแบนกลับกลายเป็นสิ่งที่กลม นอกจากนี้บทพิสูจน์ที่ว่าโลกเป็นเพียงดาวเคราะห์ดวงหนึ่งในสุริยจักรวาลอันกว้างใหญ่แทนที่จะเป็นศูนย์กลางของจักรวาลยังส่งผลให้โลกทัศน์แบบ "มนุษย์เป็นศูนย์กลาง" สั่นคลอนลง ความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีอภิสิทธิ์ที่ได้อาศัยอยู่บนโลกอันเป็นศูนย์กลางของทุกๆ สิ่งถูกแทนที่โดย "ความจริง" ชุดใหม่ซึ่งก็คือทฤษฎีดาราศาสตร์แบบใหม่นั้นเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากทฤษฎีดาราศาสตร์ของคุเปอร์นิคัสและกาลิเลโอมีอิทธิพลต่อความคิดของนักปรัชญาสมัยใหม่ตอนต้น เช่นฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon, 1561-1626) และเดส์การ์ตเป็นอย่างยิ่ง ความคลางแคลงใจในการหาความรู้แบบเดิมซึ่งมีรากฐานอยู่บนทฤษฎีอันตนิยมของอริสโตเติลที่ดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทรงความเมตตา ยังผลให้เกิดความพยายามคิดค้นวิธีหาความรู้แบบใหม่ที่แน่นอนและ "จริง" มากกว่าแบบเก่า ปรัชญาของเดส์การ์ตเองก็เป็นผลผลิตโดยตรงและเป็นภาพสะท้อนที่ดีเยี่ยมของความพยายามนี้ เดส์การ์ตสนับสนุนและยอมรับทฤษฎีดาราศาสตร์แบบใหม่ในการอธิบายโลกและจักรวาลดังเห็นได้จากงานเขียนชิ้นแรกๆ ของเขาเรื่อง *The World* (เขียนในปีค.ศ. 1633) ซึ่งเขาตัดสินใจที่จะไม่ตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อได้ข่าวว่ากาลิเลโอถูกคริสตศาสนจักรนิกายโรมันคาทอลิกลงโทษเพราะได้เผยแพร่ทฤษฎีดาราศาสตร์แบบใหม่⁵ นอกเหนือไปจากการปฏิเสธว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลแล้วเดส์การ์ตยังปฏิเสธการอธิบายโลกแบบอันตนิยม (teleological explanation) ซึ่งเขาเห็นว่าไม่เหมาะสมหรือเพียงพอที่จะใช้อธิบายโลกได้อีกต่อไปด้วย โดยเขาได้กล่าวใน *Meditations on First Philosophy* ว่า "ฉันเชื่อว่าการค้นหาอันตปัจจัยแบบที่นิยมกันดั้งเดิมไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิงสำหรับฟิสิกส์"⁶ นักปฏิวัติทางความคิดในสมัยนี้ได้พยายามหาวิธีการใหม่ในการหาความรู้ที่แน่นอนโดยได้มุ่งที่จะใช้กฎอันตายตัวของคณิตศาสตร์ในการอธิบายโลกแห่งวัตถุทั้งหมด วิธีการในเชิงจำนวนหรือปริมาณ (quantitative approach) แบบใหม่นี้ได้เข้ามาแทนที่วิธีการในเชิงคุณสมบัติ (qualitative approach) ซึ่งมุ่งค้นหา "แบบแห่งสาระ" (substantial forms) และ "คุณสมบัติแก่น" (essential qualities) ของสรรพสิ่งในโลกตาม

⁵ กรณีการลงโทษกาลิเลโอทำให้เดส์การ์ตระมัดระวังตัวเป็นพิเศษในการเผยแพร่และใช้ทฤษฎีดาราศาสตร์แบบใหม่ ดังเห็นได้จากจดหมายที่เขาเขียนหา Mersenne ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1634 (CSMK 42-3) ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Cottingham, *Descartes*, หน้า 11-12.

⁶ *Fourth Meditation*, CSM II, 39. (อันตปัจจัย = final cause)

ทฤษฎีของอริสโตเติล เดส์การ์ดได้พยายามทำให้การอธิบายโลกกลายเป็นเรื่องของคณิตศาสตร์ และได้ประกาศใน *Principles of Philosophy* ว่า "ฉันยอมรับว่าฉันไม่เห็นสสารใดในสรรพวัตถุ นอกเหนือไปจากสิ่งที่นักเรขาคณิตเรียกว่าปริมาณ และสรรพวัตถุเหล่านี้ก็สามารถถูกอธิบายได้ โดยอาศัยหลักการของการแบ่งย่อย รูปร่าง และการเคลื่อนที่"⁷ ส่วนกาลิเลโอเองก็ได้ประกาศว่า "ทฤษฎีที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับจักรวาลนี้ถูกเขียนขึ้นในภาษาแห่งคณิตศาสตร์"⁸

วิธีการใหม่หรือวิธีการในเชิงปริมาณได้รับความนิยมและมีผู้นำมาใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากเชื่อกันว่าวิธีการนี้จะทำให้มนุษย์สามารถอธิบายโลกได้ดีและแม่นยำกว่าวิธีการในเชิงคุณสมบัติแบบเก่าและจะช่วยให้การหาความรู้ที่ "จริง" และ "ถูกต้อง" ก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว วิธีการอธิบายโลกในเชิงคุณสมบัติตามแบบของอริสโตเติลใช้หลักการของการแบ่งประเภท (classification) โดยแบ่งสิ่งต่างๆ และปรากฏการณ์ต่างๆ ออกเป็นประเภทของ "สกุล" (genus) และ "ชนิด" (species) อริสโตเติลเห็นว่า "สกุล" มีความเป็นสากลสูงหรือสูงกว่าสิ่งอื่นเมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน ส่วน "ชนิด" มีความเป็นสากลน้อยหรือน้อยกว่าสิ่งอื่นเมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน เช่น "สิ่งมีชีวิต" มีความเป็นสากลสูงกว่า "สัตว์" และ "พืช" จึงนับได้ว่า "สิ่งมีชีวิต" เป็น "สกุล" ของ "สัตว์" และ "พืช" ส่วน "สัตว์" และ "พืช" มีความเป็นสากลน้อยกว่า "สิ่งมีชีวิต" จึงนับได้ว่าเป็น "ชนิด" ของ "สิ่งมีชีวิต" แต่ถ้าแบ่ง "สัตว์" ออกเป็น "มนุษย์" และ "สัตว์เดรัจฉาน" ก็จะนับได้ว่า "สัตว์" เป็น "สกุล" ของ "มนุษย์" และ "สัตว์เดรัจฉาน" และ "มนุษย์" กับ "สัตว์เดรัจฉาน" ก็นับได้ว่าเป็น "ชนิด" ของ "สัตว์" เนื่องจาก "สัตว์" มีความเป็นสากลสูงกว่า "มนุษย์" และ "สัตว์เดรัจฉาน" นั้นเอง นอกจากวิธีการแบ่งประเภทแล้วอริสโตเติลยังอธิบายพฤติกรรมของสิ่งต่างๆ โดยอาศัยหลักการนิยาม "คุณสมบัติแก่น" (essential property) ของธาตุทั้ง 4 ที่เป็นองค์ประกอบหลักของสิ่งนั้นๆ เช่นอธิบายว่าสิ่งที่หนักต้องเคลื่อนที่ลงสู่ที่ต่ำเนื่องจาก "โดยธรรมชาติ" สิ่งที่หนัก (เช่นธาตุดินและธาตุน้ำ) จะต้องเคลื่อนลงมาอยู่ต่ำกว่าสิ่งที่เบา (เช่นธาตุลมและธาตุไฟ) เป็นต้น ซึ่งก็เท่ากับการอธิบายว่าสิ่งที่หนักเคลื่อนที่ลงต่ำเพราะสิ่งนั้นหนักนั่นเอง การอธิบายโลกและสรรพสิ่งด้วยวิธีการนิยามและหาคุณสมบัติแก่นและวิธีการแบ่งประเภทตามแบบอริสโตเติลบ่อยครั้งเป็นการอธิบายแบบ "เป็นวงกลม" (circuitous explanation) และมักไม่ให้ข้อมูลใหม่ใดๆ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้โดยอาศัยสามัญสำนึกอยู่แล้ว

เดส์การ์ดเห็นว่าวิธีการอธิบายโลกแบบใหม่หรือวิธีการในเชิงปริมาณสามารถใช้อธิบายสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าวิธีการแบบเก่าของอริสโตเติลที่ใช้กันในสมัยกลาง เขาเห็นว่าวิธีการในเชิงปริมาณนี้สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและโครงสร้างของปรากฏการณ์

⁷ *Principles*, CSM I, 247.

⁸ Galileo, *Opere*, VI, 232. (อ้างใน John Cottingham, *Philosophy and the Good Life*, 1998, หน้า 63)

ต่างๆ ในโลกนี้ได้ โดยอธิบายจากปฏิสัมพันธ์เชิงกลไก (mechanical interactions) ของอนุภาค ขนาดย่อยของปรากฏการณ์เหล่านั้น เดส์การ์ดตอบโต้กับคำอธิบายแบบเก่า (ดังตัวอย่างยกมา ในย่อหน้าที่แล้ว) ดังนี้

นักปรัชญาเหล่านั้นเชื่อว่าเนื้อเมฆขึ้นไปยังมีอากาศประเภทหนึ่งซึ่งละเอียดกว่าอากาศของเรามาก ไม่ใช่อากาศที่ประกอบไปด้วยละอองไอน้ำดังเช่นอากาศของเราแต่ประกอบด้วยธาตุอีกชนิดหนึ่ง พวกเขากล่าวด้วยว่าเนื้ออากาศที่ว่านี้ยังมีวัตถุอีกประเภทหนึ่งซึ่งละเอียดขึ้นไปอีกที่พวกเขาเรียกว่าธาตุไฟ ... แต่ฉันไม่ต้องใช้คุณสมบัติที่เรียกว่า "ความร้อน" กับ "ความเย็น" หรือ "ความชื้น" กับ "ความแห้ง" เพื่ออธิบายสิ่งเหล่านี้ ... เพราะเราสามารถอธิบายสิ่งเหล่านี้ได้โดยไม่ต้องอ้างถึงสิ่งใดในสสารเหล่านั้นนอกเหนือไปจากการเคลื่อนที่ ขนาด รูปร่าง และการเรียงตัวของส่วนประกอบของมัน⁹

เนื่องจากกฎพื้นฐานของปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกสามารถถูกอธิบายได้โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ที่เรียบง่าย วิธีการในเชิงปริมาณ หรือ "ฟิสิกส์" แบบใหม่นี้จึงนับได้ว่ามีพลังในการทำนายปรากฏการณ์ในอนาคตได้ ใน *The World* เดส์การ์ดกล่าวว่ากฎเกณฑ์แห่งกลไกต่างๆ ที่สามารถอธิบายได้ผ่านคณิตศาสตร์มีขอบเขตที่กว้างใหญ่ไพศาลจนเราสามารถทำนายพฤติกรรมในอนาคตของอนุภาคทั้งหลายในจักรวาลได้ในหลักการจากเงื่อนไขตั้งต้นเพียงไม่กี่ชุดที่บ่งบอกรูปร่าง ขนาด และปริมาณหรือความเร็วของการเคลื่อนที่ ในการก่อร่างของสสาร ณ จุดกำเนิดของจักรวาล¹⁰

จักรวาลแบบเก่าที่อาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้าอันไม่แน่นอนในการรับรู้ถูกแทนที่ด้วยระบบ "ฟิสิกส์" แบบใหม่ที่มีรากฐานอยู่บน "ความคิดที่ชัดเจนและโดดเด่น" (clear and distinct ideas) ซึ่งมีแนวคิดที่เรียบง่ายเรื่อง "ความกว้างยาวสูง" (extension) หรือรูปทรง/รูปร่างทางเรขาคณิตเป็นศูนย์กลาง "ฟิสิกส์" แบบใหม่นี้ส่งผลให้มนุษย์สามารถอธิบายจักรวาลได้ในเชิงรูปร่างและการแบ่งย่อยของอนุภาค ความแม่นยำและชัดเจนในการอธิบายโลกแห่งวัตถุโดยอาศัย "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" เทียบได้กับความแม่นยำและชัดเจนที่เคยพบได้ในเรขาคณิตเท่านั้น เดส์การ์ดเองก็ดูเหมือนจะตื่นตัวไม่น้อยกับการค้นพบทฤษฎีใหม่นี้ เขาได้กล่าวใน *Discourse on the Method* ว่า "โซ่ยาว[แห่งการคิดคำนวณ]ที่ประกอบด้วยการใช้เหตุผลแบบเรียบง่ายซึ่งนักเรขาคณิตมักจะใช้ในการคิดคำนวณที่ยากยิ่งทำให้ฉันคิดว่าสิ่งต่างๆ ที่ตกอยู่ภายใต้ขอบเขตความรู้ของมนุษย์น่าจะเชื่อมต่อกันได้ในรูปแบบเดียวกัน"¹¹ เดส์การ์ดและเพื่อน

⁹ *The World*, CSM I, 88-89.

¹⁰ *The World*, CSM I, 91.

¹¹ *Discourse*, CSM II, 49.

นักคิดคนอื่นๆ ในยุคนี้เห็นพ้องกันว่า "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ทำให้มนุษย์รู้จักและเข้าใจโลก และจักรวาลได้ง่ายกว่าวิธีการแสวงหาความรู้แบบเก่ามาก นอกจากนี้กฎแห่ง "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ยังถูกผูกโยงเข้ากับความเชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าแบบเดิมเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งและน่าเชื่อถือของทฤษฎีอีกด้วย จักรวาลแบบใหม่ยังคงเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า เพียงแต่กฎธรรมชาติที่เคยเชื่อกันว่าเป็นกฎแบบอันตนนิยมถูกแทนที่โดยกฎแห่งคณิตศาสตร์ที่เป็นนามธรรม เดส์คาร์ทได้บรรยาย "ฟิสิกส์" แบบใหม่ของเขาซึ่งมีรากฐานอยู่บนคณิตศาสตร์ใน *Discourse on the Method* ว่าเป็นศาสตร์ที่โปร่งใสและมีประกาศิตของพระเจ้าเป็นผู้เปี่ยมด้วยเหตุผลรองรับอยู่ดังนี้ "ฉันสังเกตเห็นกฎบางอย่างที่พระเจ้าได้สร้างไว้ในธรรมชาติซึ่งพระองค์ได้ปลูกฝังไว้ในจิตของเราด้วย หากเราได้ไตร่ตรองอย่างเพียงพอแล้วเราจะไม่สามารถสงสัยได้เลยว่าเราเห็นกฎเหล่านี้ได้ในทุกๆ สิ่งที่ปรากฏอยู่หรือเกิดขึ้นในโลกนี้"¹²

เราพอจะเห็นได้ว่า "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" หรือ "ฟิสิกส์" ของเดส์คาร์ทแตกต่างไปจาก ภาววิทยา (ontology) ตามทฤษฎีของอริสโตเติลที่เป็นที่ยอมรับในสมัยกลางโดยสิ้นเชิง มโนทัศน์เรื่อง "แบบของสสาร" หรือ "คุณสมบัติแก่น" แทบจะไม่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของเดส์คาร์ทเลย ความเชื่อของอริสโตเติลที่ว่าสสารมีอยู่มากมายหลายชนิดซึ่งต่างก็มี "ธรรมชาติ" หรือ "สสาร" เฉพาะตัวถูกแทนที่โดยความเชื่อที่ว่าสสารมีอยู่เพียงอย่างเดียวซึ่งก็คืออนุภาคที่มีความกว้างยาวสูงหรือมีรูปร่าง ที่เดส์คาร์ทเรียกว่า *res extensa* นั้นเอง ดังที่เขากล่าวใน *Principles of Philosophy* ว่า "ธรรมชาติของสสารไม่ได้อยู่ที่น้ำหนัก ความแข็ง สี หรืออื่นๆ แต่อยู่ที่การมีความยาว ความกว้าง และความสูง"¹³ โครงสร้างและกลไกของสสารในทฤษฎีของเดส์คาร์ทเป็นสิ่งที่ค้นพบและ "รู้" ได้โดยอาศัยกฎทางคณิตศาสตร์ที่เป็นสากลซึ่งเป็นกฎในเชิงปริมาณและเหมาะที่จะใช้ศึกษาสิ่งที่มีรูปทรง/รูปร่างและความเร็ว การหาความรู้ด้วยวิธีนี้ต่างจากวิธีการวิเคราะห์นิยามหรือคุณสมบัติแก่นหรือการหาเป้าหมายสูงสุดและอธิบายสิ่งต่างๆ อิงเป้าหมายดังกล่าวตามทฤษฎีของอริสโตเติล ผลที่น่าสนใจประการหนึ่งของภาววิทยาแบบใหม่นี้คือการอธิบายปัจจัยภาพ (causality) หรือความเป็นสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ กล่าวคือในภาววิทยาตามแบบของอริสโตเติลความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ต่างๆ มักถูกอธิบายโดยการพิจารณาผลของปรากฏการณ์นั้น การพยายามหาคุณสมบัติแก่นของผลนั้นและการอธิบายในที่สุดว่าคุณสมบัติแก่นดังกล่าวต้องเป็นสิ่งที่สืบทอดหรือส่งผ่านมาจากเหตุที่มีคุณสมบัติดังกล่าวเช่นกันหรือจากเหตุที่มีความเป็นเลิศเพียงพอ แต่ใน "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ของเดส์คาร์ทไม่มีสสารที่หลากหลายหรือคุณสมบัติแก่นอีกต่อไป สิ่งเดียวที่มีอยู่ในโลกวัตถุก็คืออนุภาคหรือสสารที่มีความกว้างยาวสูงเหมือนกันซึ่งถูกอธิบายได้โดยอาศัยมโนทัศน์ทางเรขาคณิตที่ว่าด้วยรูปทรง/รูปร่าง การแบ่งแยกตัว (divisibility) และมโนทัศน์ทางฟิสิกส์ที่ว่าด้วยความเร็วในการเคลื่อนที่ เดส์คาร์ทปฏิเสธการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอิงเป้าหมายสูงสุดหรือ

¹² *Discourse*, CSM I, 131.

¹³ *Principles*, CSM I, 224.

เป้าหมายสุดท้าย (final causes) สำหรับเดส์การ์ตพระเจ้ายังคงเป็น "เหตุตั้งต้น" เป็นผู้สร้างจักรวาลแห่งวัตถุพร้อมทั้งแรงเคลื่อนไหวและการหยุดอยู่กับที่ (rest) และพระเจ้าก็รักษาแรงเคลื่อนไหวกับการหยุดอยู่กับที่ให้คงเดิมไว้เหมือนเมื่อตอนสร้างจักรวาล¹⁴ แม้พระเจ้าจะเป็นเหตุตั้งต้นแต่การอธิบายปรากฏการณ์ใดๆ ก็ไม่ได้ต้องอาศัยพลังพิเศษหรือพลังของพระเจ้าแต่อย่างใด กฎธรรมชาติสำหรับเดส์การ์ตคือกฎแห่งการเคลื่อนที่ซึ่งใช้คณิตศาสตร์อธิบายได้และกฎธรรมชาตินี้ก็เพียงพอที่จะทำให้อนุภาคหรือสสารต่างๆ เคลื่อนที่และเรียงตัวกันในรูปแบบต่างๆ ได้ หน้าที่ของนักวิทยาศาสตร์หรือผู้ศึกษาโลกธรรมชาติไม่ใช่การพยายามแบ่งประเภทหรือการพยายามหาคุณสมบัติแก่นของสรรพสิ่งอีกต่อไปแต่กลับกลายเป็นการคิดค้นหากฎนามธรรมทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงหรือการเคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงที่ของอนุภาคต่างๆ ในโลกนี้

มาถึงจุดนี้เราจะพอเห็นได้ว่าทำไมเดส์การ์ตจึงได้รับฉายาว่าเป็น "บิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่" ที่มุ่งเน้นการอธิบายโลกโดยอาศัยวิธีการทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์ จักรวาลแห่งสสารของเดส์การ์ตตามที่ข้าพเจ้าได้บรรยายมาจัดได้ว่าเป็นจักรวาลแห่งกลไก ด้วยเหตุนี้จักรวาลดังกล่าวก็น่าจะเป็นจักรวาลที่มนุษย์เข้าใจได้อย่างถ่องแท้และถูกต้องแม่นยำโดยอาศัยเหตุผลในการคิดค้นกฎธรรมชาติและการคิดคำนวณตามที่ผู้ศึกษาอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเดส์การ์ตยึดถือกันมานานหลายศตวรรษ และเดส์การ์ตเองก็กล่าวยกย่องคณิตศาสตร์และฟิสิกส์บ่อยครั้งในงานเขียนเกือบจะทุกชิ้นว่าเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานที่สุดของโลกแห่งความเป็นจริงได้ ผู้อ่านอาจจะแปลกใจที่ข้าพเจ้าจะเสนอความคิดที่ไม่ตรงกับความเข้าใจในกระแสหลักนักจักรวาลแห่งกลไกของเดส์การ์ตไม่ใช่สิ่ง "โปร่งใส" ที่มนุษย์จะเข้าใจได้อย่างถูกต้องแม่นยำโดยอาศัยกฎฟิสิกส์และคณิตศาสตร์หากแต่เป็นจักรวาลที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติที่บางครั้งมนุษย์ไม่สามารถเข้าใจและไม่สามารถอธิบายได้ นัยที่สำคัญประการหนึ่งของข้อเสนอนี้คือแนวคิดที่ว่าปรัชญาของเดส์การ์ตอาจไม่ได้มีความเป็น "เหตุผลนิยม" สูงถึงในระดับที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ในฐานะที่ระบบปรัชญาของเขาเป็นผลผลิตโดยตรงของการปฏิบัติความรู้และโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไปในสมัยกลางตอนต้น เดส์การ์ตได้พยายามคิดค้นวิธีการหาความรู้แบบใหม่ที่เขาเห็นว่าจะใช้อธิบายโลกและสรรพสิ่งได้ดีและแน่นอนกว่าวิธีการแบบเก่า กระนั้นองค์ประกอบบางอย่างในระบบคิดของเขาก็สะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของเหตุผลและ "ความไม่แน่นอน" ในระดับหนึ่งของปรากฏการณ์ในโลกธรรมชาติที่เขาพยายามอธิบายโดยอาศัย "ความแน่นอน" ของกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ ข้าพเจ้าเห็นว่าการ "อ่าน" ปรัชญาของเดส์การ์ตโดยมุ่งพิจารณาแง่มุมนี้จะทำให้เราสามารถเห็นที่มาและพัฒนาการของระบบศีลธรรมของเขาตลอดจนเข้าใจทฤษฎีเรื่องอารมณ์ซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่างอภิปรัชญากับแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตได้เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจะเสนอความคิดของข้าพเจ้าผ่านกรอบ

¹⁴ *Principles*, CSM I, 240-241.

ของความเปลี่ยนแปลงในเชิงเทววิทยาหลังการปฏิวัติทางความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่เดส์การ์ตเป็นผู้ริเริ่มสำคัญ

องค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งในปรัชญาของเดส์การ์ตที่มักถูกมองข้ามคือความเชื่อในเรื่อง "ความจริงนิรันดร์" (eternal verities)¹⁵ ที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้น ตามความเชื่อในเทววิทยาสมาคมก่อนการปฏิวัติทางความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แม้พระเจ้าจะมีพลังและอำนาจสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่แต่พลังและอำนาจสร้างสรรค์นี้ก็ยังถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของความเป็นไปได้ทางตรรกะ กล่าวคือพระเจ้าไม่สามารถที่จะสร้างหรือทำสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงตรรกะหรือสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง เช่นการสร้างสี่เหลี่ยมที่กลมเป็นต้น¹⁶ ความเชื่อเช่นนี้ไม่ปรากฏอยู่ในปรัชญาของเดส์การ์ตแต่อย่างใด ตรงกันข้ามเดส์การ์ตกลับเห็นว่าพระเจ้านั้นมีพลังอำนาจที่สมบูรณ์ ไร้ขอบเขต และไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดใดๆ ที่จิตมนุษย์สามารถเข้าใจได้ ด้วยความคิดเช่นนี้พระเจ้าในสายของเดส์การ์ตนอกจากจะเป็นผู้สรรค์สร้างสรรพสิ่งทั้งหมดแล้วยังเป็นผู้กำหนด "ความจำเป็น" (necessity) และ "ความเป็นไปได้" (possibility) อีกด้วย¹⁷ สำหรับเดส์การ์ต "พระเจ้าไม่ได้สร้างให้มนุษย์ทั้งสามของรูปสามเหลี่ยมมีค่าเท่ากับมุมจากสองมุมเพราะพระองค์เห็นว่ามันไม่สามารถเป็นอย่างอื่นไปได้ ... แต่เพราะพระองค์เจตนาให้มุมทั้งสามของรูปสามเหลี่ยมต้องเท่ากับมุมจากสองมุมอย่างจำเป็นที่ทำให้สิ่งนี้เป็นจริงและไม่สามารถเป็นอย่างอื่นไปได้"¹⁸ พระเจ้า "มีอิสระที่จะทำให้ความจริงที่ว่ารัศมีของวงกลมยาวเท่ากันทั้งหมดเป็นเรื่องเท็จ พอๆ กับที่พระองค์มีอิสระที่จะไม่สร้างโลกนี้ขึ้นมา"¹⁹ พระเจ้าในความคิดของเดส์การ์ตไม่ได้ถูกจำกัดโดยกฎเกณฑ์ทางตรรกะหรือคณิตศาสตร์แต่พระองค์เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์เหล่านี้ขึ้นมาด้วยเจตจำนงอันยิ่งใหญ่ ด้วยเหตุที่กฎเกณฑ์ทางตรรกะหรือคณิตศาสตร์ถูกสร้างขึ้นด้วย "ประกาศิต" หรือเจตจำนงอันลึกลับของพระเจ้าซึ่งเดส์การ์ตเห็นว่าอยู่เหนือพลังแห่งเหตุผลของมนุษย์ที่จะเข้าใจได้²⁰ กฎเกณฑ์เหล่านี้จึงไม่สามารถใช้กับพระองค์ได้²¹ สำหรับเดส์การ์ตการที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจอะไรบางอย่างได้ไม่ได้หมายความว่าสิ่งนั้นจะอยู่เหนือพลังอำนาจของพระเจ้า ในที่สุดแล้ว

¹⁵ โปรดดูภาคผนวก

¹⁶ โทมัส อีควินกล่าวใน *Contra Gentiles* เล่มที่ 2 บทที่ 25 ว่าความจริงในเชิงตรรกะเป็นสิ่งที่จำเป็น ไม่ขึ้นอยู่กับการเจตจำนงของพระเจ้า และพระเจ้าก็มิได้มีพลังอำนาจที่จะสร้างสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักการทางตรรกวิทยา เรขาคณิต และคณิตศาสตร์อีกด้วย

¹⁷ โปรดดู Richard Campbell, *Truth and Historicity*, 1990. โดยเฉพาะบทที่ 5 ซึ่ง Campbell ได้วิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในเรื่องพลังอำนาจของพระเจ้าควบคู่ไปกับผลกระทบต่อนิรนัย

¹⁸ *Sixth Set of Replies*, CSM II, 291.

¹⁹ *Letter to Mersenne* (May 27, 1630), CSMK 25.

²⁰ *Letter to Mersenne* (April 15, 1630), CSMK 23.

²¹ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Gaukroger, *Cartesian Logic*, 1989, บทที่ 2.

พระเจ้าในความคิดของเดส์การ์ตนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ค่อนข้างลึกลับสำหรับมนุษย์ เนื่องจากจิตมนุษย์มีขีดจำกัดมนุษย์จึงไม่สามารถ "เข้าใจ" พระองค์ได้อย่างถ่องแท้²²

ข้าพเจ้าได้อธิบายมาก่อนหน้านี้แล้วว่าเดส์การ์ตได้พยายามคิดค้นหากฎพื้นฐานทางคณิตศาสตร์หรือฟิสิกส์ที่เรียบง่ายและตายตัวเพื่อนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในจักรวาล เขาเห็นว่ากฎพื้นฐานเหล่านี้จะช่วยเผยให้เราเห็นโครงสร้างใหญ่ของความสัมพันธ์อย่างจำเป็น (necessary connections) ของปรากฏการณ์ทั้งหลายในจักรวาลนี้และจะช่วยให้เราสามารถทำนายพฤติกรรมของสสารที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงที่ตามกฎคณิตศาสตร์ได้²³ แต่หากเราพิจารณา "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ของเดส์การ์ตในบริบทของกฎแห่งปัจจัยภาพอันปราศจากเป้าหมายควบคู่ไปกับเทววิทยาที่เชื่อในพระเจ้าซึ่งมนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้โดยอาศัยเหตุผล เราจะเห็นว่าในที่สุดแล้วสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง "ความจำเป็น" ทั้งหลายในกฎธรรมชาติก็คือเจตจำนงอันลึกลับของพระเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจ ดังนั้นแล้วเราก็คงจะกล่าวได้ว่ากฎธรรมชาติที่เป็นระบบระเบียบตามความเข้าใจของ "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" กลับกลายเป็นกฎเกณฑ์ที่ขึ้นอยู่กับประกาศิตตามอำเภอใจของพระเจ้า เมื่อพิจารณาในแง่มุมนี้กฎธรรมชาติก็ไม่น่าจะเป็นอะไรได้มากกว่าปรากฏการณ์ที่บังเอิญเกิดขึ้นอย่างสม่าเสมอ²⁴ กล่าวโดยสรุปก็คือความเชื่อในเรื่อง "ความจริงนิรันดร์" (eternal verities) ที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นกลับเป็นสิ่งที่นำความไม่แน่นอนมาสู่ระบบจักรวาลวิทยาของเดส์การ์ตและความเข้าใจตามกระแสหลักที่ว่าจักรวาลแห่งกลไกของเดส์การ์ตเป็นสิ่งที่ "โปร่งใส" และใช้เหตุผลเข้าใจได้ในทุกแง่มุมก็ดูเหมือนจะไม่ใช่ว่าความเข้าใจที่ถูกต้องนักอีกต่อไป ในบริบทเช่นนี้นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีหน้าที่อธิบาย "ความสัมพันธ์อย่างจำเป็น" ระหว่างสสารที่มีปฏิสัมพันธ์กันอีกต่อไปเพราะ "ความจำเป็น" ดังกล่าวกลับกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้ "จำเป็น" อย่างแท้จริง สิ่งเดียวที่นักวิทยาศาสตร์ทำได้ก็คือการพยายามหากฎพื้นฐานที่เรียบง่ายที่สุดและกว้างพอสำหรับใช้อธิบายปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกธรรมชาติได้เท่านั้น

การปฏิบัติทางความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไม่ได้ก่อให้เกิดความพลิกผันในอภิปรัชญาหรือญาณวิทยาเท่านั้นหากแต่ยังส่งผลกระทบต่อความคิดในทางจริยศาสตร์อีกด้วย จักรวาล

²² โปรดดูรายละเอียดเรื่อง "ความไม่สามารถถูกเข้าใจได้ของพระเจ้า" (doctrine of the incomprehensibility of God) ได้จาก Beyssade, "The Idea of God and the Proofs of His Existence", ใน Cottingham, ed., *The Cambridge Companion to Descartes*, หน้า 174-199.

²³ โปรดดู *Principles*, CSM I, 247 (อ้างแล้ว).

²⁴ ความเข้าใจกฎธรรมชาติในเชิง "การเกิดขึ้นอย่างสม่าเสมอ" ของปรากฏการณ์ต่างๆ ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในปรัชญาของเดวิด ฮูม สำหรับฮูม กฎพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังปัจจัยภาพทั้งปวงก็คือการเกิดขึ้นอย่างสม่าเสมอของปรากฏการณ์ในโลกธรรมชาติ โปรดดู Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, หน้า 30-31.

วิทยา เทววิทยา และโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไปย่อมส่งผลให้ความคิดอ่านในทางจริยศาสตร์เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เดส์คาร์ทเองก็เป็นนักปรัชญาสมัยใหม่คนหนึ่งที่พยายามหาหลักการในการชี้นำการกระทำของมนุษย์ให้สอดคล้องกับจักรวาลวิทยาแบบใหม่ แต่ก่อนที่จะเห็นได้ว่าสอดคล้องอย่างไรเราต้องศึกษาก่อนว่าความเปลี่ยนแปลงทางจักรวาลวิทยาก่อให้เกิดความคิดที่ต่างไปจากเดิมอย่างไรในจริยศาสตร์

การที่เดส์คาร์ทปฏิเสธทฤษฎีอันตนนิยมตามแบบของอริสโตเติลไม่ได้หมายความว่าเขาปฏิเสธว่าการกระทำต่างๆ ของมนุษย์ล้วนมีเป้าหมาย แต่ในกรอบของจักรวาลวิทยาแบบใหม่ การกระทำที่มีเป้าหมายเหล่านี้ถูกแบ่งแยกออกจากการทำงานของกลไกในโลกแห่งวัตถุอย่างค่อนข้างชัดเจน กฎธรรมชาติจึงไม่สามารถถูกนำมาใช้เพื่อชี้นำการกระทำของมนุษย์ได้ หากจะหันไปหาพระเจ้า ก็ดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าจะเปลี่ยนไปจากเดิมในกรอบความเข้าใจโลกและจักรวาลแบบใหม่ ในจักรวาลใหม่ที่กว้างใหญ่ไพศาลซึ่งอาจมีโลกอื่นๆ อยู่อีกมากมายโลกมนุษย์กลายเป็นเพียงส่วนประกอบย่อยและด้อยความสำคัญลงจากสมัยกลางอย่างมาก ความเชื่อมั่นแบบเดิมว่าพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมาเพื่อให้เป็นแหล่งอาศัยพิเศษสำหรับมนุษย์ซึ่งเป็นเสมือน "ลูกคนโปรด" ของพระองค์และสร้างสรรค์สิ่งขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์จึงสั่นคลอนลง เดส์คาร์ทกล่าวว่าย่อย่อยครั้งว่ามนุษย์ไม่ได้มีความสำคัญในสายตาของพระเจ้ามากถึงขนาดนั้น ดังเช่น

มนุษย์มักชอบคิดว่าตนเป็นสิ่งที่พระเจ้ารักมากที่สุดและว่าสรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของตน เขาคิดว่าโลกซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเขามีความสำคัญที่สุด ว่าโลกนี้เป็นแหล่งรวมของทุกๆ สิ่งที่มีอยู่และว่าทุกๆ สิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อโลกนี้ แต่เราไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับสิ่งที่พระเจ้าอาจจะสร้างไว้ นอกโลกนี้หรือบนดวงดาวหรือที่อื่นๆ เรารู้ได้อย่างไรว่าพระองค์ไม่ได้สร้างสิ่งมีชีวิตแบบอื่น "มนุษย์" แบบอื่นหรืออย่างน้อยที่สุดสิ่งมีชีวิตอื่นที่เหมือนมนุษย์ไว้บนดาวดวงอื่น²⁵

และ "ไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่สรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของเรา"²⁶ ความคิดเช่นนี้สวนทางกับความคิดแบบ "มนุษย์เป็นศูนย์กลาง" แบบเก่าอย่างเห็นได้ชัด พระเจ้าในสมัยนี้ดูเย็นชาและห่างเหินจากมนุษย์ ธรรมชาติของพระเจ้าอยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์และมนุษย์ก็ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าพระเจ้าสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาด้วยเป้าหมายใด²⁷ การคาดเดาในฟิสิกส์ว่าพระเจ้ามีเป้าหมายใดในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ไว้ประโยชน์ฉันใด การพยายามจะคาดเดาใน

²⁵ Conversation with Burman, April 16, 1648, CSMK, 349.

²⁶ Principles, CSM I, 249.

²⁷ Fifth Set of Replies, CSM II, 258.

วิทยาศาสตร์ว่าพระเจ้าคาดหวังสิ่งใดจากมนุษย์เพื่อที่มนุษย์จะได้นำมาซึ่งการกระทำที่ไร้ประโยชน์นั้น มนุษย์ต้องพยายามหาทางใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้โดยปราศจากความช่วยเหลือใดๆ จากพระเจ้า ทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่าพระเจ้าในความคิดของเดส์การ์ตไม่ได้ทรงความเป็นเลิศอีกต่อไป อย่างน้อยที่สุดใน *Meditations on First Philosophy* เดส์การ์ตก็ยังเห็นว่าความคิดเรื่องพระเจ้าเป็นรากฐานทางญาณวิทยาสำหรับการรับรู้โลกภายนอก หากปราศจากความคิดเรื่องพระเจ้าที่ทรงความเป็นเลิศอย่างที่สุดมนุษย์ก็คงจะ "รู้" ได้เพียงจิตของตนเท่านั้น²⁸

รูปแบบจริยศาสตร์ในกรอบจักรวาลวิทยาแบบใหม่ต่างไปจากระบบจริยศาสตร์แบบเก่าก่อนการปฏิวัติทางความรู้ในสมัยกลาง กล่าวคือในทฤษฎีจริยศาสตร์ก่อนสมัยใหม่ (pre-modern ethics) ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีจริยศาสตร์ของนักปรัชญาลัทธิสโตอิก (Stoicism) สมัยกรีกโบราณและผสมผสานกับความเชื่อเรื่องพระเจ้าในศาสนาคริสต์ในเวลาต่อมาได้เน้นการใช้ชีวิตแบบ "สอดคล้องกับธรรมชาติ" หรือการใช้ชีวิตแบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลที่เป็นระบบระเบียบอันเป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระเจ้า²⁹ มนุษย์มี "ที่เฉพาะ" ของตนในจักรวาล และ "ที่เฉพาะ" นี้ก็เป็นองค์ประกอบส่วนย่อยส่วนหนึ่งที่กลมกลืนกับภาพรวมของจักรวาล ชีวิตมนุษย์จะมีความหมายและมนุษย์จะเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้หากดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับระบบระเบียบในโลกธรรมชาติ แต่เราก็ได้เห็นแล้วว่าจักรวาลแห่งวัตถุในสมัยของเดส์การ์ตไม่ได้เป็นจักรวาลที่เป็นระบบระเบียบเหมือนในสมัยก่อนหน้าและมนุษย์ก็ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลในความหมายเดิมหรือมี "ที่เฉพาะ" ของตนในจักรวาลอีกต่อไป โลกแบบใหม่นี้ไม่ใช่โลกแห่งผัสสะที่มีชีวิตชีวาอันเต็มไปด้วยสี รส กลิ่น เสียง และสัมผัสต่างๆ หากแต่เป็นโลกแห่งสสารที่มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงกลไก เป็นโลก "นามธรรม" ที่ห่างเหินจากมนุษย์³⁰ ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้มีความหมายหรือเป้าหมายพิเศษใดๆ แต่เป็นเพียงผลของการเคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงที่ของสสารที่มีความกว้างยาวสูงและมีโครงสร้างทางเรขาคณิต แม้มนุษย์จะสามารถศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและกลไกของจักรวาลแบบใหม่นี้ได้โดยอาศัยฟิสิกส์กับคณิตศาสตร์ล้วนๆ แต่มนุษย์ก็ไม่ได้เป็น "ส่วนหนึ่ง" ที่กลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลอีกต่อไป จักรวาลในความเข้าใจแบบใหม่ไม่ได้ดำรงอยู่เพื่อมนุษย์ หากแต่ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ตายตัวที่เป็นนามธรรมและเป็นเอกเทศจากมนุษย์ และที่สำคัญที่สุดคือรากฐานสุดท้ายของกฎเกณฑ์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับเจตจำนงอันลึกลับและไร้ขอบเขตของพระเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ จริยศาสตร์แบบเดิมที่เน้นการใช้ชีวิตแบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติจะไม่สอดคล้องกับจักรวาลแห่งกลไกแบบใหม่ที่ดูไร้ชีวิตชีวาเพราะมนุษย์ไม่ได้เป็น "ส่วนหนึ่ง" ของจักรวาลอีกต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกกลายเป็น

²⁸ Fourth Meditation, CSM II, 43.

²⁹ โปรดดู Cottingham, *Philosophy and the Good Life*, 1998, บทที่ 1 ส่วนที่ 1 และบทที่ 2 ส่วนที่ 1.

³⁰ โปรดดู Williams, *Descartes: The Project of Pure Inquiry*, 1978, บทที่ 8.

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับวัตถุที่ถูกศึกษา (subject-object of study) มนุษย์สามารถศึกษาโลกของโลกได้โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์กับคณิตศาสตร์แต่โลกแห่งวัตถุนี้กลับกลายเป็นสิ่งที่ "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" สำหรับมนุษย์ในสมัยนี้

โลกทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกส่งผลให้เกิดทัศนคติแบบใหม่ต่อโลกธรรมชาติ ในกรอบของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับวัตถุที่ถูกศึกษา สิ่งที่มนุษย์พึงทำได้ไม่ใช่การพยายามหา "ที่เฉพาะ" ของตนในจักรวาลหรือโลกซึ่งสอดคล้องกับระบบระเบียบในธรรมชาติอีกต่อไป การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับโลกวัตถุที่ "เป็นอื่น" ทำให้มนุษย์ซึ่งเคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับโลกธรรมชาติต้องหันมา "เผชิญหน้า" กับโลกธรรมชาติ ดังกล่าว วิทยาการแบบใหม่ช่วยให้มนุษย์สามารถ "เผชิญหน้า" กับโลกได้ในแง่ของการ "จัดการ" และ "ควบคุม" กลไกของสรรพสิ่งในธรรมชาติโดยการพยายามคิดค้นหาหลักการทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์เพื่อที่จะเข้าใจโลกและทำนายปรากฏการณ์ที่ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เมื่อมนุษย์ไม่สามารถพึงกฎธรรมชาติหรือพระเจ้าเพื่อชี้นำชีวิตของตนในโลกวัตถุแบบใหม่ได้อีกต่อไปดังที่ได้อธิบายไปแล้วข้างต้นมนุษย์จึงหันมาพึ่งความก้าวหน้าทางวิทยาการในฟิสิกส์แผนใหม่เพื่อที่อย่างน้อยตนจะได้อาศัยอยู่ในโลกแห่งวัตถุที่ "เป็นอื่น" นี้ได้อย่างเป็นสุข³¹ ทัศนคติเช่นนี้ปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดในข้อความที่ผู้ศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ดรู้จักกันเป็นอย่างดี

[หลักการในฟิสิกส์แบบใหม่ของฉัน] ทำให้ฉันเห็นความเป็นไปได้ของการหาความรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในชีวิตและการค้นพบปรัชญาในเชิงปฏิบัติอันอาจจะมาแทนที่ปรัชญาแบบคาดคะเนที่สอนกันอยู่ทั่วไป ปรัชญานี้จะช่วยให้เราเข้าใจพลังและกลไกของไฟ น้ำ อากาศ ดวงดาว ท้องฟ้า และสสารทั้งหลายในโลกธรรมชาติได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนกับที่เราเข้าใจบรรดางานสร้างสรรค์ของเหล่านักประดิษฐ์ และเราก็สามารถใช้ความรู้นี้ได้เพื่อเป้าหมายที่เหมาะสมเหมือนกับที่เหล่านักประดิษฐ์ใช้[เครื่องมือ]ของเขา และทำให้ตัวเราเองเป็นเจ้าและผู้ครอบครองธรรมชาติ³²

³¹ งานวิจัยเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติที่มนุษย์มีต่อโลกในสมัยใหม่มีอยู่จำนวนมาก เช่น Sherrard, *The Rape of Man and Nature: An Enquiry into the Origins and Consequences of Modern Science*, 1987. แต่จะพบได้มากเป็นพิเศษในผลงานของกลุ่มนักสตรีนิยมที่พยายามโยงโลกทัศน์แบบใหม่เข้ากับมโนทัศน์เรื่องความเป็นหญิงและความเป็นชาย เช่นใน Bordo, *The Flight to Objectivity: Essays on Cartesianism and Culture*, 1987; Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*, 1990; และ Bar On, *Modern Engendering: Critical Feminist Readings in Modern Western Philosophy*, 1994.

³² *Discourse*, CSM I, 127. (ตัวเอนโดยผู้เขียน)

ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างมนุษย์กับโลกในสมัยใหม่ยังมีรากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งในปรัชญาของเดส์การ์ตซึ่งอยู่ลึกยิ่งกว่าการเปลี่ยนวิธีการหาความรู้จากวิธีการเชิงคุณสมบัติที่เน้นการหาเป้าหมายไปสู่วิธีการเชิงปริมาณที่เน้นเรื่องของกลไกและคณิตศาสตร์ และการเปลี่ยนโลกทัศน์จากทัศน์คติที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลไปสู่ทัศน์คติที่เชื่อว่าจักรวาลเป็นสิ่งที่ "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" สำหรับมนุษย์ รากฐานดังกล่าวก็คืออภิปรัชญาในระบบปรัชญาใหม่ของเดส์การ์ต เราได้เห็นแล้วว่าโลกแห่งวัตถุในความคิดของเดส์การ์ตประกอบไปด้วยสสารเพียงชนิดเดียว ซึ่งก็คืออนุภาคที่มีความกว้างยาวสูง แต่ในโลกแห่งวัตถุนี้ยังมีมนุษย์ซึ่งมีธรรมชาติที่ต่างไปจากอนุภาคดังกล่าว เป็นที่ทราบกันดีว่าในการพยายามอธิบายมนุษย์และโลกแห่งวัตถุเดส์การ์ตได้แบ่งแยกสิ่งสองสิ่งออกจากกันอย่างสิ้นเชิงในอภิปรัชญาของเขา สิ่งสองสิ่งนั้นก็คือ "สิ่งที่มีรูปร่าง" หรือมีความกว้างยาวสูง (extended substance หรือ *res extensa*) อันได้แก่วัตถุสสารหรือ "กาย" ต่างๆ ซึ่งรวมไปถึงร่างกายของมนุษย์ กับ "สิ่งที่คิดได้" (thinking substance หรือ *res cogitans*) ซึ่งก็คือ "จิต" ของมนุษย์ ใน *Discourse on the Method* และใน *Meditations on First Philosophy* เดส์การ์ตได้พยายามวิเคราะห์หา "แก่น" หรือ "ธรรมชาติ" ของเขาและในที่สุดเขาก็พบว่าเขาเป็น "สิ่งที่คิดได้" ซึ่งมีธรรมชาติที่ต่างไปจากวัตถุสสารอื่นอย่างสิ้นเชิง

ฉันพบว่าแม้ฉันจะแสวงหาคิดได้ว่าฉันไม่มีร่างกายและไม่มีโลกหรือสถานที่ใดๆ ให้ฉันอาศัยอยู่ได้ แต่ฉันก็ไม่สามารถแสวงหาคิดได้ว่าฉันไม่มีตัวตนอยู่จริง ... จากความคิดนี้ฉันได้รู้ว่าฉันเป็นสิ่งๆ หนึ่งที่มีแก่นหรือธรรมชาติอยู่ในการคิดและฉันก็มีตัวตนอยู่ได้โดยไม่ได้ต้องอาศัยอยู่ในสถานที่ใดๆ หรือขึ้นอยู่กับวัตถุใดๆ ด้วยเหตุนี้ "ฉัน" ซึ่งก็คือวิญญาณที่ทำให้ฉันเป็นในสิ่งที่ฉันเป็นจึงแตกต่างจากกายอย่างสิ้นเชิง ... และยังคงเป็นสิ่งที่ฉันเป็นอยู่ต่อไปแม้จะไม่มีร่างกายก็ตาม³³

การแบ่งแยกอย่างสิ้นเชิงระหว่างจิตกับกายนี้ก็คือสิ่งที่รู้จักกันต่อมาในนามของ "ทวินิยมของเดส์การ์ต" หรือ "ทวินิยมจิต-กาย" (Cartesian Dualism, Mind-Body Dualism) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาสมัยใหม่และยังคงปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดในปรัชญากระแสเหตุผลนิยมในปัจจุบัน

ทวินิยมจิตกับกายของเดส์การ์ตเป็นเสมือนเครื่องตอกย้ำรอยร้าวในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกให้ลึกลงไปอีก การแบ่งแยกระหว่างจิตกับกายหรือระหว่าง "สิ่งที่คิดได้" กับ "สิ่งที่มีรูปร่าง" ก่อให้เกิดความ "แปลกแยก" และความ "เป็นอื่น" (alienation) ระหว่าง

³³ *Discourse*, part iv, CSM I, 127. โปรดดู **Second Meditation** ประกอบ, CSM II, 16-23.

มนุษย์กับโลกในสองระดับด้วยกัน ในระดับแรก "แก่น" (essence) ของมนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" ไม่เพียงแต่ทำให้มนุษย์แตกต่างและถูกแบ่งแยกจากจักรวาลแห่งวัตถุเท่านั้นแต่ยังนิยามมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีความขัดแย้งที่ไปกันไม่ได้ (incompatible) กับธรรมชาติของวัตถุสารอื่นใดในจักรวาลนี้ เดส์การ์ทกล่าวใน *Meditations on First Philosophy* ว่า "ในแง่หนึ่งฉันมีความคิดที่ชัดเจนและโดดเด่นเกี่ยวกับตัวฉันเองในฐานะที่ฉันเป็นสิ่งที่คิดได้และไร้รูปร่างและในอีกแง่หนึ่งฉันก็มีความคิดที่ชัดเจนและโดดเด่นเกี่ยวกับกายในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีการรูปร่างและคิดไม่ได้"³⁴ ธรรมชาติของวัตถุหรืออนุภาคต่างๆ คือการมีรูปร่างหรือมีความกว้างยาวสูงซึ่งนิยามได้โดยอาศัยหลักการทางเรขาคณิตที่ว่าด้วยรูปทรงสามมิติและอธิบายได้โดยอาศัยหลักการทางฟิสิกส์ที่ว่าด้วยการแบ่งตัวและเรียงตัวของอนุภาคเป็นรูปทรงและขนาดต่างๆ แต่ธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะ "จิต" หรือมนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" คือสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง (unextended) แบ่งตัวไม่ได้ (indivisible) หรือ "เรียบง่าย" (simple)³⁵ และไม่สามารถถูกอธิบายได้โดยอาศัยวิธีการในเชิงปริมาณของ "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ที่ใช้อธิบายได้เพียงวัตถุหรืออนุภาคที่มีความกว้างยาวสูงเท่านั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางอภิปรัชญาของเดส์การ์ทที่ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" ทำให้มนุษย์ "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" จากโลกวัตถุภายนอกอย่างจำเป็นในระดับที่สอง เนื่องจากวัตถุสารหรือ "กาย" ทั้งหลายในจักรวาลนี้ไม่ได้มีเพียงโลกภายนอกและดวงดาวต่างๆ เท่านั้นหากแต่ยังรวมไปถึงร่างกายของมนุษย์ด้วยและ "กาย" เหล่านี้ก็มีธรรมชาติที่ต่างไปจาก "จิต" อย่างสิ้นเชิง จึงนับได้ว่ามนุษย์ในฐานะ "จิต" ที่คิดได้ไม่เพียงแต่ "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" จากโลกวัตถุภายนอกโดยทั่วไปเท่านั้นหากแต่ยัง "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" จากโครงสร้างทางสรีระของร่างกายตนเองอีกด้วย³⁶

นัยของความรู้สึก "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" ของมนุษย์ต่อจักรวาลอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติความรู้ในสมัยใหม่ตอนต้นคือโลกแห่งวัตถุสารที่มนุษย์พยายาม "จัดการ" และ "ควบคุม" โดยอาศัยวิทยาการแบบใหม่ไม่ได้มีเพียงโลกธรรมชาติภายนอกเท่านั้นหากแต่ยังรวมไปถึงร่างกายของมนุษย์เองด้วย ในอภิปรัชญาของเดส์การ์ท "มนุษย์" ไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเลือดเนื้อตามความเข้าใจแบบเดิมอีกต่อไปแต่กลายเป็นจิตหรือสิ่งไร้รูปร่างที่อาศัยอยู่ในร่างกายอันเปรียบเสมือน "เครื่องจักร"³⁷ และเครื่องจักรที่ "เป็นอื่น" นี้ก็เป็นกลไกที่มนุษย์จะต้องพยายามหาทาง "ควบคุม" ในทางวิทยาศาสตร์ในรูปแบบที่ไม่ต่างจากวัตถุสารอื่นๆ ดังจะเห็น

³⁴ Sixth Meditation, CSM II, 54.

³⁵ "เรียบง่าย" ในที่นี้หมายถึง "ไม่ซับซ้อน" ในแง่ของการแบ่งตัวไม่ได้และไม่มีรูปทรง

³⁶ ความคิดเช่นนี้ได้รับการพัฒนาอย่างชัดเจนในงานเขียนของกลุ่มนักปรัชญาสตรีนิยม โปรตุเกสเชิงอรรถที่ 35

³⁷ ข้าพเจ้าเน้นคำว่า "อภิปรัชญา" เนื่องจากมโนทัศน์ที่แบ่งแยกระหว่างจิตกับกายของมนุษย์อย่างชัดเจนเช่นนี้เป็นเพียงการแบ่งทางอภิปรัชญา เท่านั้น ข้าพเจ้าจะแสดงให้เห็นต่อไปในส่วนที่สองว่าในจริยศาสตร์เดส์การ์ทไม่ได้พิจารณามนุษย์ในฐานะจิตกับกายที่แบ่งแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง

ได้ชัดเจนในผลงานชิ้นต้นๆ ของเดส์การ์ต เช่น *Treatise on Man* และ *Description of the Human Body* เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงในด้านจักรวาลวิทยาซึ่งส่งผลให้เกิดการคิดค้น "วิทยาศาสตร์แผนใหม่" ที่อาศัยกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์เป็นหลักในการอธิบายโลก ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านเทววิทยาได้ทำให้โลกทัศน์ในทางปรัชญาพลิกมุมไปอย่างเห็นได้ชัด กล่าวโดยสรุปคือเหตุผลได้เข้ามาแทนที่ผัสสะในการรับรู้โลก วิธีการศึกษาหาความรู้ในเชิงปริมาณได้เข้ามาแทนที่วิธีการในเชิงคุณสมบัติ ภาพลักษณ์ของพระเจ้าที่ห่างเหินและไม่ได้ยึดต่อมนุษย์เป็นพิเศษเข้ามาแทนที่ภาพลักษณ์แบบ "พ่อ" ที่เปี่ยมด้วยความเมตตาและความรักที่มีต่อมนุษย์ เจตจำนงของพระเจ้ากลายเป็นสิ่งลึกลับที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้และปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกธรรมชาติที่ในที่สุดขึ้นอยู่กับเจตจำนงของพระเจ้ายิ่งกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์อธิบายได้เพียงในแง่ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่าง "สม่าเสมอโดยบังเอิญ" ในกรอบของจักรวาลวิทยาและเทววิทยาแบบใหม่นี้มนุษย์ถูกแบ่งแยกออกจากโลกธรรมชาติและไม่ได้เป็นอันเดียวกันกับโลกธรรมชาติอีกต่อไป นอกจากนี้ข้อปรัชญาแบบทวินิยมจิต-กายที่เดส์การ์ตใช้อธิบายมนุษย์และจักรวาลที่เปลี่ยนไปก็ยิ่งช่วยเสริมให้ "ความแปลกแยก" และ "ความเป็นอื่น" ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติครอบคลุมไปถึง "ความแปลกแยก" ระหว่างมนุษย์ในฐานะ "จิต" ที่คิดได้กับ "กาย" ของมนุษย์เองด้วย ในกรอบของความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จริยศาสตร์แบบเดิมซึ่งเคยเป็นเรื่องของการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับโลกธรรมชาติดีคู่จะไม่ค่อยสอดคล้องกับโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไปทั้งหมดอีกต่อไป การกระทำที่มีเป้าหมายของมนุษย์ไม่สามารถอาศัยกฎธรรมชาติหรือเจตนาตามอำเภอใจของพระเจ้าเพื่อชี้้นำได้ ในบริบทของ "ความแปลกแยก" และ "ความเป็นอื่น" ระหว่างมนุษย์กับโลก มนุษย์กับพระเจ้า และมนุษย์กับร่างกายของตนเองมนุษย์จึงหันมา "เผชิญหน้า" กับชีวิตในโลกนี้โดยอาศัยวิทยาการแบบใหม่เพื่อ "จัดการ" และ "ควบคุม" กลไกของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติรวมทั้งร่างกายของตนเองเพื่อที่ตนจะได้อาศัยอยู่ในโลกที่ "เป็นอื่น" นี้ได้อย่างเป็นสุข การ "จัดการ" และ "ควบคุม" ดังกล่าวแม้จะไม่ได้มีความหมายในเชิงการเปลี่ยนแปลงโลกธรรมชาติโดยตรง แต่ก็นับได้ว่าเป็นการ "จัดการ" และ "ควบคุม" โดยอ้อมโดยการพยายามหาหลักการทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ที่เรียบง่ายแต่กว้างพอสำหรับการอธิบายและเข้าใจสรรพวัตถุและปรากฏการณ์ต่างๆ

ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ได้เปิดพื้นที่ให้กับระบบศีลธรรมแบบใหม่ของเดส์การ์ตซึ่งเน้นความสำคัญของเหตุผลในการคิดเข้าใจเป็นหลักแต่ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับความสามารถในการจัดการและควบคุมกลไกในร่างกายของมนุษย์เองไม่น้อยไปกว่ากัน ใน *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตได้นำเสนอบทวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์แบบใหม่ ระบบศีลธรรมที่ตั้งมั่นอยู่บนข้อปรัชญาทวินิยมของเขาสะท้อนให้เห็นบทบาทใหม่ของร่างกายมนุษย์ในโลกธรรมชาติผ่านการศึกษาเรื่องอารมณ์และการ "ควบคุม" ร่างกายโดยการ "จัดการ" กับ

อารมณ์ แต่ก่อนที่เราจะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตได้ เราต้องพยายามเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับ "มนุษย์" ในทางศีลธรรมของเขาเสียก่อน ทั้งนี้เนื่องจาก "มนุษย์ที่แท้จริง" ในจริยศาสตร์ของเดส์การ์ตไม่เหมือนกับ "มนุษย์" ในอภิปรัชญาของเขาเสียทีเดียว แม้ อภิปรัชญาและญาณวิทยาของเดส์การ์ตจะเน้นความสำคัญของการแยกแยะระหว่าง "จิต" กับ "กาย" และเน้นการ "ควบคุม" โลกแห่งวัตถุและร่างกายของมนุษย์ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นเหมือนเครื่องจักรโดยการคิดหากฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ แต่เมื่อเขาพร้อมที่จะพัฒนาแนวคิดทางศีลธรรมโดยการ "ต่อยอด" จากอภิปรัชญาและญาณวิทยาเขากลับเสนอ "มนุษย์วิทยา" หรือแนวคิดเกี่ยวกับ "มนุษย์ที่แท้จริง" แบบใหม่ กล่าวคือ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทางศีลธรรมของเดส์การ์ตไม่ได้เป็นเพียงสิ่งไร้รูปร่างที่อาศัยอยู่ในเครื่องจักรที่ "เป็นอื่น" หากแต่เป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นอยู่กับกลไกในร่างกายของตนและต้องอาศัยกลไกเหล่านี้ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึก (sensations) ความกระหาย (appetites) และอารมณ์ (emotions) เพื่อให้ได้มาซึ่งความผาสุกในชีวิตและเพื่อเข้าถึง "ชีวิตที่ดี" ข้าพเจ้าจะเสนอแนวคิดเรื่อง "มนุษย์วิทยาของเดส์การ์ต" ในส่วนต่อไป

บทที่ 2

"มนุษย์วิทยา" ของเดส์การ์ต

การจะกล่าวถึง "มนุษย์ที่แท้จริง" ในศีลธรรมของเดส์การ์ตได้อย่างมีความหมายเราต้องตระหนักก่อนว่าผลงานทางปรัชญาส่วนใหญ่ของเดส์การ์ตไม่ได้เป็นงานเขียนที่วาดด้วยเรื่องของมนุษย์ในเชิงศีลธรรมแต่เป็นผลงานทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาที่เน้นการนำคณิตศาสตร์และฟิสิกส์มาใช้ในการอธิบายกลไกการทำงานของจักรวาลและโลกแห่งวัตถุสารซึ่งรวมถึง "กาย" ของมนุษย์ที่แยกแยะออกจาก "จิต" ได้อย่างชัดเจนด้วย จึงไม่แปลกนักที่ผู้ศึกษาผลงาน "ส่วนใหญ่" ของเดส์การ์ตจะเข้าใจว่าปรัชญาของเขามีคุณูปการสำคัญเพียงในด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยาเท่านั้น การที่ *The Passions of the Soul* ไม่ได้รับความนิยมทั้งในสมัยของเดส์การ์ตเองและในสมัยปัจจุบันไม่เพียงแต่ทำให้แนวคิดทางศีลธรรมของเขาถูกมองข้ามไปแต่ยังทำให้แนวคิดเรื่อง "มนุษย์" ในฐานะองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) หรือ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในเชิงศีลธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่เดส์การ์ตต้องการศึกษาในงานชิ้นนี้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรอีกด้วย ข้าพเจ้าต้องการแสดงให้เห็นในส่วนที่สองนี้ว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" ในระบบศีลธรรมของเดส์การ์ตคืออะไร เหมือนและ/หรือต่างจาก "มนุษย์" ในอภิปรัชญาของเขาอย่างไร และเราจะเข้าใจความต่างนี้ในกรอบของทวินิยมจิต-กายของเขาได้อย่างไร

ในทัศนะของอริสโตเติล "มนุษย์" ไม่ใช่สิ่งที่อธิบายยาก สิ่งมีชีวิตมีอยู่ในระดับที่ลดหลั่นกันลงไปและสิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นก็คือความมีเหตุผลนอกเหนือจากความสามารถในการย่อยอาหาร การรับรู้ทางผัสสะและการเคลื่อนไหว เขานิยามว่ามนุษย์เป็น "ชนิด" หนึ่งใน "สกุล" ของสัตว์¹ ที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวคือความมีเหตุผล² แต่ในทัศนะของเดส์การ์ตความมีเหตุผลของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่อธิบายได้ง่ายเหมือนกับในทัศนะของอริสโตเติล เราได้เห็นแล้วว่าเดส์การ์ตอธิบายพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในเชิงกลไกหรือในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างอนุภาคที่มีความกว้างยาวสูงที่เรียงตัวกันเป็น "กาย" ในรูปแบบต่างๆ การอธิบายแบบลดทอน (reductionist explanation) อย่างสุดโต่งเช่นนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนใน *Treatise on Man* และ *Description of the Human Body* ซึ่งลดทอนปรากฏการณ์ต่างๆ ในสิ่งมีชีวิต เช่น การเดิน การกินอาหารและการหายใจให้เป็นเพียงเรื่องของกลไกใน "เครื่องจักร" ที่เคลื่อนไหวตัวเองได้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการทำงานของกลไกในอวัยวะต่างๆ แต่การอธิบายแบบลดทอนเช่นนี้ไม่สามารถไขกับความมีเหตุผลหรือความคิดได้ "สิ่งที่คิดได้" (*res cogitans*) จัดอยู่ในคนละประเภททางภววิทยากับ "สิ่งที่มีรูปร่าง" (*res extensa*) และเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ใน

¹ โปรดดูคำอธิบายในหน้า 10.

² โปรดดู Aristotle, *Nicomachean Ethics*, book I, ch.7 (1097b33ff).

ตัวเองโดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับกายหรือสสารใดๆ³ แต่คำถามที่สำคัญสำหรับตอนนี้ก็คือการอธิบาย "มนุษย์" ที่ประกอบด้วย "จิต" กับ "กาย" ในกรอบของทวินิยมแบบสุดโต่งเช่นนี้สอดคล้องกับ "มนุษย์" ที่สมบูรณ์และแท้จริงหรือไม่ อย่างไร จริงอยู่ที่ในอภิปรัชญาเดส์การ์ตเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์คือ "สิ่งที่คิดได้" ซึ่งก็คือ "จิต" ที่ดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยกายแต่ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในโลกแห่งความเป็นจริงจำเป็นที่จะต้องมียาร่างกาย ถ้าเช่นนั้นแล้วเดส์การ์ตจะอธิบายการรวมตัวกันของ "จิต" กับ "กาย" อย่างไร

เดส์การ์ตกล่าวไว้ในงานเขียนหลายชิ้นว่าทวินิยมจิต-กายแบบสุดโต่งของเขาต้องได้รับการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถอธิบาย "มนุษย์ที่แท้จริง" ได้ เช่นใน *Discourse on the Method* เขากล่าวว่า

ต่อมาฉันได้บรรยายจิตที่มีเหตุผลและได้แสดงให้เห็นว่ามันไม่สามารถถูกอธิบายได้แต่อย่างใดจากศักยภาพของสสารเหมือนสิ่งอื่นๆ ที่ฉันได้กล่าวถึง หากแต่ต้องถูกสร้างขึ้นมาเป็นพิเศษ และฉันก็ได้แสดงว่ามันไม่เพียงพออย่างไรที่จิตจะอยู่ในร่างกายมนุษย์เหมือนกับคนถือหางเสืออยู่ในเรือของเขา นอกจากอาจจะเพื่อขยับแขนขา แต่จิตจะต้องเชื่อมติดและรวมตัวกับร่างกายอย่างแนบแน่นเพื่อที่จะมีความรู้สึกและความกระหายแบบที่เรา มี นอกเหนือไปจากพลังในการเคลื่อนไหว และเพื่อประกอบกันขึ้นเป็นมนุษย์ที่แท้จริง⁴

จะเห็นได้ว่าสำหรับเดส์การ์ต "มนุษย์ที่แท้จริง" ต้องอาศัยการรวมตัวกันในรูปแบบพิเศษระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ในข้อความที่ข้าพเจ้ายกมานี้และในงานเขียนช่วงหลังของเขาก็คงหลายชิ้น⁵ เดส์การ์ตเน้นย้ำว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" เป็นอะไรที่มากกว่า "จิต" ที่ไร้รูปร่างที่เพียงแต่อาศัยอยู่ใน "กาย" ที่เป็นเหมือนเครื่องจักร เดส์การ์ตเห็นว่ามนุษย์เป็นการรวมตัวหรือองค์รวมอย่างแท้จริง "จิต" กับ "กาย" รวมตัวกัน "อย่างแท้จริงและโดยสสาร" เนื่องจาก "เราเห็นได้ว่าความรู้สึกเช่นความเจ็บปวดไม่ใช่ความคิดอันบริสุทธิ์ของจิตที่แยกขาดออกจากกายแต่เป็นการรับรู้ที่สืบสวนของจิตที่รวมตัวกับกายอย่างแท้จริง"⁶

³ Fourth Set of Replies, CSM II, 157.

⁴ *Discourse*, CSM I, 141. (ตัวเอนโดยผู้เขียน)

⁵ เช่น *Meditations on First Philosophy, Objections and Replies* และ *Principles of Philosophy*

⁶ Letter to Regius, January 1642, CSM III, 206.

ความคิดเรื่อง "ความรู้สึก"⁷ ของเดส์การ์ทถือได้ว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าใจการรวมตัวกันของ "จิต" กับ "กาย"⁸ แม้ "ความรู้สึก" จะไม่ใช่แก่นหรือธรรมชาติของ "สิ่งที่คิดได้" แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ของ "มนุษย์ที่แท้จริง" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในตอนท้ายของ *Meditations on First Philosophy* เดส์การ์ทกล่าวว่าธรรมชาติของเขาเองได้สอนเขาอย่างชัดเจนว่าเขามีร่างกายและมีความรู้สึก

ธรรมชาติสอนฉันผ่านความรู้สึกเจ็บปวด หิวอาหารและกระหายน้ำว่าฉันไม่ได้เพียงแต่อยู่ในร่างกายของฉันเหมือนกับที่กะลาสีอยู่ในเรือ หากแต่ฉันเชื่อมติดอยู่อย่างแนบแน่นและผสมผสานอยู่กับร่างกายถึงขนาดที่ฉันกับร่างกายรวมกันเข้าเป็นหนึ่งเดียว หากไม่ใช่เช่นนี้แล้ว ฉันซึ่งไม่ได้เป็นสิ่งใดนอกจากสิ่งที่คิดได้ ก็คงจะไม่รู้สึกเจ็บปวดยามที่ร่างกายเจ็บแต่คงจะรับรู้ความเสียหายนั้นด้วยจิตอย่างบริสุทธิ์ เสมือนกับที่กะลาสีรับรู้ผ่านสายตาถ้าหากมีสิ่งใดแตกหักในเรือของเขา ... ความรู้สึกหิวอาหารและกระหายน้ำ เจ็บปวดและอื่นๆ เหล่านี้ไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจากรูปแบบความคิดต่างๆ อันสืบสนซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันหรือการผสมผสานกันระหว่างจิตกับร่างกาย⁹

"จิต" ที่บริสุทธิ์จะมีเพียงความคิดและเจตนา ส่วน "กาย" ที่บริสุทธิ์จะไม่สามารถมีประสบการณ์ใดๆ ได้เลยแต่จะดำรงอยู่โดยอาศัยกลไกของร่างกายที่ประกอบด้วยอนุภาคเท่านั้น แต่เมื่อ "จิต" รวมตัวเข้ากับ "กาย" อย่างแท้จริงและโดยสสารเพื่อเป็นหนึ่งเดียวกันจึงจะมีประสบการณ์ของ "ความรู้สึก"¹⁰ ซึ่งไม่ใช่ประสบการณ์ของ "จิต" หรือ "กาย" ที่บริสุทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งแต่เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับ "มนุษย์ที่แท้จริง"

เราจะอธิบาย "มนุษย์ที่แท้จริง" ที่เป็นการรวมตัวของจิตกับกายอย่างแนบแน่นได้อย่างไรในกรอบของอภิปรัชญาทวินิยมจิต-กายของเดส์การ์ท ในทางอภิปรัชญาเดส์การ์ทเห็นว่าการวาลนี้มี "สสาร" (substance) อยู่เพียงสองอย่างคือ "จิต" และ "กาย" สสารทั้งสองอย่างนี้ก็มี

⁷ "ความรู้สึก" ในความหมายของเดส์การ์ทไม่ใช่ความรู้สึกในเชิงอารมณ์ เช่นความรู้สึกเศร้าโศกหรือร่าเริง แต่เป็นความรู้สึกในเชิงประสาทสัมผัส เช่นความเจ็บปวดและความหิว โปรดดูภาคผนวก

⁸ โปรดดูรายละเอียดการวิเคราะห์เรื่องความรู้สึกกับการรวมตัวของจิตกับกายได้จาก Rozemond, *Descartes's Dualism*, 1998, บทที่ 5.

⁹ *Sixth Meditation*, CSM II, 56.

¹⁰ ใน *Meditations on First Philosophy* เดส์การ์ทกล่าวถึง "ความรู้สึก" โดยรวมเรื่องของประสาทสัมผัส (sensory experience) กับความกระหาย (appetite) เข้าด้วยกัน แต่ใน *Passions of the Soul* เขาได้แยกสิ่งที่มนุษย์รับรู้ในฐานะองค์รวมของจิตกับกายออกเป็น 3 อย่าง ได้แก่ ผัสสะ (sensations) ความกระหาย (appetites) และอารมณ์ (emotions) โปรดดูภาคผนวก

ธรรมชาติที่ต่างกัน เป็นอิสระจากกันอย่างสิ้นเชิงและไม่สามารถเข้ากันได้ (incompatible) แต่เมื่อเขาพยายามอธิบายว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" คืออะไรกลับดูเหมือนเขาจะบอกว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" หรือองค์รวมของจิตกับกายไม่สามารถอธิบายได้ในแง่ของ "จิต" หรือ "กาย" อย่างใดอย่างหนึ่งแต่ต้องอธิบายในฐานะที่เป็นองค์รวมของ "จิต" กับ "กาย" หากเป็นเช่นนี้แล้วก็ดูเหมือนเดส์การ์ตกำลังจะบอกว่าองค์รวมของจิตกับกายเป็น "สาระ" อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยผิวเผินก็ดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกับอภิปรัชญาทวินิยมจิต-กายของเขาเอง นักวิชาการที่พยายามแก้ปัญหานี้แบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกอธิบายว่าการรวมตัวของ "จิต" กับ "กาย" แท้ที่จริงคือการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสองสิ่งนี้เท่านั้น ร่างกายเป็นเพียงสัมฤทธิ์เหตุ (efficient cause) ของ "ความรู้สึก" และ "ความรู้สึก" ก็เป็นเพียงความคิดประเภทหนึ่งหรืออัญรูป (mode) แบบหนึ่งของ "จิต" เท่านั้น การตีความแบบนี้สอดคล้องกับทวินิยมของเดส์การ์ตซึ่งเห็นว่า "สาระ" ในจักรวาลนี้มีอยู่เพียงสองอย่างคือ "จิต" กับ "กาย" และปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งในแง่ของ "กาย" และ "จิต" ก็ต้องเป็นอัญรูปของ "จิต" หรืออัญรูปของ "กาย" อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น การตีความว่าองค์รวมของ "จิต" กับ "กาย" เป็นเพียงเรื่องของปฏิสัมพันธ์เป็นการปฏิเสธความคิดที่ว่า การรวมตัวระหว่าง "จิต" กับ "กาย" เป็น "สาระ" ประเภทที่สาม ปัญหาที่สำคัญของการตีความแบบนี้ก็คือแนวคิดเรื่องของ "ความรู้สึก" เพราะดูเหมือนสิ่งที่รับรู้ "ความรู้สึก" ในความคิดของเดส์การ์ตจะบ่งบอกการรวมตัวที่แน่นแฟ้นกว่าปฏิสัมพันธ์มาก¹¹ กลุ่มที่สองเห็นว่าทัศนะเรื่อง "ความรู้สึก" ของเดส์การ์ตไม่สอดคล้องกับอภิปรัชญาทวินิยมแบบสุดโต่งของเขาและเชื่อว่า "ความรู้สึก" เป็นอัญรูปของทั้ง "จิต" และ "กาย" รวมกันหรือเป็นอัญรูปของสิ่งที่ต่างจากทั้ง "จิต" และ "กาย" ซึ่งก็คือองค์รวมของจิตกับกาย นั่นเอง ในการตีความแบบนี้ "ความรู้สึก" เป็นอัญรูปแบบใหม่ที่ต้องมี "สาระ" ประเภทที่สามารถรองรับและ "สาระ" ประเภทที่สามนี้ก็คือองค์รวมของ "จิต" กับ "กาย" ซึ่งมีธรรมชาติที่ต่างไปจากทั้ง "จิต" และ "กาย" นักวิชาการในกลุ่มนี้มักจะยอมรับว่าบ่อยครั้งเดส์การ์ตก็ยึดมั่นอยู่กับอภิปรัชญาทวินิยมและเห็นว่า "ความรู้สึก" เป็นอัญรูปของ "จิต" ในที่สุดผู้ที่ตีความแบบกลุ่มนี้มักจะยอมรับว่าปรัชญาของเดส์การ์ตไม่คงเส้นคงวา (inconsistent) หรือไม่ก็จะสรุปว่าเดส์การ์ตเปลี่ยนใจ¹²

¹¹ โปรดดูข้อโต้แย้งของกลุ่มแรกใน Brown and de Sousa, "Descartes on the Unity of the Self and the Passions" ใน *Passion and Virtue in Descartes* eds. Williston and Gombay, บทที่ 5. ใน Wilson, "Cartesian Dualism," 1978 (อ้างแล้ว). และใน Radner, "Descartes's Notion of the Union of Mind and Body," *Journal of the History of Philosophy* 9 (1971): 159-170.

¹² โปรดดูข้อโต้แย้งของกลุ่มที่สองใน Cottingham, *Philosophy and the Good Life*, บทที่ 3, หน้า 84. และใน Schmaltz, "Descartes and Malebranche on Mind and Mind-Body Union," *The Philosophical Review* 101 (1992): 281-325.

ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับการตีความของทั้งสองกลุ่มนี้ด้วยเหตุผลสองประการ ประการแรกข้าพเจ้าเห็นว่าในงานเขียนของเดส์การ์ตและในจดหมายโต้ตอบต่าง ๆ มีหลักฐานมากพอที่จะสนับสนุนความคิดที่ว่า การรวมตัวของ "จิต" กับ "กาย" เป็นการรวมตัวอย่างแนบแน่นและสมบูรณ์ซึ่งไม่สามารถเป็นไปได้ในการตีความของกลุ่มแรก ประการที่สองข้าพเจ้าไม่คิดว่าเดส์การ์ตเสนอความคิดเรื่อง "มนุษย์ที่แท้จริง" โดยต้องการให้องค์รวมของจิตกับกายเป็น "สาระ" ประเภทที่สามในทางอภิปรัชญา เพราะความคิดเช่นนี้ขัดแย้งกับทวินิยมจิต-กายที่เขาเน้นย้ำอยู่เสมออย่างเห็นได้ชัดและนักคิดที่ระมัดระวังอย่างเดส์การ์ตก็ไม่น่าจะ "ฆ่าตัวตาย" ด้วยความขัดแย้งที่รุนแรงเช่นนี้ ในความคิดของข้าพเจ้าเราไม่สามารถพิจารณาเรื่อง "การรวมตัวของจิตกับกาย" (union) กับ "การแยกแยะระหว่างจิตกับกาย" (distinction) ได้ในรูปแบบเดียวกันหรือในเวลาเดียวกัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าสำหรับเดส์การ์ตทวินิยมจิต-กายเป็นการแบ่งแยกในทางอภิปรัชญาเพื่อหา "หลักปฐมฐาน" (First Principles) ที่จะเป็นรากฐานในการอธิบายและหาความรู้ในจักรวาลนี้ เดส์การ์ตจะไม่สามารถค้นพบ "ความจริงทางอภิปรัชญา" (metaphysical truth) ได้หากเขาไม่ได้แบ่งแยก "จิต" กับ "กาย" ออกจากกันอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกันข้าพเจ้าก็เชื่อว่างค์รวมของจิตกับกายหรือ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทัศนะของเดส์การ์ตเป็นการรวมตัวอย่างแนบแน่นและสมบูรณ์ของ "จิต" กับ "กาย" แต่เป็นการรวมตัวในทางศีลธรรมเท่านั้น ไม่ใช่การรวมตัวในทางอภิปรัชญา และ "มนุษย์ที่แท้จริง" ก็จัดได้ว่าเป็น "สาระ" ประเภทที่สามแต่เป็น "สาระ" ที่ถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมและไม่ได้ถูกนำมาปะปนกับ "สาระ" อีกสองประเภทในอภิปรัชญา ศีลธรรมของเดส์การ์ตตั้งอยู่บนทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ซึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่องค์รวมของกายกับจิตเท่านั้นจะรับรู้ได้นอกจาก "ความรู้สึก" และ "ความกระหาย" และเดส์การ์ตก็จะไม่สามารถเสนอแนวคิดทางศีลธรรมได้หากเขาไม่ได้เริ่มต้นที่การวิเคราะห์องค์รวมของ "จิต" กับ "กาย" แม้เดส์การ์ตจะเสนอทั้งความคิดเรื่อง "การรวมตัวของจิตกับกาย" และเรื่อง "การแบ่งแยกระหว่างจิตกับกาย" ข้าพเจ้าก็ไม่คิดว่าเขาเสนอสิ่งที่ขัดแย้งกัน เพราะเดส์การ์ตแยกการศึกษาวิเคราะห์สองสิ่งนี้ไว้ในระดับที่ต่างกันคือในระดับศีลธรรมและระดับอภิปรัชญาตามลำดับ เมื่อเดส์การ์ตคิดวิเคราะห์ในระดับอภิปรัชญาการแบ่งแยกระหว่าง "จิต" กับ "กาย" เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเขาต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโลกในฐานะ "สิ่งที่มีรูปร่าง" และมนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" แต่เมื่อเขาคิดวิเคราะห์ในระดับศีลธรรมการแบ่งแยกนี้ไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไปเนื่องจากมนุษย์ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิเคราะห์ในระดับนี้เป็น "มนุษย์ที่แท้จริง" ในฐานะองค์รวมของจิตกับกายที่มีความรู้สึก ความกระหายและอารมณ์ซึ่งเป็นพื้นฐานของระบบศีลธรรมของเขา ข้อความสำคัญที่สนับสนุนความคิดของข้าพเจ้าปรากฏอยู่ในจดหมายที่เดส์การ์ตเขียนตอบโต้กับเจ้าหญิงอลิซาเบธที่ต้องการให้เดส์การ์ตไขข้อข้องใจของเธอในเรื่อง "การรวมตัวกันในเชิงสาระ" ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" เดส์การ์ตกล่าวในจดหมายฉบับนี้ว่า "ความคิดพื้นฐาน" (primitive notion) หรือความคิดที่เรียบง่ายในทางอภิปรัชญาซึ่งเป็นรากฐานของความคิดอื่นๆ ทั้งหมดและไม่สามารถถูกกลดทอนให้ย่อยลงไปได้อีกมีอยู่สามอย่างด้วยกัน

ในแง่ของกายเรามีเพียงความคิด[พื้นฐาน]เรื่องรูปร่างอันนำมาซึ่งความคิดเรื่องรูปทรงและการเคลื่อนที่ ในแง่ของจิตในตัวของมันเองเรามีเพียงแนวคิดเรื่องความคิดซึ่งรวมถึงการรับรู้ของปัญญาและความสมัครใจของเจตจำนง สุดท้ายในแง่ของจิตกับกายรวมกันเรามีเพียงความคิดเรื่องการรวมตัวกันของทั้งสองสิ่งซึ่งเป็นรากฐานของความคิดเรื่องพลังของจิตในการเคลื่อนไหวกายและพลังของกายในการกระทำต่อจิตและก่อให้เกิดความรู้สึกกับอารมณ์¹³

เมื่อได้เสนอความคิดที่ว่า การรวมตัวกันของกายกับจิตเป็น "ความคิดพื้นฐาน" แล้วเดส์การ์ตก็กล่าวเน้นความสำคัญของการแยกการพิจารณาสิ่งเหล่านี้ออกจากกัน "ความรู้ทั้งหมดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ การแบ่งแยกความคิดเหล่านี้และการนำแต่ละความคิดไปผูกโยงกับสิ่งที่เหมาะสมกับมันเท่านั้น เพราะหากเราพยายามแก้ปัญหาโดยใช้ความคิดที่ไม่เหมาะสมกับปัญหานั้นเราก็จะต้องแก้ผิดแน่นอน"¹⁴

แต่ปัญหาทั้งหมดไม่ได้จบลงเพียงเท่านี้ เราได้เห็นแล้วว่าสำหรับเดส์การ์ต "จิต" กับ "กาย" รวมตัวกันอย่างแนบแน่นและการรวมตัวระหว่างสองสิ่งนี้ก็สามารถถูกตีความให้สอดคล้องกับอภิปรัชญาของเขาได้ แต่เราจะ "รู้" หรือ "เข้าใจ" องค์รวมของจิตกับกายได้อย่างไร ในจดหมายอีกฉบับหนึ่งที่เขาเขียนถึงเจ้าหญิงอลิซาเบธเดส์การ์ตกล่าวว่าเราไม่สามารถเข้าใจองค์รวมของจิตกับกายได้โดยอาศัยเหตุผลของ "จิต" ดังต่อไปนี้

สิ่งใดๆ ที่เป็นขององค์รวมของจิตกับกายสามารถถูกรู้ได้เพียงอย่างเลื่อนราวโดยจิต ... แต่สามารถถูกรู้ได้อย่างชัดเจนยิ่งโดยผัสสะ ... ความคิดทางอภิปรัชญาซึ่งเป็นสิ่งลึกลับมองช่วยให้เราคุ้นเคยกับความคิดเรื่องจิต การศึกษาคณิตศาสตร์ ... ทำให้เรารู้จักความคิดเรื่องกายได้อย่างเด่นชัดมาก แต่การใช้ชีวิตโดยปกติและการสนทนาและการไม่เพ่งสมาธิคิดต่างหาก ... ที่สอนวิธีการรับรู้องค์รวมของจิตกับกายให้แก่เรา¹⁵

เราอาจกล่าวได้ว่าองค์รวมของจิตกับกายอยู่เหนือความเข้าใจของเหตุผลในทางปรัชญา องค์รวมไม่สามารถถูกอธิบายได้อย่างถ่องแท้โดยใช้เหตุผลหากแต่จะต้องถูกรับรู้ในระดับของประสบการณ์ภายในบางอย่างของเรา การที่เดส์การ์ตกล่าวว่าเราไม่สามารถอาศัย "จิต" หรือ "กาย" อย่างใดอย่างหนึ่งในการเข้าใจองค์รวมได้อย่างถ่องแท้ยิ่งทำให้การตีความของข้าพเจ้ามี

¹³ Letter to Princess Elizabeth, May 21, 1643, CSMK, 218.

¹⁴ เพิ่งอ้าง.

¹⁵ Letter to Elizabeth, June 28, 1643, CSMK, 227.

น้ำหนักมากขึ้นเพราะนอกจากข้อความนี้จะกล่าวอย่างชัดเจนว่าสำหรับเดส์การ์ตองค์รวมของจิตกับกายจัดได้ว่าเป็น "สาระ" ประเภทที่สามที่ไม่สามารถถูกกลดทอนให้เหลือเพียงองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งได้แล้วข้อความดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแยกระดับในการ "รู้" และ "เข้าใจ" การแบ่งแยกระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ซึ่งเป็นการเข้าใจโดยอาศัยเหตุผลของ "จิต" ในระดับอภิปรัชญา ออกจากการ "รู้" และ "เข้าใจ" องค์รวมของจิตกับกายในระดับศีลธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถใช้หลักอภิปรัชญาเข้าใจได้แต่ต้องอาศัยการรับรู้ภายในบางอย่างขององค์รวมในชีวิตประจำวันทั่วไป

ความคิดเรื่ององค์รวมของจิตกับกายหรือ "มนุษย์วิทยา"¹⁶ ของเดส์การ์ตมีนัยที่สำคัญยิ่งต่อความคิดทางศีลธรรมเนื่องจาก "มนุษย์ที่แท้จริง" ที่เขาต้องการศึกษาในทางศีลธรรมไม่ใช่มนุษย์ในฐานะ "จิต" ในอภิปรัชญาที่คอยคิดหาวิธี "จัดการ" และ "ควบคุม" โลกแห่งวัตถุสารอีกต่อไป แนนอนที่เดส์การ์ตต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์ในทางอภิปรัชญาเพื่อที่จะพัฒนา "ศีลธรรมที่สมบูรณ์แบบ" ของเขาเนื่องจากความรู้ทางอภิปรัชญาเปรียบเสมือนกับ "ราก" ของ "ต้นไม้แห่งปรัชญา"¹⁷ หากปราศจากความรู้ทางอภิปรัชญาที่ถ่องแท้หรือ "ราก" นี้แล้วเดส์การ์ตก็จะไม่สามารถเสนอระบบคิดทางศีลธรรมของเขาได้ ศีลธรรมของเดส์การ์ตเกิดขึ้นได้บนรากฐานของ "ฟิสิกส์" ที่ว่าด้วยเรื่องของอนุภาคและการเคลื่อนที่ซึ่งก็คือความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกต่างๆ ของวัตถุสารที่มีความกว้างยาวสูง แต่ในขณะที่เดียวกันศีลธรรมของเขาก็ต้องอาศัยรากฐานทางความคิดที่ว่ามนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" มีธรรมชาติที่ต่างและแบ่งแยกออกจากโลกแห่งวัตถุสารได้อย่างเด่นชัดและไม่สามารถถูกอธิบายได้โดยอาศัยหลักการทาง "ฟิสิกส์" และคณิตศาสตร์ "มนุษย์ที่แท้จริง" ที่เดส์การ์ตต้องการศึกษาในทางศีลธรรมมีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถูกกลดทอนได้ในความหมายที่ว่าเราไม่สามารถ "รู้" และ "เข้าใจ" องค์รวมของจิตกับกายได้อย่างถ่องแท้โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ใน "ฟิสิกส์" หรือโดยอาศัยการทำงานของความคิดและเจตจำนงใน "จิต" อย่างใดอย่างหนึ่งได้ การจะเข้าใจได้ว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทางศีลธรรมแท้ที่จริงแล้วคืออะไรเราต้องพักเรื่องของ "ความคิด" กับ "รูปร่าง" ในทางอภิปรัชญาเอาไว้ก่อนและมุ่งพิจารณามิติทางอารมณ์ความรู้สึกซึ่งเรารับรู้ได้อย่างชัดเจนในชีวิตประจำวัน ในทางเดียวกันการจะเข้าใจได้ว่า "จิต" กับ "กาย" คืออะไรในทางอภิปรัชญาเราก็ต้องพักเรื่ององค์รวมของจิตกับกายในทางศีลธรรมเอาไว้ก่อนและมุ่งพิจารณาธรรมชาติของทั้งสอง "สาระ" โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์หรือ "ฟิสิกส์" การรู้จักแยกระดับและเนื้อหาในการคิดวิเคราะห์เรื่อง "การรวมตัวของจิตกับกาย" กับ "การแบ่งแยกระหว่างจิตกับกาย" จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้าพเจ้าเสนอ

¹⁶ ความคิดเรื่อง "มนุษย์ที่แท้จริง" ของเดส์การ์ตเป็นที่รู้จักในหมู่นักปรัชญาของเขาในนามของ "Cartesian Anthropology" โดยมี Genevieve Rodis-Lewis เป็นผู้ริเริ่มใช้ในผลงานเรื่อง *L'anthropologie Cartésienne*, 1990. ในที่นี้ข้าพเจ้าใช้คำว่า "มนุษย์วิทยา" ของเดส์การ์ต

¹⁷ อ้างแล้ว โปรดดูเชิงอรรถที่ 1.

ความคิดที่ว่าเราไม่สามารถพิจารณาเรื่อง "การรวมตัวของจิตกับกาย" กับ "การแบ่งแยกกระหว่างจิตกับกาย" ในรูปแบบเดียวกันหรือในเวลาเดียวกันได้

แม้เดส์การ์ตจะกล่าวว่าเขาศึกษา "อารมณ์" ในฐานะ "นักวิทยาศาสตร์" ซึ่งเป็นเหตุให้ *The Passions of the Soul* มีลักษณะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยและกลไกทางกายภาพที่ก่อให้เกิดอารมณ์โดยละเอียดแต่เขาก็เน้นย้ำความสำคัญของผลกระทบของอารมณ์ต่อ "มนุษย์ที่แท้จริง" เดส์การ์ตเห็นว่าอารมณ์เป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในเชิงศีลธรรม และสิ่งที่ *The Passions of the Soul* ให้แก่เราก็ไม่ได้มีเพียงการอธิบายกลไกการเกิดขึ้นของอารมณ์ทางกายภาพเท่านั้นแต่ยังมีการอธิบายว่ากลไกทางกายภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์รับรู้ในรูปแบบของความกลัว ความริษยา ความโกรธ ความรัก ความละอาย หรือความท้อแท้ได้อย่างไร และเมื่อเราเข้าใจกลไกเหล่านี้แล้วเราก็จะสามารถฝึกหัดการควบคุมอารมณ์ทั้งหลายได้เพื่อที่เราจะได้เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ในตอนท้ายของ *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตกล่าวว่าความรู้สึกทั้งหลายในชีวิตมนุษย์ในฐานะองค์รวมของจิตกับกาย "ขึ้นอยู่กับอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว และคนที่สามารถสัมผัสอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้งที่สุดก็คือคนที่สามารถมีความสุขที่สูงสุดในชีวิตนี้ได้"¹⁸ แต่ในขณะที่เดียวกันการไม่สามารถควบคุมและใช้อารมณ์ในทางที่ถูกที่ควรก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์โศกมหันต์ได้เช่นกัน เดส์การ์ตลงท้ายข้อความนี้ด้วยการเน้นความสำคัญของเหตุผลหรือปัญญาในการควบคุมอารมณ์เพื่อให้เราเป็น "เจ้า" หรือ "นาย" ของอารมณ์ตัวเองเพื่อที่อารมณ์จะได้เป็นแหล่งของความสุขของเรา โดยสรุปแม้เดส์การ์ตจะเน้นการอธิบายแบบลดทอนในอภิปรัชญาและญาณวิทยาแต่เขาก็ตระหนักว่า "ศีลธรรมที่สมบูรณ์แบบ" จำเป็นที่จะต้องมีส่วนสำหรับการอธิบายมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในฐานะ "มนุษย์ที่แท้จริง" เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการใช้ชีวิตในทางที่ถูกที่ควรของเรา

มาถึงจุดนี้เราก็น่าจะพอเห็นภาพ "ต้นไม้แห่งปรัชญา" ที่สมบูรณ์ของเดส์การ์ตได้เนื่องจากเราได้เห็นแล้วว่า "ศีลธรรมที่สมบูรณ์แบบ" ของเดส์การ์ตตั้งมั่นอยู่บน "มนุษย์วิทยา" ของเขาซึ่งงอกเงยหรือ "ต่อยอด" ออกมาจากอภิปรัชญาทวินิยมของเขามาก่อนหน้านี้ ต่อเนื่องในภาพรวมนี้ถูกสะท้อนออกมาอีกครั้งในจดหมายที่เดส์การ์ตเขียนถึง Chanut ว่า "ฉันพูดได้อย่างมั่นใจว่าความรู้อันน้อยนิดทางฟิสิกส์ที่ฉันได้พยายามร่ำเรียนมาช่วยฉันอย่างมากในการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับปรัชญาศีลธรรม"¹⁹ เมื่อเราได้เห็นภาพที่สมบูรณ์นี้แล้วก็ถึงเวลาที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงทฤษฎีเรื่องอารมณ์ที่เดส์การ์ตได้เสนอไว้ใน *The Passions of the Soul* โดยในส่วนต่อไปข้าพเจ้าจะมุ่งอธิบายและวิเคราะห์ว่าอารมณ์คืออะไรในความคิดของเดส์การ์ตเพื่อที่เราจะได้เห็นต่อไปว่า "ศีลธรรมที่สมบูรณ์แบบ" หรือ "ผล" ของ "ต้นไม้แห่งปรัชญา" ของ

¹⁸ *Passions*, a.212, CSM I, 404.

¹⁹ *Letter to Chanut*, June 15, 1646, CSMK, 289.

เดส์การ์ดมีรากฐานอยู่บนการเข้าใจกลไกการทำงานและบทบาทของอารมณ์ในชีวิตมนุษย์
อย่างไร

บทที่ 3

"อารมณ์" ใน *The Passions of the Soul*

"อารมณ์" ใน *The Passions of the Soul* ถูกนิยามในกรอบของมโนทัศน์เรื่อง "ผู้กระทำ" (agent) และ "ผู้ถูกกระทำ" (patient) เมื่อสิ่งหนึ่งกระทบหรือส่งผลต่ออีกสิ่งหนึ่ง สิ่งแรกถือว่าเป็น "ผู้กระทำ" และสิ่งที่สองถือว่าเป็น "ผู้ถูกกระทำ" เดส์การ์ตใช้คำว่า passion อย่างค่อนข้างสับสนสำหรับผู้อ่านเนื่องจากเขาใช้คำนี้เพื่อสื่อความหมายในสองระดับด้วยกัน ในระดับแรก passion ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า *passio* ในภาษาละตินสื่อความหมายในแง่ของ "การรับ" หรือ "การถูกกระทำ" ซึ่งตรงข้ามกับ action ในความหมายของ "การกระทำ" หรือ "การกระทบ" ที่ส่งผลต่อ "สิ่งที่ถูกกระทำ" เมื่อเดส์การ์ตพูดถึง passion ในระดับนี้เขาหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนๆ หนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับสิ่งที่คนๆ หนึ่งหรือสิ่งๆ หนึ่งเป็นผู้กระทำเอง ในระดับที่สองเดส์การ์ตใช้คำว่า passion สลับไปมากับคำว่า passion of the soul เพื่อบ่งบอกถึง "อารมณ์" (emotion) ในแง่ที่เป็นสิ่งที่มนุษย์รู้สึกหรือรับรู้ กระนั้นคำว่า passion ที่เขาใช้ในทั้งสองระดับก็สื่อความหมายของการ "ถูกกระทำ" (passive) หรือการ "รับรู้" ในแง่ที่คล้ายกับการ "จำนน" การแปลคำว่า passion ในความหมายของเดส์การ์ตเป็นภาษาไทยว่า "อารมณ์" อาจจะก่อให้เกิดความสับสนได้ไม่น้อยเนื่องจากคำว่า "อารมณ์" ในภาษาไทยไม่ได้สื่อถึงการ "ถูกกระทำ" หรือถึงสิ่งที่มนุษย์ "รับรู้" อย่างค่อนข้างจะไม่มีทางเลือก ฉะนั้นเพื่อความชัดเจนในการพยายามเข้าใจว่า "อารมณ์" ใน *The Passions of the Soul* คืออะไรในกรอบของ "ผู้กระทำ" และ "ผู้ถูกกระทำ" ข้าพเจ้าจะใช้คำว่า "การถูกกระทำ" แทนคำว่า passion และคำว่า "การกระทำ" แทนคำว่า action ในความหมายระดับแรก และจะใช้คำว่า "อารมณ์" แทนคำว่า passion หรือ passion of the soul หรือ emotion ในความหมายระดับที่สอง¹

สำหรับเดส์การ์ต "อารมณ์" เป็นสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้ในฐานะที่เป็นองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) "อารมณ์" จัดเป็น "ความคิด" ประเภทหนึ่งที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" คือเป็นสิ่งที่รับรู้โดย "จิต" แต่มีสาเหตุอยู่ที่กลไกใน "กาย" ในฐานะที่ "อารมณ์" เป็น "ความคิด" ประเภทหนึ่ง "อารมณ์" ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับเราในรูปแบบที่เรารับรู้ได้ทันที² ใน *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตกล่าวว่าเขาไม่ได้ต้องการอธิบายเรื่องของ "อารมณ์" ในฐานะนักปรัชญาศีลธรรมแต่ในฐานะของนักวิทยาศาสตร์ และใน *The Passions of the Soul* เขาก็ได้ใช้ "วิธีการทางวิทยาศาสตร์" ที่เป็นระบบระเบียบเหมือนกับที่เขาใช้ในงานเขียนทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาส่วนใหญ่เพื่ออธิบายเรื่องของ "อารมณ์" ในแง่ของโครงสร้าง *The*

¹ โปรดดูภาคผนวกประกอบ

² *Principles*, CSM I, 195.

Passions of the Soul แบ่งออกเป็นสามส่วนด้วยกัน ส่วนที่หนึ่ง (ข้อ 1-50) เป็นส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของ "การถูกระทำให้" (passion) โดยทั่วไปและ "ธรรมชาติโดยรวมของมนุษย์" ส่วนที่สอง (ข้อ 51-148) เป็นส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของจำนวนและลำดับของ "อารมณ์" และการอธิบาย "อารมณ์" พื้นฐานทั้งหก และส่วนที่สาม (ข้อ 149-212) เป็นส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของ "อารมณ์เฉพาะ" เดส์การ์ตเริ่มต้นศึกษา "อารมณ์" ในฐานะนักวิทยาศาสตร์โดยการกำหนดหลักการพื้นฐานในข้อ 1-6 ว่าการที่เราจะเข้าใจสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้เราจะต้องแบ่งแยกให้ออกก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นเรื่องของ "จิต" หรือ "กาย" และต่อมาเขาก็ได้พิจารณาธรรมชาติของ "จิต" "กาย" และ "องค์รวมของจิตกับกาย" ในข้อ 7-16 ข้อ 17-29 และข้อ 30-50 ตามลำดับในแง่มุมที่จะช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของ "อารมณ์" ได้ ในที่นี้ข้าพเจ้าต้องการศึกษาว่า "อารมณ์" คืออะไรตามนิยามของเดส์การ์ตและอารมณ์เกิดจากปฏิสัมพันธ์ในลักษณะใดระหว่าง "จิต" กับ "กาย" และจะมุ่งพิจารณาเพียงส่วนที่หนึ่งของ *The Passions of the Soul* ซึ่งเขาได้อธิบายทั้งนิยามของ "อารมณ์" และปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ไว้อย่างละเอียด

"ความคิด" สำหรับเดส์การ์ตมีอยู่สองประเภทหลักคือความคิดที่ "รุก" หรือ "กระทำ" (active) กับความคิดที่ "รับ" หรือ "ถูกระทำให้" (passive) เดส์การ์ตได้เสนอความแตกต่างระหว่าง "การกระทำ" กับ "การถูกระทำให้" ไว้ในข้อแรกของ *The Passions of the Soul* ดังนี้

สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นมักจะถูกนักปรัชญาเรียกว่า "การถูกระทำให้" ในแง่ของผู้ที่รับผลของสิ่งที่เกิดขึ้น และ "การกระทำ" ในแง่ของผู้ที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ถึงแม้บ่อยครั้งผู้กระทำและผู้ถูกระทำให้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่การกระทำและการถูกระทำให้จะต้องเป็นสิ่งเดียวกันเสมอซึ่งมีชื่อทั้งสองนี้เพราะมันสามารถถูกโยงเข้ากับสองสิ่งที่ต่างกันได้³

หากพิจารณา "ความคิด" ของมนุษย์เราก็จะเห็นได้ว่า "ความคิด" เป็นได้ทั้ง "การกระทำ" (action) และ "การถูกระทำให้" (passion) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า "จิต" เป็นผู้ก่อให้เกิดความคิดนั้นเองหรือความคิดนั้นเกิดจากปัจจัยภายนอก โดยทั่วไป "การรับรู้" (perception) ทั้งหมดซึ่งไม่ได้เกิดจาก "จิต" นับได้ว่าเป็น "การถูกระทำให้" ดังที่เดส์การ์ตกล่าวในข้อ 17

สิ่งที่ฉันเรียกว่าการกระทำ[ของจิต]ก็คือเจตจำนงของเราเพราะเราประสพว่ามันออกมาจากจิตของเราโดยตรงและดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับจิตแต่เพียงอย่างเดียวในทางตรงกันข้ามเราสามารถเรียกการรับรู้หรือการรู้ทุกประเภทในจิตเราว่า

³ *Passions*, ข้อ 1, CSM I, 328. ("สองสิ่งที่ต่างกัน" ในบรรทัดสุดท้ายของข้อความนี้หมายถึง "ผู้กระทำ" และ "ผู้ถูกระทำให้")

การถูกกระทำเพราะบ่อยครั้งไม่ใช่จิตของเราที่ทำให้มันเกิดขึ้นและจิตก็รับมันมาจากสิ่งที่มันเป็นภาพแทนเสมอ⁴

เดส์การ์ตใช้คำว่า "การถูกกระทำ" (passion) ในข้อความนี้ในความหมายกว้างซึ่งรวมการรับรู้ทุกชนิดของจิตไม่ว่าสิ่งที่จิตรับรู้จะมีตัวตนเช่นต้นไม้และหนังสือหรือไม่มีตัวตนเช่นพระเจ้าและกฎทางคณิตศาสตร์เป็นต้น ถ้าเช่นนี้แล้วก็ดูเหมือนเดส์การ์ตจะบอกว่าในแง่หนึ่งความคิดทุกชนิดรวมทั้งเจตจำนงก็สามารถเป็น "การถูกกระทำ" (passion) ได้เพราะเราสามารถ "รับรู้" เจตจำนงได้เช่นกัน เช่นเมื่อเราต้องการกินอาหารความต้องการหรือเจตจำนงของเราซึ่งเดส์การ์ตเห็นว่าขึ้นอยู่กับจิตอย่างเดียวกันนับได้ว่าเป็น "การกระทำ" (action) แต่เจตจำนงนี้ก็สามารถเป็น "การถูกกระทำ" (passion) ได้เช่นเดียวกันหากเรา "รับรู้" ว่าเราต้องการกินอาหาร ดังที่เดส์การ์ตได้อธิบายไว้ในข้อ 19

การรับรู้ของเราก็มีสองประเภทเช่นกัน การรับรู้บางอย่างเกิดจากจิตและบางอย่างเกิดจากกาย การรับรู้ที่เกิดจากจิตก็คือการรับรู้เจตจำนง ... แน่แน่นอนว่าเราไม่สามารถต้องการอะไรบางอย่างได้โดยไม่รับรู้ว่าจะต้องการมัน และถึงแม้การต้องการทำอะไรสักอย่างจะเป็นการกระทำในแง่ของจิตแต่การรับรู้การต้องการนั้นๆ ก็นับได้ว่าเป็นการถูกกระทำในจิต แต่เนื่องจากการรับรู้นี้แท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับเจตจำนง และเนื่องจากชื่อมักถูกกำหนดโดยสิ่งที่สูงส่งกว่าเสมอ โดยปกติเราจึงไม่เรียกมันว่า "การถูกกระทำ" แต่เรียกว่า "การกระทำ"⁵

"การรับรู้" ที่เกิดจากจิตคือการรับรู้เจตจำนงดังที่เดส์การ์ตได้กล่าวไว้ในข้อความนี้ ส่วน "การรับรู้" ที่เกิดจากกายเดส์การ์ตได้อธิบายต่อไปว่าแบ่งออกได้เป็นอีกสองประเภทคือประเภทที่ไม่ต้องอาศัยระบบประสาท (non-neural) กับประเภทที่ต้องอาศัยระบบประสาท (neural) "การรับรู้" ที่เกิดจากกายประเภทที่ไม่ต้องอาศัยระบบประสาทคือการรับรู้จินตนาการที่เลื่อนลอยต่างๆ เช่นความฝันและการฝันกลางวันหรือใจลอยต่างๆ ที่ตื่นอยู่ ส่วน "การรับรู้" ที่เกิดจากกายประเภทที่ต้องอาศัยระบบประสาทก็แบ่งย่อยออกไปได้เป็นอีกสามประเภทซึ่ง "ต่างกันตรงที่เรา

⁴ *Passions*, ข้อ 17, CSM I, 335. (เจตจำนง = volition การรับรู้ = perception การรู้ = cognition โปรดดูภาคผนวกประกอบ)

⁵ *Passions*, ข้อ 19, CSM I, 336. เดส์การ์ตเห็นว่าเจตจำนงซึ่งเป็น "การกระทำ" ที่ขึ้นอยู่กับจิตเพียงอย่างเดียวหรือเกิดจากจิตเป็นสิ่งที่สูงส่งกว่าการรับรู้ซึ่งเป็น "การถูกกระทำ" ที่จิตเพียงรับเข้ามา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเดส์การ์ตเชื่อในลำดับขั้นของความเป็นเลิศคือเห็นว่า "การกระทำ" สูงส่งหรือเหนือกว่า "การถูกกระทำ" และจิตที่เป็น "ผู้กระทำ" สูงส่งหรือเหนือกว่าสิ่งที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เราจะเห็นความคิดนี้ได้อย่างชัดเจนอีกครั้งในการพิจารณาแนวคิดเรื่องการควบคุม "อารมณ์" ของเดส์การ์ตในส่วนต่อไป

โยง[การรับรู้]บางอย่างไปสู่วัตถุภายนอกซึ่งกระทบกับผัสสะของเรา บางอย่างไปสู่ร่างกายหรืออวัยวะต่างๆ ของเรา และบางอย่างไปสู่จิตของเรา"⁶ แม้เดส์การ์ตจะไม่ได้ให้คำจำกัดความว่าการ "โยงไปสู่" (refer to) หมายถึงอะไร เราก็คงจะเข้าใจได้ว่าความคิดเหล่านี้ถูกรับรู้ประหนึ่งว่ามาจากหรือเกิดจากวัตถุภายนอกที่เราสัมผัสได้ จากการทำงานในร่างกายของเราเองหรือจากจิตของเรา⁷ "การรับรู้" ที่ขึ้นอยู่กับกายเหล่านี้มีอยู่สามอย่างด้วยกันคือ (1) ผัสสะหรือการรับรู้ทางประสาทสัมผัส⁸ ซึ่งเรารับรู้ผ่านระบบประสาทและสัมผัสภายนอกและโยงไปสู่วัตถุภายนอกที่เราคิดว่าทำให้เกิดผัสสะต่างๆ เหล่านั้น เช่นโยงแสงไปสู่คบไฟและโยงเสียงไปสู่ระฆัง เป็นต้น⁹ (2) ความกระหายที่เรารับรู้ภายในร่างกายและโยงไปสู่ร่างกายหรืออวัยวะต่างๆ เช่นความหิวและความรู้สึกหนาว¹⁰ และ (3) "อารมณ์" ที่เราโยงไปสู่จิตและรับรู้/ประหนึ่งว่าอยู่ในจิตและ "โดยปกติแล้วเราไม่รู้สาเหตุใดๆ ที่เราจะโยงมันไปสู่ได้"¹¹ เช่นความยินดี ความสุขหรือความเศร้า "อารมณ์" นี้เองคือ passion ในความหมายแคบซึ่งเป็นสิ่งที่เดส์การ์ตต้องการศึกษาใน *The Passions of the Soul*

การที่เราโยงแสงไปสู่คบไฟหรือโยงเสียงไปสู่ระฆังหมายความว่าเราคิดว่าปรากฏการณ์ของแสงหรือเสียงนั้นๆ อยู่ในสิ่งที่ทำให้ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นเช่นนี้กว่าแสงอยู่ในคบไฟ ความหิวอยู่ในท้องและความเจ็บปวดอยู่ในข้อศอก เป็นต้น เมื่อได้กลิ่นดอกกุหลาบเราก็จะโยงกลิ่นนั้นไปสู่ดอกไม้ในแจกันซึ่งหมายความว่าเราคิดว่ากลิ่นของดอกกุหลาบเป็นคุณสมบัติของดอกกุหลาบดอกนั้น การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า "การรับรู้" เหล่านี้เกิดขึ้นจากสิ่งที่จิตรับรู้จริงๆ เพียงแต่เราเชื่อหรือคิดอย่างทันทีทันใด (spontaneously) ว่ามันเกิดจากวัตถุแห่งการรับรู้เหล่านั้น ในกรณีของ "อารมณ์" ในความหมายแคบ (emotions) เราโยง "อารมณ์" เช่นความโกรธไปสู่จิตซึ่งหมายความว่าเราคิดว่าความโกรธนั้นเกิดจากจิตของเราเองแต่ที่จริงแล้วเราไม่รู้สาเหตุของ "อารมณ์" แม้ "อารมณ์" จะจัดเป็นความคิดประเภทหนึ่งซึ่งเกิดจากร่างกายแต่เราก็มักจะ "รับรู้" ความคิดเหล่านั้น/ประหนึ่งว่ามันอยู่ในจิตของเรา

⁶ *Passions*, ข้อ 22, CSM I, 335-337.

⁷ Stephen H. Voss อธิบายว่าเราโยง "การรับรู้" ของเราไปสู่สิ่งใดๆ เมื่อเรตัดสินใจอย่างทันทีทันใด (spontaneously) ว่า "การกระทำ" ที่ก่อให้เกิด "การรับรู้" นั้นอยู่ในสิ่งๆ นั้น โปรดดู Descartes, *The Passions of the Soul*, trans. S. H. Voss, เซ็งอรธที่ 23 หน้า 30.

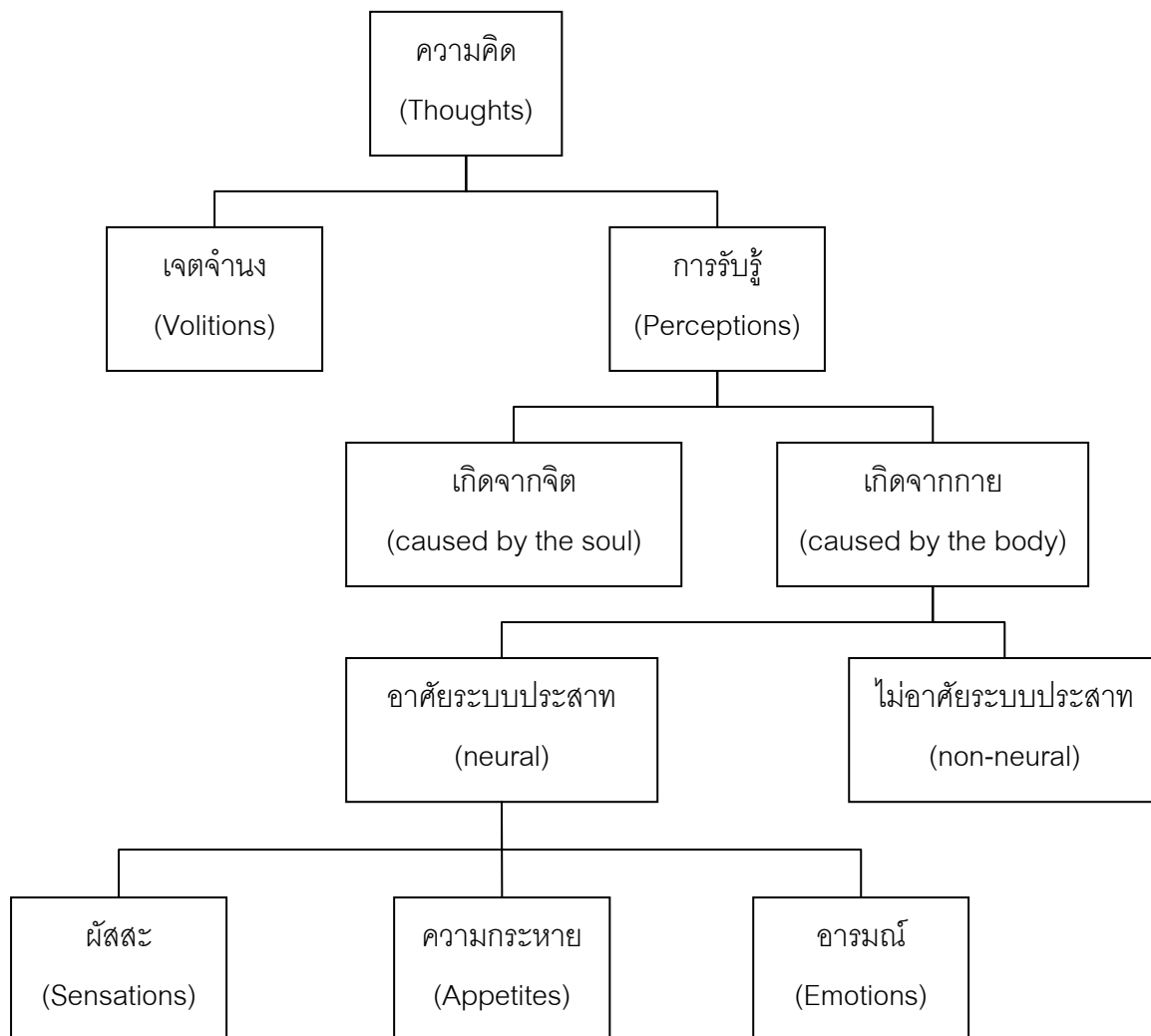
⁸ การรับรู้ทางประสาทสัมผัสในที่นี้คือสิ่งที่เดส์การ์ตกล่าวถึงในแง่ของ "ความรู้สึก" ดังที่ข้าพเจ้าได้อธิบายในส่วนใหญ่แล้ว ใน *The Passions of the Soul* เขาได้อธิบายขยายความการรับรู้ประเภทนี้เพิ่มเติมและจัดให้เป็นการรับรู้วัตถุภายนอกเท่านั้น โปรดดูเซ็งอรธที่ 50.

⁹ *Passions*, ข้อ 23, CSM I, 337.

¹⁰ เฟ็งอ้าง, ข้อ 24.

¹¹ เฟ็งอ้าง, ข้อ 25.

เพื่อความชัดเจนข้าพเจ้าขอเสนอแผนภาพการแบ่งประเภท "ความคิด" ของเดส์การ์ตตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาในส่วนนี้ดังนี้

เมื่อได้แยก "อารมณ์" ในความหมายแคบออกจาก "การรับรู้" ที่เกิดจากกายและต้องอาศัยระบบประสาทอีกสองชนิดแล้วเดส์การ์ตก็เสนอนิยามของ "อารมณ์" ในความหมายนี้ในข้อ 27 ว่าเป็น "การรับรู้ ผัสสะหรืออารมณ์ของจิตซึ่งเราโยนไปสู่จิตโดยเฉพาะ ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตและถูกผดุงรักษาและทำให้แข็งแกร่งขึ้นโดยพลังแห่งชีวิต"¹² เดส์การ์ตอธิบายส่วนแรกของนิยามนี้ในข้อ 28 เราได้เห็นแล้วว่าเดส์การ์ตแยก "การถูกกระทำ" ออกจาก "การกระทำ" ของจิตและในที่นี้เขาก็ย้ายความคิดนี้โดยการแยก "การรับรู้" ออกจาก "เจตจำนง" โดยอธิบายว่าเราสามารถนับได้ว่า "อารมณ์" คือ "การรับรู้" ที่ไม่ใช่ "การกระทำ" ของจิตหรือเจตจำนง แต่ "อารมณ์" จะไม่ใช่ "การรับรู้" หากสิ่งที่ถูกรับรู้คือความรู้ที่ชัดเจนและโดดเด่นซึ่ง

¹² *Passions*, ข้อ 27, CSM I, 338-339. ข้าพเจ้าใช้คำว่า "พลังแห่งชีวิต" เพื่อกล่าวถึงสิ่งที่เดส์การ์ตเรียกว่า "animal spirits" ซึ่งเป็นองค์ประกอบในเชิงกายภาพที่มีขนาดเล็กมากของเลือดและเป็นพลังที่ขับเคลื่อนอย่างรวดเร็วและหมุนเวียนอยู่ในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่นในสมอง เส้นประสาทและกล้ามเนื้อ

ถูกจัดอยู่ในหมู่ความรู้ของ "จิตบริสุทธิ์" ไม่ใช่ขององค์รวม ทั้งนี้เนื่องจาก "อารมณ์" สำหรับเดส์การ์ตเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ในฐานะองค์รวมของจิตกับกายและเป็นสิ่งที่เรารับรู้ได้อย่างสับสนและเลื่อนรางเท่านั้น ดังที่เขากล่าวต่อไปว่า "ประสบการณ์แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถูกรบกวนโดยอารมณ์มากที่สุดไม่ใช่ผู้ที่รู้จักอารมณ์เหล่านั้นดีที่สุดและอารมณ์ก็จัดอยู่ในหมู่การรับรู้ซึ่งความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างจิตกับกายส่งผลให้สับสนและเลื่อนราง"¹³ นอกจากนี้เดส์การ์ตยังนิยาม "อารมณ์" ว่าเป็น "ผัสสะ" เนื่องจาก "อารมณ์" เป็นสิ่งที่จิตรับรู้หรือรับเข้ามาเหมือนกับที่รับรู้วัตถุภายนอก เขากล่าวเสริมอีกว่าถ้าจะให้ถูกต้องยิ่งขึ้นเราควรเรียกมันว่า "อารมณ์ของจิต" เพราะในบรรดาความคิดทั้งหลายที่จิตพึงมีได้นั้น "อารมณ์" นับได้ว่าเป็นความคิดที่รบกวนหรือทำให้จิตตื่นตัวได้มากที่สุด หลังจากที่ได้นิยาม "อารมณ์" ว่าเป็น "การรับรู้ ผัสสะหรืออารมณ์ของจิต" แล้วเดส์การ์ตยังกำหนดให้ "อารมณ์" เป็นสิ่งที่เราโยนไปสู่จิตโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า "อารมณ์" นี้ไม่รวมถึง "การรับรู้" ที่เกิดจากกายประเภทที่ต้องอาศัยระบบประสาทประเภทอื่นๆ ที่เขาได้กล่าวถึงอันได้แก่ผัสสะซึ่งเราโยนไปสู่วัตถุภายนอกและความกระหายซึ่งเราโยนไปสู่ร่างกายของตนเอง นอกจากนี้เขายังจำกัดขอบเขตของ "อารมณ์" ให้แคบลงไปอีกโดยให้ "อารมณ์" เกิดจาก "การเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิต" และ "ถูกผดุงรักษาและทำให้แข็งแกร่งขึ้นโดยพลังแห่งชีวิต" เพื่อจำแนก "อารมณ์" ออกจากเจตจำนงซึ่งเป็น "การกระทำ" ของจิตที่ไม่ขึ้นอยู่กับระบบประสาท และเพื่ออธิบาย "สาเหตุใกล้ชิด" (proximate cause) ซึ่งก็คือการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตที่ทำให้ "อารมณ์" ต่างไปจาก "การรับรู้" แบบอื่น

เมื่อได้นิยาม "อารมณ์" แล้วเดส์การ์ตก็ต้องอธิบายตามหลักการพื้นฐานว่า "จิต" มีความคิดหรือ "อารมณ์" ที่เกิดจากการกระทำในร่างกายได้อย่างไร คำอธิบายของเดส์การ์ตแบ่งออกได้เป็นสองส่วนด้วยกัน ในส่วนแรกเขาแสดงว่า "จิต" กับ "กาย" เชื่อมต่อกันในรูปแบบพิเศษ ดังที่ปรากฏในข้อ 30-33 "การจะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ให้ดียิ่งขึ้นได้เราต้องตระหนักว่าจิตรวมตัวอยู่กับทั้งร่างกาย และว่าเราไม่สามารถกล่าวได้ว่าจิตอยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายแต่ไม่ได้อยู่ในส่วนอื่น"¹⁴ และ "เราต้องตระหนักด้วยว่าแม้จิตจะรวมตัวอยู่กับทั้งร่างกายแต่ก็ยังมีส่วนหนึ่งในร่างกายซึ่งจิตกระทบได้มากกว่าส่วนอื่นเป็นพิเศษ"¹⁵ และส่วนที่ว่านี้ก็คือ "ต่อมไพเนียล" ซึ่งเดส์การ์ตเห็นว่าเป็น "จุดรวมของจิต" นั่นเอง ต่อไปในข้อ 34-43 เดส์การ์ตบรรยายให้เห็นในรายละเอียดว่าการรวมตัวระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์แบบใด กล่าวโดยย่อคือเมื่อประสาทสัมผัสของร่างกายถูกระทบจากสิ่งภายนอก (ในกรณีของผัสสะ) หรือจากกลไกภายในร่างกาย (ในกรณีของความกระหาย) พลังแห่งชีวิตก็จะเคลื่อนตัวผ่านเส้นประสาทต่างๆ ไปกระทบต่อมไพเนียลและการเคลื่อนไหวในต่อมไพเนียลก็จะส่งผลให้ "จิต" มี "การรับรู้" การเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตมีรูปแบบที่หลากหลายซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่ง

¹³ เฟ็งอ้าง, ข้อ 28 (ตัวเอนโดยผู้เขียน).

¹⁴ *Passions*, ข้อ 30, CSM I, 339.

¹⁵ เฟ็งอ้าง, ข้อ 31.

ต่างๆ ที่กระทบกับประสาทสัมผัสและการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตในรูปแบบต่างๆ ก็จะทำให้ต่อมไพเนียลเคลื่อนไหวในรูปแบบที่หลากหลายซึ่งส่งผลให้ "จิต" รับรู้ความแตกต่างของสิ่งที่กระทบประสาทสัมผัสได้ แต่ในกรณีของ "อารมณ์" แม้เราจะไม่รู้สาเหตุที่แท้จริงของมันแต่สาเหตุใกล้ชิดของ "อารมณ์" ก็ยังคงเป็นการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตซึ่งกระทบกับต่อมไพเนียลและทำให้ต่อมไพเนียลเคลื่อนไหวในรูปแบบเฉพาะอันทำให้ "จิต" รับรู้ "อารมณ์" ได้ เมื่อ "จิต" รับรู้ผัสสะ ความกระหาย และ "อารมณ์" จิตก็จะกระทบให้เจตจำนงต้องการพฤติกรรมตอบสนอง ความต้องการของเจตจำนงทำให้พลังแห่งชีวิตเคลื่อนตัวผ่านเส้นประสาทอีกครั้งเพื่อเตรียมให้กล้ามเนื้อในร่างกายเคลื่อนไหวในพฤติกรรมตอบสนองนี้ ดังเห็นได้จากข้อ 40 "บทบาทหลักของอารมณ์[การถูกกระทำ-passion]ทั้งหมดของมนุษย์ก็คือมันกระทบและทำให้จิตต้องการสิ่งที่มันเตรียมร่างกายไว้ให้ทำ ดังนั้นความรู้สึกกลัวจึงกระทบให้จิตต้องการหนี ความรู้สึกกลัวให้จิตต้องการต่อสู้ และคล้ายๆ กันสำหรับอารมณ์อื่นๆ "¹⁶ ในทางเดียวกัน "จิต" ก็สามารถกระทบต่อมไพเนียลและทำให้เกิดผลต่างๆ ในร่างกายได้ เราจะได้เห็นว่าผัสสะ ความกระหายและ "อารมณ์" มีองค์ประกอบสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกเป็นองค์ประกอบที่เกิดจาก "กาย" อันได้แก่การเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตและการเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียล และส่วนที่สองเป็นองค์ประกอบที่เกิดจาก "จิต" อันได้แก่ "การรับรู้" ความคิดต่างๆ

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือเดส์การ์ดอ้างว่าจิต" กับ "กาย" เชื่อมต่อหรือรวมตัวกันโดยไม่ได้พยายามอธิบายว่ารวมตัวกันอยู่ในลักษณะใด แม้เราจะยอมรับตามเดส์การ์ดว่า "จิต" กับ "กาย" รวมตัวกันในลักษณะพิเศษแต่เดส์การ์ดก็ยังไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ในเชิงปัจจัย (causal relation) ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" กล่าวคือแม้เขาจะได้อธิบายแล้วว่า "จิต" กับ "กาย" สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันแต่เขาก็ยังไม่ได้อธิบายว่าลักษณะของปฏิสัมพันธ์นี้เป็นแบบใด แม้ในตอนท้ายของข้อ 43 เขาก็ยังจินตนาการได้อยู่ว่าอาจจะมีคนๆ หนึ่งซึ่งรับรู้ "อารมณ์" โดยบังเอิญเช่นในเวลาหนึ่งสภาวะในร่างกายแบบหนึ่งทำให้คนๆ นั้นรู้สึกกลัวแต่ในเวลาอื่นสภาวะในร่างกายแบบเดียวกันอาจทำให้คนๆ นั้นรู้สึกเศร้าได้ หรืออาจจะมีอีกคนหนึ่งซึ่งในเวลาหนึ่งร้องไห้เมื่อรับรู้อารมณ์เศร้าแต่ในอีกเวลาหนึ่งกลับหัวเราะเมื่อรับรู้อารมณ์เดียวกันเป็นต้น การที่เดส์การ์ดอ้างว่า "จิต" กับ "กาย" รวมตัวกันอยู่ในลักษณะที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันได้ไม่ได้หมายความว่าเขานิยามแล้วว่าสภาวะทาง "กาย" (การเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิต การเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียล) และสภาวะทาง "จิต" (ความคิด การรับรู้ "อารมณ์") สัมพันธ์กันในลักษณะที่สม่ำเสมอ แต่เดส์การ์ดก็เชื่อว่าความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์ที่สม่ำเสมอ ถึงแม้สภาวะทางกายสภาวะหนึ่งจะทำให้เกิดความคิดที่ต่างกันได้ต่างบุคคลแต่ในคนๆ เดียวกันสภาวะทางกายสภาวะหนึ่งก็จะก่อให้เกิดความคิดแบบหนึ่งเสมอ

¹⁶ *Passions*, ข้อ 40, CSM I, 343.

ในส่วนที่สองของการบรรยายว่า "จิต" มีความคิดที่เกิดจากการกระทำใน "กาย" ได้อย่างไร เดส์คาร์ทก็ได้อธิบายเรื่องความสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" หรือความสัมพันธ์ที่สภาวะทางกายสภาวะหนึ่งทำให้เกิดความคิดและความคิดนั้นทำให้เกิดการเคลื่อนไหวร่างกาย เดส์คาร์ทกล่าวในหัวข้อ 44 ว่า "แต่ละเจตจำนงเชื่อมอยู่กับการเคลื่อนไหวเฉพาะแบบในต่อม[ไพเนียล]โดยธรรมชาติ แต่เราก็สามารถนำมันไปเชื่อมกับ[การเคลื่อนไหว]แบบอื่นได้โดยใช้ความพยายามหรือการทำให้เป็นนิสัย"¹⁷ สิ่งที่เดส์คาร์ทกล่าวในข้อนี้เป็นตัวช่วยเสริมการอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ในข้อ 34 สิ่งที่เขาพยายามอธิบายก็คือการเคลื่อนไหวแบบหนึ่งในต่อมไพเนียลทำให้เกิดความคิดแบบหนึ่ง (และกลับกัน) เนื่องจากความคิดแต่ละแบบถูกเชื่อมอยู่กับการเคลื่อนไหวในต่อมไพเนียลเฉพาะแบบ

คำอธิบายหรือหลักการนี้มีความสำคัญมากในทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์คาร์ทดังจะเห็นได้จากการที่เขาย้ำความคิดนี้บ่อยใน *The Passions of the Soul* โดยได้กล่าวซ้ำในข้อ 50 เพื่ออธิบายสาเหตุของ "อารมณ์" บางอย่างและความสามารถของเราในการฝึกหัดตัวเองไม่ให้มี "อารมณ์" แบบนั้นต่อไปแต่ให้มี "อารมณ์" แบบอื่นแทน ดังนี้ "เราควรจะตระหนักว่า ... ถึงแม้จะดูเหมือนว่าธรรมชาติได้เชื่อมการเคลื่อนไหวในต่อมทุกรูปแบบเข้ากับความคิดต่างๆ ของเราแต่เราก็สามารถนำมันไปเชื่อมกับความคิดแบบอื่นได้โดยการทำให้เป็นนิสัย"¹⁸ เดส์คาร์ทได้กล่าวถึงหลักการนี้ซ้ำอีกครั้งในข้อ 107 ว่า "ฉันได้คำอธิบายสิ่งเหล่านี้มาจากสิ่งที่ฉันได้พูดไปแล้วว่า จิตกับกายของเรารวมตัวกันในรูปแบบที่หากเราได้เชื่อมการกระทำบางอย่างในร่างกายเข้ากับความคิดเฉพาะแล้ว สิ่ง[การกระทำ]นั้นก็จะไม่เกิดขึ้นในภายหลังโดยที่อีกสิ่งหนึ่ง[ความคิด]ไม่ได้เกิดขึ้นด้วย"¹⁹ และได้กล่าวซ้ำอีกครั้งในข้อ 136 "ฉันต้องการที่จะกล่าวย้ำหลักการซึ่งเป็นรากฐานของทุกๆ สิ่งที่ได้ฉันได้เขียนมาเกี่ยวกับอารมณ์ ซึ่งก็คือจิตกับกายของเรารวมตัวกันอยู่ในลักษณะที่หากเราได้เชื่อมการกระทำบางอย่างในร่างกายเข้ากับความคิดบางอย่างแล้ว สิ่งหนึ่งก็จะไม่เกิดขึ้นโดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่งหลังจากนั้น แต่เราก็ไม่ได้เชื่อมการกระทำเดิมเข้ากับความคิดเดิมเสมอ"²⁰ การที่เดส์คาร์ทเน้นย้ำหลักการนี้อยู่หลายครั้งน่าจะแสดงให้เห็นว่าการอธิบายเรื่องความสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" มีความสำคัญมากเพียงใดใน *The Passions of the Soul*

หลังจากที่ได้เสนอหลักการนี้เป็นครั้งแรกในข้อ 44 เดส์คาร์ทก็ได้พยายามอธิบายว่าการ "นำไปเชื่อมกับสิ่งอื่นโดยใช้ความพยายาม" เป็นอย่างไรโดยพิจารณาผ่านเรื่องการควบคุม "อารมณ์" ดังปรากฏในข้อหัวข้อ 45 ว่า "พลังของจิตในแง่ที่เกี่ยวกับอารมณ์" เดส์คาร์ทเห็นว่า

¹⁷ *Passions*, ข้อ 44, CSM I, 344.

¹⁸ *Passions*, ข้อ 50, CSM I, 348.

¹⁹ *Passions*, ข้อ 107, CSM I, 365.

²⁰ *Passions*, ข้อ 136. CSM I, 375.

พลังของจิตในแง่นี้ก็คือพลังที่ได้มาจากการพยายามฝึกหัดและการทำให้เคยชินจนเป็นนิสัยนั่นเอง ต่อมาในข้อ 45-46 เดส์การ์ดได้เสนอวิธีการควบคุม "อารมณ์" แบบที่หนึ่งคือโดยอาศัยการตัดสิน (judgment) อย่างถูกต้อง เขากล่าวว่าอาวุธที่เหมาะสมของจิตคือ "การตัดสินที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคงเกี่ยวกับความรู้เรื่องความดีและความชั่ว"²¹ สำหรับเดส์การ์ดการควบคุม "อารมณ์" ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนการตัดสินเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เท่านั้น เราไม่สามารถใช้ความคิดเพื่อเปลี่ยนอารมณ์ได้ง่ายๆ (ข้อ 45)²² การคิดเฉยๆ ว่าเราปลอดภัยแทนที่จะตกอยู่ในอันตรายไม่เพียงพอที่จะทำให้เราหายกลัวได้ ความกลัวมีสาเหตุมาจากกายซึ่งเราไม่สามารถเจตนาให้มันหายไปได้ トラบิตที่เรายังถูกระทบด้วยสภาวะทางกายแบบนั้นเราก็จะยังรู้สึกกลัวอยู่ แต่เราก็สามารถเปลี่ยนความรู้สึกนี้ได้โดยการเปลี่ยนสภาวะทางกายโดยอาศัยการพิจารณาด้วยเหตุผลซึ่งทำให้เราเชื่อได้ว่าเราไม่ได้ตกอยู่ในอันตรายจริงๆ กล่าวคือความคิดว่าเราปลอดภัยซึ่งได้มาจากการพิจารณาด้วยเหตุผลเชื่อมติดอยู่กับสภาวะทางกายแบบหนึ่ง การใช้เหตุผลในการคิด "ความคิด" นี้ในยามที่เรารู้สึกตกอยู่ในอันตรายจะทำให้การเคลื่อนไหวในต่อมไพเนียลเปลี่ยนรูปแบบไปซึ่งก็จะทำให้สภาวะทางกายของเราเปลี่ยนไปและ "อารมณ์" ที่เชื่อมอยู่กับสภาวะทางกายนั้นก็จะเปลี่ยนไปและทำให้เราหายกลัวได้ แต่การเปลี่ยน "อารมณ์" โดยการคิด "ความคิด" อื่นด้วยเหตุผลจะได้ผลหรือไม่ก็ต้องพิจารณาด้วยว่า "อารมณ์" ที่เรารู้สึกอยู่รุนแรงเพียงใด บางครั้งสภาวะทางกายที่เชื่อมอยู่กับความคิดที่เรา "คิด" ด้วยเหตุผลก็อาจไม่มีพลังพอที่จะทำให้ "อารมณ์" ของเราลดความรุนแรงลง ในกรณีเช่นนี้ เดส์การ์ดกล่าวว่าเราทำได้มากที่สุดเพียงการใช้พลังของเจตจำนงเพื่อยุติยังตัวเองจากการทำสิ่งที่ "อารมณ์" โหม่นนำให้เราทำ เช่นเราอาจจะยังรู้สึกกลัวอยู่เพราะความกลัวของเรารุนแรงมากแต่เราก็สามารถใช้เจตจำนงเพื่อบังคับให้ตัวเองยืนอยู่กับที่และเผชิญหน้ากับอันตรายแทนที่จะวิ่งหนีเป็นต้น การควบคุม "อารมณ์" ด้วยวิธีนี้จะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าเราควบคุมสภาวะทางกายของเราได้ดีเพียงใดด้วย นั่นคือเราเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับสภาวะทางกายได้ดีเพียงใด วิธีการควบคุม "อารมณ์" แบบนี้เป็นเสมือน "เทคนิค" อย่างหนึ่งที่ต้องฝึกหัดและเพราะเหตุนี้เดส์การ์ดจึงเรียกวิธีนี้ว่า "การพยายาม" (effort) สภาวะทางกายแบบหนึ่งทำให้เรามีความคิดอย่างหนึ่ง แต่หากเราเปลี่ยนจากความคิดนั้นไปคิดสิ่งอื่นโดยการพิจารณาด้วยเหตุผลสภาวะทางกายของเราก็จะเปลี่ยนตามความคิดนั้นไปด้วย การทำเช่นนี้ช่วยให้เราเปลี่ยนจากการคิด "ความคิด" ที่เรามีโดยธรรมชาติอันเป็นผลจากสภาวะทางกายมาคิด "ความคิด" อื่นที่เรากำหนดเอง

วิธีการควบคุม "อารมณ์" โดยการเปลี่ยนความคิดสามารถกลายเป็นความเคยชินได้ดังที่เดส์การ์ดกล่าวในข้อ 50 และเมื่อใดก็ตามที่เราารู้สึกหรือรับรู้ "อารมณ์" ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อเรา เราก็สามารถเปลี่ยนไปคิดความคิดอื่นแทนได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากความเคยชิน แล้วเดส์การ์ดก็เสนอวิธีควบคุม "อารมณ์" แบบที่สองต่อไปในข้อนี้ "แม้การเคลื่อนไหวต่างๆ (ของทั้งต่อมและ

²¹ *Passions*, ข้อ 48, CSM I, 347.

²² *Passions*, ข้อ 45, CSM I, 345.

พลังแห่งชีวิตและสมอง) ซึ่งส่งภาพแทนของสิ่งบางสิ่งไปสู่จิตจะเชื่อมอยู่กับการเคลื่อนไหวซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์บางอย่างขึ้นในจิต แต่สิ่งแรกก็สามารถถูกแยกออกจากสิ่งหลังและนำไปเชื่อมกับสิ่งอื่นที่ต่างกันมาโดยการทำให้เป็นนิสัย"²³ การควบคุม "อารมณ์" ด้วยวิธีนี้มีรากฐานอยู่บนความคิดของเดส์การ์ตที่ว่า "อารมณ์" มีองค์ประกอบสองส่วนด้วยกันคือความคิดกับสภาวะทางกายอันได้แก่การเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียลและการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิต เมื่อองค์ประกอบทั้งสองส่วนเชื่อมติดกันแล้วส่วนหนึ่งก็จะไม่เกิดขึ้นโดยปราศจากอีกส่วนหนึ่งเสมอในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามการเชื่อมติดขององค์ประกอบทั้งสองส่วนของ "อารมณ์" ก็ไม่ใช่ว่าจะแยกออกจากกันไม่ได้ เราพอเห็นได้ไม่ยากนักว่าเราสามารถเปลี่ยนแปลง "อารมณ์" ได้สองวิธีด้วยกันนั่นคือโดยการเปลี่ยนสภาวะทางกายซึ่งเชื่อมอยู่กับการคิดบางอย่างหรือโดยการเปลี่ยนความคิดที่เชื่อมอยู่กับการสภาวะทางกายบางรูปแบบ วิธีนี้ต่างจากวิธีแรกตรงที่ในวิธีแรกเราเปลี่ยน "อารมณ์" โดยการเปลี่ยนความคิดและความคิดใหม่นั้นก็เชื่อมอยู่กับการสภาวะทางกายแบบใหม่ซึ่งจะทำให้เรารู้ "อารมณ์" ใหม่ได้ ส่วนวิธีที่สองเราเปลี่ยน "อารมณ์" โดยการแยกสภาวะทางกายกับความคิดออกจากกันและนำแต่ละสิ่งไปเชื่อมกับสิ่งใหม่ เมื่อเรารู้สภาวะทางกายนั้นครั้งต่อไปสภาวะนั้นก็จะเชื่อมอยู่กับการคิดใหม่แล้วซึ่งทำให้เราไม่ต้องเปลี่ยนความคิดโดยการอาศัยความพยายามทุกครั้ง

โดยสรุป ในส่วนที่หนึ่งของ *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตได้วิเคราะห์องค์ประกอบของ "อารมณ์" ทั้งในทาง "จิต" และ "กาย" และได้อธิบายว่า "อารมณ์" เป็นความคิดประเภทหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับการทำงานในระบบประสาทของร่างกายนอกเหนือไปจาก "ผัสสะ" และ "ความกระหาย" เนื่องจาก "อารมณ์" เป็นสิ่งที่มนุษย์ในฐานะองค์รวมของจิตกับกายรับรู้ "อารมณ์" จึงมีองค์ประกอบสองส่วนคือสภาวะทางกายซึ่งหมายถึงการเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียลและการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิต กับความคิดหรือที่เดส์การ์ตเรียกว่า "ภาพแทน" นอกจากนี้เขายังได้อธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "จิต" กับ "กาย" ที่ทำให้เกิด "อารมณ์" ในแง่ของความสม่ำเสมอของความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางกายกับความคิดที่ประกอบกันขึ้นเป็นอารมณ์ เดส์การ์ตเห็นว่าความสม่ำเสมอของปฏิสัมพันธ์นี้เป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้เราควบคุม "อารมณ์" ไปในทางที่เหมาะสมได้ เมื่อได้พิจารณาแล้วว่า "อารมณ์" คืออะไรและมีกลไกอย่างไรสิ่งที่เราต้องพิจารณาต่อไปก็คือทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ตมีบทบาทอย่างไรในชีวิตมนุษย์และในระบบศีลธรรมของเขาในที่สุด ในส่วนต่อไปข้าพเจ้าจะวิเคราะห์บทบาทของ "อารมณ์" และจะพยายามแสดงให้เห็นว่าสำหรับเดส์การ์ต "อารมณ์" จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตที่ดีได้อย่างไร

²³ *Passions*, ข้อ 50. (อ้างแล้ว)

บทที่ 4

"อารมณ์" กับศีลธรรมในปรัชญาของเดส์การ์ต

เราได้เห็นแล้วว่า "อารมณ์" ในความคิดของเดส์การ์ตเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางกายซึ่งทำให้พลังแห่งชีวิตเคลื่อนตัวไปกระทบกับต่อมไพเนียลอันส่งผลให้ "จิต" รับรู้ "อารมณ์" นั้นโดยโยงไปสู่ "จิต" เอง บทบาทหรือหน้าที่ของ "อารมณ์" มีอยู่เพียงอย่างเดียวคือการ "กระทบและทำให้จิตต้องการสิ่งที่มันเตรียมร่างกายไว้ให้ทำ"¹ ในแง่นี้นับได้ว่า "อารมณ์" เป็นแรงกระตุ้นให้ "จิต" ต้องการ "การกระทำ" ต่างๆ "ความรู้สึกกลัวจึงกระทบให้จิตต้องการหนี ความรู้สึกกลัวให้จิตต้องการต่อสู้ และคล้ายๆ กันสำหรับอารมณ์อื่นๆ"² "อารมณ์" ต่างๆ เกิดจากการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตและการเคลื่อนไหวของต่อมไพเนียลในรูปแบบต่างๆ สำหรับเดส์การ์ต "อารมณ์" มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการ "ผดุงรักษา" ร่างกายของมนุษย์ ดังที่เขาได้กล่าวในส่วนที่สองของ *The Passions of the Soul* ว่า "หน้าที่ของอารมณ์มีอยู่ประการเดียวคือการกระทบให้จิตต้องการสิ่งที่ธรรมชาติเห็นว่ามีความประโยชน์ที่สุดสำหรับมนุษย์ และทำให้เจตจำนงคงความต้องการนี้ไว้ และการเคลื่อนไหวของพลังแห่งชีวิตซึ่งโดยปกติทำให้เกิดอารมณ์ขึ้นก็จะทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้[สิ่งที่จิตต้องการ]"³ ในฐานะที่บทบาทสำคัญของ "อารมณ์" คือการ "ผดุงรักษา" ร่างกายมนุษย์เดส์การ์ตจึงเห็นว่าโดยธรรมชาติ "อารมณ์" ทั้งหลายเป็นสิ่งที่ดี⁴ แต่กระนั้นเขาก็กล่าวว่ามีมนุษย์อาจใช้ "อารมณ์" ที่ดีโดยธรรมชาติไปในทางที่ไม่ควรได้เช่นเมื่อเกิดความกลัวเราก็มองเห็นอันตรายโดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อนว่าสิ่งที่เราคิดว่าน่ากลัวนั้นแท้ที่จริงแล้วน่ากลัวเพียงใดหรือเมื่อทำข้อสอบไม่ได้ก็เกิดความกังวลว่าอาจจะเรียนไม่จบจึงร้องไห้ตีโพยตีพายโดยที่ยังไม่ทราบผลสอบเป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจาก "อารมณ์" เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำในทันทีทันใดเพื่อ "ผดุงรักษา" ร่างกายหรือชีวิตมนุษย์บางครั้งมนุษย์จึงรับรู้ "อารมณ์" ในลักษณะที่รุนแรงเกินความจำเป็นเช่นเมื่อเห็นสุนัขเดินเข้ามาหาก็อาจจะกลัวเกินเหตุว่าร่างกายจะได้รับอันตรายเพราะถูกสุนัขกัดจึงรีบวิ่งหนีโดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบว่าที่จริงสุนัขตัวนั้นเชื่องเป็นต้น ด้วยเหตุนี้เดส์การ์ตจึงเห็นว่าเราต้องใช้เหตุผลควบคุมอารมณ์โดยอาศัย "การตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคงเกี่ยวกับความรู้เรื่องความดีและความชั่วซึ่งจิตมุ่งมั่นที่จะใช้ชี้นำการกระทำ"⁵ อย่างไรก็ตามบทวิเคราะห์กลไกของ "อารมณ์" ของเดส์การ์ตทั้งในแง่ของ "จิต" และ "กาย" ในฐานะ "นักวิทยาศาสตร์" ในส่วนที่หนึ่งของ *The Passions of the Soul* ที่ข้าพเจ้าได้เสนอในส่วนที่แล้วอาจจะยังไม่ช่วยให้

¹ *Passions*, ข้อ 40, CSM I, 343.

² เพิ่งอ้าง, ข้อ 40.

³ *Passions*, ข้อ 52, CSM I, 349.

⁴ *Passions*, ข้อ 211, CSM I, 403.

⁵ *Passions*, ข้อ 48, CSM I, 347.

เราเห็นแนวคิดทางศีลธรรมของเขาชัดเจนนักเนื่องจากข้าพเจ้าได้มุ่งอธิบายกลไกของการเกิด "อารมณ์" มากกว่าเนื้อหาของ "อารมณ์" ในทางศีลธรรม เรายังไม่เห็นวาทะทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" และความเป็นไปได้ของการควบคุมการใช้ "อารมณ์" ไปในทางที่ไม่ควรของเขาจะนำพามนุษย์ไปสู่ความสุขและชีวิตที่ดีได้อย่างไร ในส่วนนี้ข้าพเจ้าจึงจะวิเคราะห์และอภิปรายบทบาทของ "อารมณ์" ในชีวิตมนุษย์และจะพยายามแสดงให้เห็นว่าในที่สุดแล้วทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของ เดส์การ์ทนำไปสู่แนวคิดทางศีลธรรมของเขาอย่างไร

การอธิบาย "อารมณ์" ของเดส์การ์ทในฐานะ "นักวิทยาศาสตร์" และบทวิเคราะห์ที่เน้นการแจกแจงกลไกการทำงานของเส้นประสาท พลังแห่งชีวิตและต่อมไพเนียลทำให้เราเห็นข้อจำกัดและอุปสรรคที่สำคัญต่อความเป็นไปได้ในการควบคุม "อารมณ์" และการใช้ "อารมณ์" ในทางที่ถูกที่ควร ตามทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ทลักษณะที่สำคัญและโดดเด่นประการหนึ่งของธรรมชาติของการรับรู้ "อารมณ์" ของมนุษย์คือการที่การรับรู้เหล่านี้ถูกเชื่อมโยงไว้กับกระบวนการของระบบประสาทหรือกลไกในร่างกายซึ่ง*ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ตระหนักหรือรู้ได้อย่างชัดเจนในการใช้ชีวิตปกติ* เช่นเมื่อมีคนขับรถตัดหน้าเราและทำให้เราโกรธเราไม่ได้ตระหนักเลยว่าระบบประสาทของเรากำลังทำงานอย่างไรหรือหากจะพิจารณาในกรอบของทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ทเราก็ไม่สามารถรู้ได้เลยว่าเกิดอะไรขึ้นในสภาวะทางกายของเรารึทำใ้เรารับรู้ "อารมณ์" ดังกล่าว เราไม่สามารถแจกแจงได้ว่าพลังแห่งชีวิตกำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่เส้นประสาทเส้นใดและจะไปกระทบกับต่อมไพเนียลในลักษณะใดและต่อมไพเนียลจะเคลื่อนที่และทำให้ "จิต" ของเรารับรู้ "อารมณ์" นั้นในลักษณะใด เมื่อเราโกรธสิ่งที่ "จิต" ของเรารับรู้มีเพียงสิ่งเดียวคือว่าเรากำลังโกรธแต่เราไม่รู้เลยว่าความโกรธนั้นเป็นผลมาจากสภาวะทางกายแบบใด นัยที่สำคัญของการรับรู้ "อารมณ์" ในลักษณะนี้ก็คือถึงแม้เราจะรับรู้ "อารมณ์" ของตัวเองแต่ "อารมณ์" ที่เรารับรู้ก็ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของเรา ไม่ว่าเราต้องการหรือไม่ เราก็มไม่สามารถหลีกเลี่ยงการรับรู้ "อารมณ์" ได้ สำหรับเดส์การ์ท "อารมณ์" เป็น "การกระทำ" ของ "กาย" และเป็น "การถูกกระทำ" ของ "จิต" ในแง่ "จิต" เพียงแต่รับรู้ "อารมณ์" โดยไม่ได้มีส่วนในการกำหนด "อารมณ์" ที่ตนรับรู้แต่อย่างใดและสภาวะทางกายที่ทำให้ "จิต" รับรู้ "อารมณ์" นั้นๆ ก็ไม่ใช่สิ่งที่เราจะตระหนักรู้ได้อย่างชัดเจน เมื่อเราไม่สามารถควบคุมที่มาของ "อารมณ์" ได้ก็ดูเหมือนว่าเราทำได้เพียงแต่การพยายามควบคุมผลกระทบที่ "อารมณ์" นั้นมีต่อเรา เราไม่สามารถเลือกได้ว่าเราจะโกรธหรือไม่แต่เราสามารถพยายามควบคุมปฏิกิริยาที่เราจะมีต่อความโกรธนั้นได้

เราได้เห็นแล้วว่าเดส์การ์ทเชื่อมั่นในการใช้เหตุผลเพื่อควบคุม "อารมณ์" และเชื่อว่าการควบคุม "อารมณ์" ด้วยเหตุผลจะทำให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตในทางที่ถูกที่ควรได้ ในแง่หนึ่งก็นับได้ว่าเดส์การ์ทดำเนินรอยตามแนวคิดแบบกรีกโบราณที่เชื่อว่าการควบคุม "อารมณ์" ด้วย "เหตุผล" จะทำให้มนุษย์มีความสุขได้แต่ในอีกแง่หนึ่งความคิดของเดส์การ์ทก็ต่างจากความเชื่อ

แบบกรีกโบราณที่เห็นว่า "อารมณ์" เป็นสิ่งที่รบกวนจิตใจมนุษย์และเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องพยายามเอาชนะหรือควบคุมให้ได้เพราะสำหรับเดส์การ์ต "อารมณ์" ทั้งหลายล้วนเป็นสิ่งที่ดีโดยธรรมชาติแต่มนุษย์ต่างหากที่ใช้ "อารมณ์" ไปในทางที่ไม่สมควร การที่มนุษย์เป็นองค์รวมของจิตกับกายทำให้มนุษย์ไม่สามารถกำหนดปฏิกิริยาโต้ตอบต่อ "อารมณ์" ต่างๆ ได้อย่างแม่นยำในทุกสถานการณ์เนื่องจากเราไม่สามารถควบคุมความเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางกายได้โดยตรงพอๆ กับที่เราไม่สามารถควบคุมกระบวนการต่างๆ ในโลกธรรมชาติได้ ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกในร่างกายกับการรับรู้ของ "จิต" ไม่ใช่สิ่งที่เราจะกำหนดได้ตามความต้องการเนื่องจากความสัมพันธ์นี้ได้ถูกกำหนดมาให้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในฐานะองค์รวมระหว่างจิตกับกาย แต่ด้วยการที่ "มนุษย์ที่แท้จริง" มี "จิต" ที่สามารถคิดและใช้เหตุผลได้เดส์การ์ตจึงเห็นว่ามนุษย์สามารถใช้ความสามารถของ "จิต" เพื่อคิดวิเคราะห์และศึกษาและพยายามเปลี่ยนแปลงปฏิกิริยาต่อการรับรู้ "อารมณ์" ต่างๆ ได้ ใน *The Passion of the Soul* ข้อ 50 เดส์การ์ตเทียบให้เห็นว่าแม้สุนัขซึ่งไม่มี "จิต"⁶ และไม่สามารถคิดในเชิงเหตุผลได้ก็ยังสามารถถูกฝึกหัดให้เปลี่ยนปฏิกิริยาต่อการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้

เมื่อสุนัขเห็นนกกระทาโดยธรรมชาติมันก็ต้องการจะวิ่งเข้าไปหา และเมื่อมันได้ยินเสียงปืนเสียงนั้นก็จะทำให้มันอยากวิ่งหนีโดยธรรมชาติ แต่กระนั้นสุนัขพันธุ์เซทเทอร์ก็สามารถถูกฝึกให้หยุดอยู่กับที่เวลาที่เห็นนกกระทาและหลังจากนั้นเมื่อมีคนยิงนกตัวนั้นเสียงปืนก็จะทำให้มันวิ่งเข้าไปหานก สิ่งเหล่านี้

⁶ การรับรู้ "อารมณ์" ของเดส์การ์ตมีอยู่ 3 ระดับด้วยกัน ในระดับแรกเป็นการรับรู้การเกิดขึ้นของ "อารมณ์" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือเมื่อ "พลังแห่งชีวิต" เคลื่อนที่เข้ากระทบต่อไฟนัลและทำให้ต่อมไฟนัลเกิดการสั่นไหว เช่นเมื่อคนๆ หนึ่งเห็นสุนัข "พลังแห่งชีวิต" ของเขาก็จะเคลื่อนที่เข้ากระทบกับต่อมไฟนัลซึ่งจะสั่นไหวส่งผลให้เกิดอารมณ์ "กลัว" ซึ่งเจ้าตัวไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้และอารมณ์ "กลัว" นั้นก็จะทำให้เกิดปฏิกิริยาในกายคือการเตรียมพร้อมที่จะวิ่งหนี ในระดับที่สองเป็นการรับรู้หรือตระหนักรู้ "ปฏิกิริยา" ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ "อารมณ์" ในระดับแรก เช่นเมื่อผู้ที่มีอารมณ์ "กลัว" สุนัขรับรู้ปฏิกิริยาในกายที่ต้องการและเตรียมพร้อมที่จะวิ่งหนีสุนัข อันส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาในจิตอีกทอดหนึ่ง ในระดับที่สามเป็นการรับรู้ปฏิกิริยาตอบสนองการรับรู้ปฏิกิริยาในระดับที่สอง เช่นหากคนที่เตรียมพร้อมจะวิ่งหนีสุนัขต้องการทำในสิ่งที่ร่างกายของเขาบอกให้ทำ (คือวิ่งหนี) ปฏิกิริยาที่รับรู้ในระดับนี้ก็จะเห็นชอบ แต่หากเขาไม่ต้องการทำตามสิ่งที่ร่างกายต้องการทำ (เช่นไม่อยากจะวิ่งหนีเพราะไม่อยากเป็นคนขลาด) ปฏิกิริยาที่รับรู้ในระดับนี้ก็อาจเป็นความโกรธหรือไม่พอใจตนเองเพราะตนมีปฏิกิริยาในระดับที่สองเช่นนั้น (คือต้องการวิ่งหนี) การ "ใช้อารมณ์" ในทางที่ไม่ถูกไม่ควรที่เดส์การ์ตกล่าวถึงก็คือการคล้อยตามหรือยอมจำนนต่อปฏิกิริยาต่อ "อารมณ์" ที่รุนแรงซึ่งส่งผลให้ร่างกายกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือเหมาะสม การพยายามเปลี่ยนแปลงปฏิกิริยาต่อการรับรู้ "อารมณ์" ที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงในที่นี้เป็นพยายามเปลี่ยนแปลงปฏิกิริยาในระดับที่สาม ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่จิตได้ "ตัดสิน" (judge) ความเหมาะสมหรือความถูกต้องของการกระทำที่เกิดจาก "อารมณ์" แล้ว

⁷ เดส์การ์ตเชื่อว่าสัตว์เป็นเพียง "กาย" ประเภทหนึ่งซึ่งมีกลไกการทำงานในร่างกายเสมือนเครื่องจักร

สังเกตเพื่อที่จะช่วยกระตุ้นให้เราแต่ละคนควบคุมอารมณ์ตัวเอง เพราะในเมื่อเราสามารถเปลี่ยนการเคลื่อนไหวในสมองของสัตว์ที่ไร้เหตุผลได้โดยไม่ยากนัก ก็เห็นได้ชัดว่าเราสามารถทำเช่นนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าในกรณีของมนุษย์ แม้คนที่มีความเจตจำนงที่อ่อนแอที่สุดก็ยังสามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ถ้าเราใช้ความชาญฉลาดในการฝึกหัดและชี้นำเขา⁸

มนุษย์ซึ่งมีเหตุผลก็สามารถถูกเปลี่ยนปฏิกิริยาการรับรู้ "อารมณ์" โดยการปรับเปลี่ยนกลไกในร่างกายที่เราไม่ได้กำหนดเองเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เรา ความคิดที่ว่ามนุษย์ต้องได้รับการฝึกหัดและปรับเปลี่ยนนิสัยสืบทอดไปได้ถึงสมัยของอริสโตเติลที่เห็นว่าคุณธรรมขึ้นอยู่กับความรู้จักระทำและรู้สึกในสิ่งที่ถูกที่ควรโดยอาศัยเหตุผล ทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์คาร์ทช่วยเสริมแนวคิดเช่นนี้โดยการวิเคราะห์สาเหตุทางร่างกายของ "อารมณ์" และปฏิกิริยาโต้ตอบต่อ "อารมณ์" นั้นๆ ตลอดจนวิธีการเปลี่ยนปฏิกิริยาโต้ตอบดังกล่าวด้วย

จดหมายที่เดส์คาร์ทเขียนถึง Chanut เพื่อเล่าประสบการณ์ในวัยเด็กของตัวเองมีประโยชน์อย่างมากในการช่วยให้เราเข้าใจทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" และนิสัยของทฤษฎีนี้ต่อศีลธรรมของเขา

วัตถุที่กระทบประสาทสัมผัสของเราทำให้บางส่วนของสมองเคลื่อนไหวโดยผ่านเส้นประสาทและทำให้เกิดรอยพับในส่วนนั้นของสมอง ... ส่วนที่เคยมีรอยพับนั้นมีแนวโน้มที่จะพับได้อีกในรูปแบบเดียวกันหากมีสิ่งอื่นที่คล้ายกับสิ่งเดิมแม้จะไม่มากนัก[มากระทบประสาทสัมผัส] ตอนนั้นเป็นเด็กฉันเคยรักเด็กผู้หญิงคนหนึ่งที่น่าเกลียดเล็กน้อยที่อายุพอๆ กับฉัน รอยประทับที่เกิดในสมองของฉันเมื่อฉันมองตาเหลือของเธอถูกผูกติดไว้กับความรู้สึที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันซึ่งกระตุ้นให้ฉันมีอารมณ์รัก แม้นานหลังจากนั้นเวลาที่ฉันเห็นคนตาเหลือฉันจะเกิดมีความรู้สึกพิเศษที่อยากรักพวกเขาเพียงเพราะเขามีข้อเสียนั้น แต่ฉันก็ไม่รู้หรือว่ามันเกิดขึ้นเพราะสิ่งนี้ แต่เมื่อฉันคิดทบทวนดูและตระหนักว่ามันเป็นข้อเสีย ฉันก็ไม่ถูกกระทบอีกต่อไป ดังนั้นเวลาที่เรารู้สึกอยากรักใครโดยไม่รู้เหตุผลเราก็อาจจะเชื่อได้ว่ามันเป็นเพราะคนๆ นั้นมีลักษณะคล้ายกับคนที่เราเคยรักเมื่อก่อน ถึงแม้เราจะไม่สามารถระบุได้ก็ตาม⁹

⁸ *Passions*, ข้อ 50, CSM I 348.

⁹ *Letter to Chanut*, June 6, 1647, CSMK, 322.

ความคิดเช่นนั้นของเดส์การ์ตสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนใน *The Passions of the Soul* ในสามแง่มุมด้วยกันคือ (1) ในความคิดที่ว่า "อารมณ์" เกิดขึ้นจากร่างกายหรือมีองค์ประกอบทางกายซึ่งก่อให้เกิดรอยประทับในสมองและทำให้เรามีแนวโน้มที่จะมีปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" เดิมและสิ่งเร้าเดิมในรูปแบบเดียวกัน และ (2) ในความคิดที่ว่าความรู้ในเรื่องกลไกการเกิดขึ้นของ "อารมณ์" สามารถช่วยให้เราเข้าใจปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" และปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาดังกล่าวในอนาคตได้ และที่สำคัญที่สุดคือ (3) ในความคิดที่ว่า *สภาวะทางกาย* หรือกลไกในร่างกายที่เราไม่ตระหนักรู้ซึ่งผูกติดแน่นอยู่กับความคิดและก่อให้เกิด "อารมณ์" ขึ้นนั้นบ่อยครั้งอาจทำให้เราไม่สามารถเข้าใจ "อารมณ์" นั้นได้ ดังเช่นที่เดส์การ์ตไม่เข้าใจว่าเพราะเหตุใดเขาจึงมีความรู้สึกพิเศษกับคนตาเหล่ทั้งหลายที่เขาเห็นว่าความตาเหล่เป็นข้อเสียเป็นต้น สิ่งหนึ่งที่เดส์การ์ตเห็นว่าน่ากลัวหรือน่าพิศวงในเรื่องของ "อารมณ์" ก็คือการทำบางครั้งที่เราไม่สามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดเราจึงรู้สึกเช่นนั้น เขาจึงพยายามเน้นให้เห็นว่าการที่เราจะควบคุม "อารมณ์" ได้นั้นเราจำเป็นต้องเข้าใจ "ที่มา" ทั้งในแง่ของร่างกายเช่นสิ่งเร้าต่างๆ และในแง่ของจิตใจเช่นความรู้สึกที่เราเคยมีเมื่อประสบกับสิ่งเร้านั้นของ "อารมณ์" ที่เราต้องการควบคุม การตระหนักถึงความสำคัญของ "ที่มา" ของ "อารมณ์" เป็นการปฏิเสธความคิดที่ว่า "อารมณ์" เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร้เหตุผลและต้องถูกเหตุผลควบคุมหรือ "กด" เอาไว้ดังเช่นในความคิดของนักปรัชญากรีกโบราณ สำหรับเดส์การ์ตเราจะไม่สามารถเข้าใจธรรมชาติของ "มนุษย์ที่แท้จริง" ได้หากเราไม่ตระหนักว่ามิติด้านอารมณ์ความรู้สึกของเราผูกโยงอยู่กับปรากฏการณ์ที่เราไม่สามารถอธิบายได้ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" แนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตจัดได้ว่าตั้งอยู่บนความพยายามที่จะจัดการกับ "อารมณ์" ในฐานะสิ่งที่บ่อยครั้งกระทบมนุษย์ในรูปแบบที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้

ในการศึกษา "อารมณ์" เดส์การ์ตให้ความสำคัญกับอิทธิพลของเหตุการณ์ในอดีตและประสบการณ์ในวัยเด็กอย่างมากเพราะเขาเห็นว่าประสบการณ์ในอดีตเหล่านี้คือสิ่งที่ "เชื่อม" สภาวะทางกายบางอย่างเข้ากับความคิดบางอย่างและก่อให้เกิดเป็น "อารมณ์" บางอย่างขึ้น ในปี 1647 ราชนิคริสทีนาแห่งสวีเดนได้ส่งทูตไปถามเดส์การ์ตว่า "ความรักคืออะไร" ในจดหมายตอบเดส์การ์ตได้แบ่งแยกระหว่าง "ความรักที่อาศัยเหตุผลล้วนๆ" กับ "ความรักที่เป็นอารมณ์" ความรักแบบแรกเป็นสิ่งที่มนุษย์มีได้ในยามที่มนุษย์มุ่งมั่นและตั้งสมาธิเฝ้าหาสิ่งที่ตนได้ใช้เหตุผลไตร่ตรองแล้วว่าดีและควรค่าแก่การเฝ้าหา ความรักเช่นนี้เป็นความรักที่เกิดจาก "จิต" ที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง แต่ความรักแบบที่สองเป็น "อารมณ์" ที่ร้อนแรงซึ่งเกิดจากสภาวะทางกายที่มีปฏิกิริยาตอบโต้กับสิ่งเร้าในรูปแบบที่รุนแรงอันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ในอดีตและจากสภาวะทางจิตซึ่งรับรู้ "อารมณ์" นั้นอย่างสับสนและเลื่อนรางและโดยไม่เข้าใจสาเหตุ เดส์การ์ตกล่าวว่าในกรณีเช่นนี้ "ความคิดที่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นควบคู่กับความรู้สึกที่สับสนในวัยเด็กของเราซึ่ง

ยังคงเชื่อมอยู่กับมัน"¹⁰ สิ่งที่เราเห็นได้จากคำอธิบายของเดส์การ์ทก็คือการจะอธิบายเรื่องของ "อารมณ์" ให้ลึกซึ้งได้นั้นเราต้องกลับไปวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตหรือในวัยเด็กของเราเอง เนื่องจาก "ไม่น่าสงสัยเลยว่าสภาวะทางกายครั้งแรกๆ ที่เชื่อมอยู่กับความคิดของเราเมื่อเราเกิดขึ้นมาในโลกนี้จะต้องผูกติดอยู่กับมันอย่างแนบแน่นกว่า[สภาวะทางกาย]ที่เข้ามาทีหลัง" และ "สิ่งนี้แหละที่ทำให้ธรรมชาติของความรียากต่อการเข้าใจ"¹¹ สำหรับเดส์การ์ทการย้อนไปวิเคราะห์และประเมินค่าเหตุการณ์ในอดีตโดยใช้เหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการ "รู้ตัว" (self-awareness) และรู้จักที่มาของ "อารมณ์" เพื่อที่จะได้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมยาโต้ตอบกับ "อารมณ์" ในปัจจุบันและนำพามนุษย์ไปสู่ความสุขได้

การที่เดส์การ์ทให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ในอดีตของมนุษย์ยังช่วยอธิบายได้ด้วยว่า เพราะเหตุใดมนุษย์เราจึงมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับ "อารมณ์" ในรูปแบบที่ต่างกัน เดส์การ์ทเห็นว่า ประสบการณ์ในวัยเด็กของเรามีอิทธิพลในการสร้าง "ตัวเชื่อม" ระหว่างความคิดกับสภาวะทางกายซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น "อารมณ์" อย่างมาก ในจดหมายที่เดส์การ์ทเขียนตอบราชินีคริสทีนา ผ่านเพื่อนที่ชื่อ Chanut เขาอธิบายว่าประสบการณ์ของเด็กทั้งก่อนเกิดและแรกเกิดทำให้ทารก เชื่อมความรู้สึกเป็นสุขเข้ากับสุขภาพกายที่ดี ความรักกับการเพิ่มขึ้นของวัตถุ ความเศร้ากับความหิวหรืออาหารเสีย และความเกลียดกับการได้มาซึ่งสิ่งที่ตนไม่ต้องการ¹² เขากล่าวว่าแม้เราจะจำ "อารมณ์" เหล่านี้ไม่ได้เมื่อเราโตขึ้นแต่ "อารมณ์" เหล่านี้แท้ที่จริงแล้วคือสิ่งที่อธิบายปฏิกิริยาตอบสนอง "อารมณ์" ที่ต่างกันในแต่ละบุคคล เช่นอธิบายว่าคนๆ หนึ่งหิวบ่อยในยามเศร้าเนื่องจากคนๆ นั้นได้เชื่อมความเศร้าเข้ากับความหิวตั้งแต่ในวัยทารก แต่คนอีกคนหนึ่งกินอาหารไม่ลงเมื่อเศร้าเนื่องจากคนๆ นั้นได้เชื่อมความเศร้าเข้ากับการได้รับอาหารเสียตั้งแต่ยังเป็นทารกเป็นต้น แม้เราจะจำสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เมื่อโตขึ้นแต่เดส์การ์ทก็อธิบายว่าสิ่งเหล่านี้จะยังคงฝังอยู่ใน "จิต" ของเราซึ่งก็คือสิ่งที่นักจิตวิทยาในสมัยนี้เรียกว่า "จิตใต้สำนึก"¹³ นั่นเอง แต่ก็ไม่ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อมความคิดกับสภาวะทางกายในสมัยที่เราโตและรู้ตัวแล้วจะไม่มีอิทธิพลต่อเรา หากเราเคยมีประสบการณ์ในแง่ลบกับสุนัขเมื่อเราเห็นสุนัขหรือสัตว์อื่นที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายสุนัขในครั้งต่อไปการรับรู้นั้นก็ทำให้พลังแห่งชีวิตเคลื่อนตัวไปตามเส้นประสาทในเส้นทางเดียวกับการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตครั้งก่อนและทำให้เกิดความกลัวขึ้นใน "จิต" ของเรา¹⁴ แต่ถ้าเราเคยมีความสุขในการเลี้ยงสุนัขเมื่อเราเห็นสุนัขที่อื่นพลังแห่งชีวิตของเราก็จะ

¹⁰ Letter to Chanut, February 1, 1647, CSMK, 306.

¹¹ เพิ่งอ้าง, 307.

¹² เพิ่งอ้าง 307-308.

¹³ โปรดดูการอภิปรายเรื่องอิทธิพลของประสบการณ์ในอดีตต่ออารมณ์ในความคิดของเดส์การ์ทได้จาก Brown and Normore, "Traces of the Body", ใน *Passion and Virtue in Descartes*, ed. Williston and Gombay, 2003, บทที่ 2.

¹⁴ โปรดดูรายละเอียดจาก *Passions* ข้อ 36.

เคลื่อนตัวไปตามเส้นประสาทในเส้นทางเดียวกับการเคลื่อนตัวครั้งก่อนซึ่งทำให้เรามีความสุขเป็นต้น ด้วยเหตุนี้เดส์การ์ตจึงเห็นว่าปฏิกิริยาตอบสนองต่อ "อารมณ์" ของแต่ละคนเป็นผลมาจากโครงสร้างทางสรีรประสาทและประสบการณ์ในอดีตของคนๆ นั้น แม้เดส์การ์ตจะอธิบายความแตกต่างของปฏิกิริยาตอบสนองต่อ "อารมณ์" ในแง่ของเส้นทางการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตแต่ทฤษฎีของเขาก็เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายของปฏิกิริยาตอบสนองในต่างบุคคลและอธิบายได้ว่า "อารมณ์" เป็นผลมาจากประวัติ ประสบการณ์ส่วนบุคคลและกลไกในร่างกายอย่างไร

แม้ความคิดของเดส์การ์ตจะสอดคล้องกับความคิดของปรัชญากรีกโบราณในเรื่องของการใช้เหตุผลเพื่อควบคุม "อารมณ์" หรืออย่างน้อยก็เพื่อประเมินสถานการณ์และทางเลือกของเราในการมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อ "อารมณ์" แต่เดส์การ์ตก็ปฏิเสธความคิดแบบ "พุทธิปัญญานิยม" (intellectualism) แบบสุดโต่งซึ่งเห็นว่า "อารมณ์" เป็นภัยและเป็นอุปสรรคต่อการมีชีวิตที่ดีและความสุข เดส์การ์ตเน้นย้ำอยู่เสมอว่ามนุษย์ไม่ควรปกปิดหรือปิดกั้น "อารมณ์" ของตนเอง เพราะ "อารมณ์" เป็นสิ่งที่ดีและเป็นแหล่งของความสุขของมนุษย์ "ปรัชญาที่ฉันบ่มเพาะไม่ได้โหดร้ายหรือเคร่งขรึมจนกระทั่งต้องประณามการทำงานของอารมณ์ ตรงกันข้ามในความคิดของฉันสิ่งนี้ต่างหากที่เป็นแหล่งของความหอมหวานและความสุขในชีวิต"¹⁵ อย่างไรก็ตามเดส์การ์ตก็คิดไม่ต่างจากนักปรัชญาสาย "พุทธิปัญญานิยม" นักในแง่ที่เห็นว่าปัญหาในชีวิตมนุษย์เกิดจาก "ความไม่รู้" (ignorance) และความเข้าใจอันถ่องแท้จะทำให้มนุษย์แสวงหาความดีตามสาเหตุหรือ "ความรู้" ซึ่งนำ บ่อยครั้งดูเหมือนเดส์การ์ตจะคิดว่าความอ่อนแอทางจิตใจทั้งหลายเกิดจาก "ความไม่รู้" เช่นในข้อ 49 ใน *The Passions of the Soul* และใน *Discourse on the Method* ซึ่งเขาได้กล่าวว่า "การตัดสินใจที่ดีก็เพียงพอแล้วสำหรับการกระทำที่ดี" เป็นต้น ความคิดเช่นนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบ "พุทธิปัญญานิยม" ที่ปรากฏอยู่ในปรัชญากรีกโบราณ เช่นใน *เมโน (Meno, 78a-b)* และใน *โพรทาโกอรัส (Protagoras, 358c-d)* โสคราตีสกล่าวว่า "เป็นไปได้ที่จะมีผู้ใดปรารถนาในสิ่งที่ไม่ดีทั้งๆ ที่ 'รู้' อย่างกระจ่างแจ้งว่าสิ่งนั้นไม่ดี เนื่องจากเขาคิดว่ามนุษย์ต้องการและปรารถนาเพียงสิ่งที่ดีสำหรับตนเท่านั้น หากเรา 'รู้' อย่างกระจ่างแจ้งว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ดีสำหรับเรา เราก็จะไม่ปรารถนามันอีกต่อไป และจะไม่มี ความปรารถนาในสิ่งอื่นใด (เช่นความพึงพอใจหรือความสุข) ที่จะมาแข่งหรือเทียบเท่ากับความปรารถนาในสิ่งที่เรา 'รู้' ว่าดีได้" นักปรัชญากระแส "พุทธิปัญญานิยม" เชื่อว่า "การรู้คิด" (cognition) เป็นแรงจูงใจสำหรับการกระทำใดๆ กล่าวคือเมื่อเรา "รู้" ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งดีเราก็จะทำสิ่งนั้น และหากเราทำสิ่งที่ไม่ดีก็เป็นเพียงเพราะเราเข้าใจผิดคิดไปว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าสำหรับแนวคิดแบบ "พุทธิปัญญานิยม" การกระทำสิ่งที่ไม่ดีพลาดหรือไม่ดีล้วนเกิดจาก "ความไม่รู้" ทั้งสิ้น กระนั้นก็ยังดูเหมือนว่าเดส์การ์ตจะไม่ยอมรับนัยที่สำคัญบางประการของแนวคิดแบบ "พุทธิปัญญานิยม"

¹⁵ **Letter to Silhon**, March or April 1648, เอกสารประกอบการสอน แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย

เช่นความคิดที่ว่า “คุณธรรม” (Virtue) ซึ่งทำให้มนุษย์เลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องคือ “ความรู้” และ “คุณธรรม”หรือ “ความรู้” ดังกล่าวก็เพียงพอที่จะทำให้มนุษย์มีความสุขได้ ดังที่โสกราตีสกล่าวใน *ยูธิดีมัส* (Euthydemus, 280b - 282a-b) สำหรับเดส์การ์ต “ความรู้” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและการเข้าถึงความสุขหรือชีวิตที่ดีในที่สุด แต่ “ความรู้” ดังกล่าวก็ยังคงอาศัย “คุณธรรม” อื่นที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันประกอบในการเลือกหรือตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ดีหรือถูกต้อง (เช่นคุณธรรม *générosité* ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงต่อไป) อย่างไรก็ตาม แม้เดส์การ์ตจะเห็นว่าเหตุผลหรือ “ความรู้” สำคัญและ “ความไม่รู้” จะนำมาซึ่งความทุกข์และปัญหาในชีวิตแต่เขาก็ไม่ได้เห็นว่า “อารมณ์” เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรระวังปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงหรือใช้เหตุผลเข้าข่มแต่อย่างใด¹⁶

เราจะเห็นได้ว่า “มนุษย์วิทยา” ของเดส์การ์ตมีผลต่อทฤษฎีเรื่อง “อารมณ์” ของเขามากเพียงใด “มนุษย์ที่แท้จริง” ที่เกิดจาก “การรวมตัวในเชิงสาระ” ระหว่าง “กาย” กับ “จิต” ไม่สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้โดยอาศัยเหตุผลและเจตจำนงที่แข็งแกร่งมุ่งมั่นเท่านั้นหากแต่ยังต้องมีมิติของการรับรู้ด้านอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ อีกด้วย มนุษย์ไม่ได้รับรู้ “อารมณ์” และความรู้สึกทั้งหลายผ่าน “จิตบริสุทธิ์” ในฐานะ “สิ่งที่คิดได้” แต่ผ่านองค์รวมของจิตกับกายในฐานะ “มนุษย์ที่แท้จริง” ที่มีทั้ง “จิต” และ “กาย” เราเห็นได้เช่นกันว่าการ “เชื่อม” ระหว่างความคิดกับสภาวะทางกายหลายรูปแบบก็จำเป็นสำหรับการอยู่รอดของ “มนุษย์ที่แท้จริง” เช่นเมื่อเราจับวัตถุที่ร้อนมากๆ และถูกลวกและรู้สึกเจ็บปวด “อารมณ์” นั้นก็มีประโยชน์ในแง่ที่จะช่วยให้เราพยายามหลีกเลี่ยงการจับวัตถุร้อนอีกในอนาคต หรือเมื่อเรารู้สึกซึมเศร้าเนื่องจากนอนน้อยมาหลายคืน “อารมณ์” นั้นก็จะช่วย “ผดุงรักษา” ชีวิตของเราโดยการทำให้เราอยากไปนอนเป็นต้น เดส์การ์ตเชื่อว่า “อารมณ์” เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างและประทานให้มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ใช้เป็น “ข้อมูลว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือมีโทษต่อองค์รวมของจิตกับกาย”¹⁷ ผลของความเชื่อเช่นนี้ก็คือระบบคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายซึ่งมีประโยชน์ต่อชีวิตและสุขภาพของเราในฐานะ “มนุษย์ที่แท้จริง” ซึ่งก็คือทฤษฎีเรื่อง “อารมณ์” ของเดส์การ์ตนั่นเอง

ดูเหมือนเดส์การ์ตจะเชื่อว่าหากเราต้องการพบกับความสุขในชีวิตหรือมีชีวิตที่ดีเราก็ไม่สามารถปฏิเสธ “อารมณ์” ได้เนื่องจากบทบาทของ “อารมณ์” ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกของเรา แต่อย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้ว “อารมณ์” อาจไม่ใช่สิ่งที่ดีเสมอไปอย่างไร้เงื่อนไขเพราะ

¹⁶ โปรดดู Davies, *Descartes: Belief, Scepticism and Virtue*, 2001, บทที่ 2 สำหรับแนวคิดที่ว่าท้ายที่สุดแล้วจริยศาสตร์ของเดส์การ์ตเหมือนมากกว่าต่างกับปรัชญากระแสพุทธิปัญญานิยม

¹⁷ *Sixth Meditation*, CSM II, 57. โปรดดู MacKenzie, "The Reconfiguration of Sensory Experience", ใน *Reason, Will, and Sensation*, ed. J. Cottingham, หน้า 251-274 และ Rozemond, *Descartes's Dualism*, 1998, บทที่ 6 สำหรับการอธิบายเรื่องบทบาทของประสบการณ์ทางผัสสะในปรัชญาของเดส์การ์ต.

มนุษย์เองอาจจะใช้ "อารมณ์" ในทางที่ไม่ถูกไม่ควร หรือมีฉะนั้นก็อาจมีประสบการณ์ในอดีต หรือสภาพบางอย่างในชีวิตที่ทำให้ตนปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบสนองต่อ "อารมณ์" บางอย่างได้ยาก เช่นการที่คนบางคนมีความสุขจากการใช้มีดเฉือนแขนตัวเองแม้จะเจ็บปวดก็ตามเป็นต้น เดส์คาร์ทเสนอว่าวิธีที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหรือควบคุม "อารมณ์" ที่ไร้เหตุผลเหล่านี้ ไม่ใช่การปิดกั้นหรือกด "อารมณ์" เอาไว้หรือใช้เหตุผลเข้าข่มตามที่นักปรัชญากระแสพุทธิปัญญานิยมเชื่อหากแต่เป็นการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และประสบการณ์ส่วนตัวในการพยายามเข้าใจสาเหตุของปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" ที่ไม่ถูกไม่ควรและเพื่อพยายามปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบโต้ดังกล่าวเพื่อให้การกระทำที่เป็นผลมาจาก "อารมณ์" ของเรา สอดคล้องกับสิ่งที่เหตุผลบอกว่าดีที่สุดสำหรับสถานการณ์นั้น เราน่าจะพอกกล่าวได้ว่าทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" และการปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบสนองของเดส์คาร์ทเป็นการมองธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ดีและอย่างมีความหวังเพราะแม้มนุษย์จะ "แปลกแยก" และ "เป็นอื่น" จากโลกธรรมชาติภายนอกและแม้แต่จากร่างกายของตนเองแต่ในระดับของชีวิตประจำวันทั่วไปมนุษย์ก็ยังตระหนักรู้ "อารมณ์" และความรู้สึกอันหลากหลายซึ่งเอื้อต่อการ "ผดุงรักษา" ชีวิตมนุษย์และต่อการที่มนุษย์จะมีชีวิตที่ดี เดส์คาร์ทจึงกล่าวว่า "เราไม่ควรเกลียดชังความรู้สึกของร่างกาย และเราก็ไม่ควรปลดปล่อยตัวเองออกจากอารมณ์ทั้งหมดด้วย"¹⁸ แม้เขาจะเห็นว่าจิตมีความรู้ริเริ่มของตนเองได้แต่เดส์คาร์ทก็เน้นย้ำความสำคัญของอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่เราเป็น "มนุษย์ที่แท้จริง"

ความรู้ริเริ่มร่วมกันของจิตกับกายขึ้นอยู่กับอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียวและคนที่สามารถสัมผัสอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้งที่สุดก็คือคนที่สามารถมีความสุขที่สูงสุดในชีวิตนี้ได้ จริงอยู่ที่พวกเขาอาจจะเผชิญกับความทุกข์หมั่นหันเหหากไม่รู้จักรักที่จะใช้อารมณ์เหล่านี้ไปในทางที่ดีหรือหากโชคชะตาไม่เข้าข้างเขา แต่หน้าที่หลักของปัญญาอยู่ที่การสอนให้เราเป็นเจ้าเหนืออารมณ์ตัวเองและเพื่อให้เราควบคุมมันได้อย่างช้าของถึงขั้นที่เราพอจะทนความชั่วร้ายที่เกิดจากมันได้และเพื่อให้[อารมณ์]เป็นแหล่งของความสุข¹⁹

ถึงแม้ทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์คาร์ทจะชี้แนะแนวทางในการควบคุม "อารมณ์" ที่มนุษย์ทุกคนสามารถฝึกหัดได้แต่แนวคิดของเขาก็ก็นำมาซึ่งต้องเผชิญกับความเปราะบาง (vulnerability) ในชีวิตมนุษย์ในสองแง่มุมด้วยกัน ประการแรกเป็นผลมาจาก "มนุษย์วิทยา" ของเดส์คาร์ทเอง เราได้เห็นกันแล้วว่าสำหรับเดส์คาร์ทการเชื่อมต่อระหว่างสภาวะทางกายกับความคิดที่ก่อให้เกิด "อารมณ์" ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์กำหนดให้ตัวเองได้เนื่องจากความสัมพันธ์นี้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางโครงสร้างขององค์กรรวมระหว่างจิตกับกายซึ่งเดส์คาร์ทเชื่อว่าพระเจ้าเป็น

¹⁸ Letter to Elisabeth, September 1, 1645, CSMK 265.

¹⁹ Passions, ข้อ 212. (อ้างแล้ว)

ผู้สร้าง ด้วยเหตุนี้จึงดูเหมือนว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นอิสระอย่างเต็มที่และไม่สามารถควบคุมชีวิตได้ในทุกแง่มุมอย่างที่ตนต้องการ นอกจากนี้ถึงแม้เราจะสามารถปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" ได้บ้างแต่ความสามารถนี้ก็ถูกจำกัดโดยธรรมชาติขององค์รวมระหว่างกายกับจิตซึ่งบ่อยครั้งทำให้เราไม่สามารถเข้าใจที่มาของ "อารมณ์" ที่เรารับรู้ได้ และถึงแม้เราจะพยายามหาที่มาของ "อารมณ์" จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เราประสบมาในอดีตแต่บางครั้งเราก็ไม่สามารถล่วงรู้ข้อมูลเหล่านั้นได้เนื่องจากในบางสิ่งที่ทำให้เราเป็นเราในปัจจุบันถูกกำหนดมาจากการประสบการณ์ในวัยก่อนและแรกเกิด ประการที่สองถึงแม้เราจะปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" ที่ไม่พึงปรารถนาได้ทั้งหมดและ "อารมณ์" ของเราทำให้เราต้องการสิ่งที่สอดคล้องกับการชี้นำของเหตุผลได้แต่มนุษย์ก็ยังต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของโชคชะตาซึ่งอาจทำให้มนุษย์มีความทุกข์ได้

ในตอนท้ายของส่วนที่หนึ่งและสองของ *The Passions of the Soul* เดส์การ์ดได้แบ่งสาเหตุของความทุกข์ออกเป็นสองแหล่งด้วยกันและได้พยายามเสนอวิธีปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาตอบโต้กับ "อารมณ์" สองวิธีเพื่อให้ความทุกข์นั้นมีผลต่อเราน้อยที่สุด สาเหตุของความทุกข์ดังกล่าวก็คือสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกตัวเราและสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายใน "จิต" ของเราเอง สาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกก็คือสิ่งที่ "จิต" ของเราไม่ได้มีส่วนกำหนดหรือควบคุมแต่เป็นสิ่งที่ "จิต" รับรู้อย่างไม่มีทางเลือกซึ่งก็คือ "การรับรู้" (perception)ทั้งหลาย "การรับรู้" เหล่านี้อาจเกิดขึ้นใน "จิต" ผ่านการทำงานของระบบประสาทที่รับรู้วัตถุภายนอก²⁰ หรือจากการเคลื่อนไหวของพลังแห่งชีวิตซึ่งรับรู้ "จินตนาการ" ที่มีรากฐานอยู่บนวัตถุภายนอกในโลกแห่งความเป็นจริง²¹ หากมนุษย์ไม่สามารถ "รับรู้" วัตถุต่างๆ ภายนอกมนุษย์ก็จะไม่สามารถถูกกระทบให้มี "อารมณ์" หวาดหวั่นหรือกลัวได้²² แม้การถูกกระทบให้มี "อารมณ์" เหล่านี้บ่อยครั้งจะเป็นอุปสรรคของความสุขหรือสาเหตุของความทุกข์แต่เดส์การ์ดก็ได้เสนอวิธีที่จะช่วยให้มนุษย์ก้าวข้ามหรือควบคุมการรับรู้ "อารมณ์" เหล่านี้ได้ ต่อมาในข้อ 46 เดส์การ์ดได้แบ่งแยกระหว่างการเคลื่อนไหวของพลังแห่งชีวิตอย่างไม่รุนแรงนักซึ่งอาจเกิดจากเสียงที่ไม่ดังจนเกินไปกับการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงซึ่งอาจเกิดจากการถูกไฟไหม้มือ ในกรณีแรกเขากล่าวว่าเราสามารถเบนความสนใจไปคิดสิ่งอื่นได้แต่ในกรณีหลังเราไม่สามารถหันเหความคิดออกไปจาก "อารมณ์" นั้นได้เนื่องจาก "อารมณ์" นั้นมีความรุนแรงมากจนเราควบคุมไม่อยู่ "อย่างมากที่สุดเจตจำนงก็ทำได้เพียงการไม่ยอมโอนอ่อนตามแรงกระทบเมื่อมัน[พลังแห่งชีวิต]เคลื่อนไหวสุดแรงและพยายามหยุดยั้งการเคลื่อนไหวทั้งหลายของร่างกาย ตัวอย่างเช่นเมื่อความโกรธทำให้เราเงื้อมือขึ้นเพื่อตอบโต้โดยปกติเจตจำนงก็จะสามารถหยุดยั้งมันได้ เมื่อความกลัวทำให้ขาของเรา

²⁰ *Passions*, ข้อ 22-23, CSM I, 336-337.

²¹ *Passions*, ข้อ 21 และ 26, CSM I, 336-338.

²² *Passions*, ข้อ 37, CSM I, 342.

ก้าวออกเพื่อวิ่งหนีเจตจำนงก็หยุดยั้งมันได้ และเช่นเดียวกันในกรณีอื่นๆ ²³ การแบ่งแยกระหว่างการเคลื่อนไหวของพลังแห่งชีวิตในรูปแบบที่รุนแรงและไม่รุนแรงนี้ไม่ใช่การแบ่งแยกที่ตายตัวทั้งในแง่ของบุคคลและเวลาหากแต่ขึ้นอยู่กับสถานะของเจตจำนงของคนๆ นั้น ในขณะที่รับรู้ "อารมณ์" เดส์การ์ดกล่าวต่อไปว่าคนจำนวนน้อยมากมีเจตจำนงที่อ่อนแอถึงระดับที่ยอมโอนอ่อนตามความต้องการของ "อารมณ์" อยู่เสมอ ²⁴ ดังนั้นก็ดูเหมือนเดส์การ์ดจะเชื่อว่ามนุษย์เกือบจะทุกคนสามารถควบคุม "การรับรู้" ต่างๆ และ "อารมณ์" ที่เกิดจาก "การรับรู้" เหล่านั้นได้ เจตจำนงที่มีความมั่นคงแข็งแรงมากก็จะควบคุม "อารมณ์" ที่รุนแรงได้มาก แต่ในตอนท้ายของส่วนที่หนึ่งของ *The Passions of the Soul* เขากลบกล่าว *ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะถูก "อารมณ์" ชักนำโดยปราศจากการควบคุมเลยได้โดยโต้แย้งว่าแม้สัตว์ที่ไร้เหตุผลยังสามารถถูกฝึกหัดได้* ดังนั้นมนุษย์ที่มีเหตุผลก็น่าจะยิ่งถูกฝึกหัดได้ดีกว่าสัตว์ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงไปแล้ว ²⁵ หากสิ่งที่เดส์การ์ดกล่าวในข้อ 50 เป็นจริงและแม้แต่คนที่มีเจตจำนงอ่อนแอที่สุดก็ยังสามารถควบคุม "อารมณ์" ได้อย่างสมบูรณ์การแบ่งแยกระหว่างการเคลื่อนไหวของพลังแห่งชีวิตอย่างไม่รุนแรงกับอย่างรุนแรงก็ไม่น่าจะจำเป็นอีกต่อไปเนื่องจากเราสามารถเบนความคิดของเราออกจากสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดจาก "การรับรู้" และ "อารมณ์" ที่เกิดขึ้นตามมาเสมอ หากเราได้รับการฝึกหัดและชี้นำที่ดีก็ดูเหมือนเดส์การ์ดจะเชื่อว่าคนทุกคนก็จะสามารถใช้ความแข็งแรงของเจตจำนงเพื่อทำให้ตัวเองไม่ถูกระทบโดย "การรับรู้" ที่ว่ามีของตนกำลังถูกไฟไหม้อยู่ได้ สิ่งที่เราเห็นได้จากข้อโต้แย้งของเดส์การ์ดก็คือถึงแม้เราจะไม่สามารถควบคุมการเกิดขึ้นของ "อารมณ์" ได้แต่เราก็สามารถเลือกได้ว่าจะให้มันกระทบเรามากน้อยเพียงใดและเราจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับมันในลักษณะใดเพื่อให้เราไม่มีความทุกข์ได้

เดส์การ์ดได้เชื่อมโยงสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกเข้ากับสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายใน "จิต" โดยใช้เรื่องของการเสียใจภายหลัง (regret) กับการรู้สึกผิด (remorse) ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นความทุกข์สองประเภท โดยในข้อ 49 เดส์การ์ดกล่าวว่าเจตจำนงจะแข็งแรงและมั่นคงขึ้นได้หากมีรากฐานอยู่บนการตัดสินใจถูกต้องเพราะเมื่อเราตัดสินใจถูกต้องเราจะไม่มีสาเหตุให้ต้องเสียใจภายหลังหรือรู้สึกผิดแต่อย่างใด เขาเห็นว่าเราควรจะปรารถนาในสิ่งที่เราสามารถได้มาโดยอาศัยเจตจำนงของเราเองเพราะเราจะทำให้มันเป็นจริงได้เสมอแต่เขาก็ตระหนักว่าปัญหาหลักของความคิดเช่นนี้อยู่ที่การแบ่งแยกให้ออกว่าเราสามารถทำให้ความปรารถนาใดเป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยเจตจำนงของตัวเอง ดังที่เขากล่าวว่า "ความผิดพลาดที่มักจะเกิดขึ้นในเรื่องของความปรารถนาก็คือการไม่แบ่งแยกสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเราอย่างเต็มที่ออกจากสิ่งที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเราแต่อย่างใด" ²⁶ เดส์การ์ดเห็นว่าเราไม่ควรปรารถนาสิ่งที่ขึ้นอยู่กับปัจจัย

²³ *Passions*, ข้อ 46, CSM I, 345.

²⁴ *Passions*, ข้อ 49, CSM I 347.

²⁵ *Passions*, ข้อ 50, CSM I, 348. (โปรดดูหน้า 45)

²⁶ *Passions*, ข้อ 144, CSM I, 379.

ภายนอกด้วย "อารมณ์" ที่รุนแรงไม่ว่าเราจะเห็นว่ามันดีเพียงใดทั้งนี้เนื่องจากมันอาจจะไม่เป็นจริงขึ้นได้ซึ่งจะยิ่งทำให้เราหงุดหงิดมากขึ้นและเนื่องจากการมุ่งปรารถนาในสิ่งที่เราอาจจะไม่ได้มาอาจทำให้เราไม่เห็นค่าของสิ่งที่เราสามารถได้มาโดยอาศัยปัจจัยภายในหรือ "จิต"²⁷

การแบ่งแยกระหว่างสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกกับสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายใน "จิต" ของมนุษย์แสดงให้เห็นว่าสำหรับเดส์คาร์ทวิธีการเข้าถึงความสุขที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การควบคุมกลไกต่างๆ ในร่างกายกับในโลกธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียวหากแต่อยู่ที่การควบคุมเจตจำนงหรือ "จิต" ของมนุษย์เอง เดส์คาร์ทกล่าวว่าคุณธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับความสุขของมนุษย์ก็คือ la générosité ซึ่งเป็น "กุญแจไปสู่คุณธรรมอื่นๆ ทั้งหมดและเป็นตัวแก้ความผิดปกติของอารมณ์ทุกรูปแบบ"²⁸ นักวิชาการหลายท่านเห็นว่า la générosité ในความคิดของเดส์คาร์ทสื่อความหมายไปในเชิงการได้รับการเล็งดูที่ดีหรือความสูงส่ง (nobility)²⁹ ในข้อ 153 เดส์คาร์ทเองก็ได้เปรียบเทียบ la générosité กับ "ความสูงส่งของจิตวิญญาน" (megalopsychia) ในความหมายของอริสโตเติลซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงสถานภาพที่สูงส่งทางสังคม³⁰ แต่ la générosité ที่แท้จริงในความหมายของเดส์คาร์ทไม่ใช่เรื่องของความสูงส่งภายนอก หากแต่เป็นเรื่องของการใช้เจตจำนงภายใน "จิต" อย่างมุ่งมั่นและเข้มแข็ง เขากล่าวว่า "ไม่มีสิ่งใดเป็นของเรอย่างแท้จริงนอกจากอิสรภาพในการใช้เจตจำนง และเราก็ไม่ควรได้รับคำชมหรือถูกประณามด้วยเหตุผลอื่นใดนอกเหนือไปจากการใช้อิสรภาพนั้นอย่างเหมาะสมหรือไม่เท่านั้น"³¹ สำหรับเดส์คาร์ท la générosité คือ "ความรู้สึกในจิตของเราเองว่าเรามีความมุ่งมั่นที่เด็ดเดี่ยวและสม่ำเสมอที่จะใช้อิสรภาพนั้นอย่างเหมาะสม นั่นคือจะต้องมุ่งมั่นในการใช้เจตจำนงเพื่อกระทำการที่เราตัดสินว่าดีที่สุดให้ลุล่วงอย่างสม่ำเสมอ"³² กล่าวได้ว่า la générosité สำหรับเดส์คาร์ทก็คือความชื่นชมหรือมั่นใจในตัวเองในการใช้เจตจำนงอย่างมุ่งมั่นในทางที่ถูกที่ควรซึ่งเป็นสิ่งที่เขาเชื่อว่าทุกคนกระทำได้ เขากล่าวว่าคนที่มีคุณธรรม la générosité คือคนที่

ไม่เห็นตัวตัวเองด้อยกว่าคนที่มั่งคั่งหรือมีเกียรติมากกว่าตน หรือแม้แต่ว่าคนที่มีความสติปัญญา ความรู้หรือความงามหรือคนที่เหนือว่าตนในแง่คุณความดีอื่นๆ แต่พวกเขาก็จะต้องไม่ชื่นชมตัวเองมากเกินไปกว่าที่ชื่นชมคนอื่นซึ่งด้อยกว่าตัวเอง เพราะสิ่งเหล่านี้ดูเหมือนจะไม่มีค่าสำคัญเลยสำหรับพวกเขาเมื่อเทียบกับ

²⁷ *Passions*, ข้อ 145, CSM I, 379-380.

²⁸ *Passions*, ข้อ 161, CSM I, 387-388.

²⁹ โปรดดู Descartes, *The Passions of the Soul*, trans. S. H. Voss, 1989, หน้า 109 เชิงอรรถที่ 12 และ Morgan, *Foundations of Cartesian Ethics*, 1994, หน้า 193-204.

³⁰ โปรดดู Aristotle, *Nicomachean Ethics*, บทที่ 4 ข้อที่ 3 (1124a5-b7).

³¹ *Passions*, ข้อ 153, CSM I, 384.

³² เพิ่งอ้าง.

เจตจำนงอันทรงคุณธรรมซึ่งเป็นที่มาของความชื่นชมตัวเอง ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าคนอื่น ๆ ทั้งหมดก็มีหรือสามารถที่จะมีได้เช่นกัน³³

เดส์การ์ดอธิบายว่าคนที่มีคุณธรรม la *générosité* จะถูกชักนำให้ทำสิ่งที่ถูกที่ควรและในขณะที่เดียวกันก็ถูกชักนำให้ไม่ทำสิ่งที่ตนไม่สามารถทำได้ และคนประเภทนี้ก็จะไม่มีวันต้องผิดหวังหรือมีความทุกข์ เขากล่าวเสริมด้วยว่าคนเหล่านี้ไม่เห็นสิ่งใดสำคัญไปกว่าการทำดีต่อคนอื่นและการมองข้ามผลประโยชน์ของตัวเอง "พวกเขาจะสุภาพอ่อนโยนอย่างที่สุดอยู่เสมอและจะมีความเมตตากรุณาต่อทุกคน นอกจากนี้พวกเขายังควบคุมอารมณ์ของตนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการควบคุมความปรารถนา ความริษยาและความอิจฉา เพราะทุกสิ่งทีพวกเขาเห็นว่าควรค่าพอแก่การแสวงหาก็คือสิ่งที่พวกเขาสามารถได้มาโดยอาศัยตัวเองแต่เพียงอย่างเดียว"³⁴

เดส์การ์ดได้ขยายความเรื่องสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกโดยกล่าวว่า เป็นเรื่องของโชคชะตาที่เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้และเป็นสิ่งจำเป็น (necessary) เพราะเป็นประกาศิตของพระเจ้า³⁵ ดังนั้นเราจึงควรเข้าใจว่านอกเหนือไปจากสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเจตจำนงเสรีของเราแล้วทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดขึ้นจากเจตจำนงของพระเจ้าทั้งสิ้น³⁶ และเข้าใจว่าทุกสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นล้วนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเป็นไปได้อย่างแท้จริง³⁷ เดส์การ์ดเห็นว่าเรื่องของโชคชะตาเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นความไม่รู้ (ignorance) ของเราในเรื่องสาเหตุหรือปัจจัยภาพต่าง ๆ ที่พระเจ้าได้สร้างขึ้นมาให้โลกนี้ ยิ่งเรามีความรู้มากขึ้นเพียงใดโชคชะตาก็จะมีความน่าสะพรึงกลัวน้อยลงเพียงนั้นสำหรับเราและจะช่วยให้เราสามารถลดความปรารถนาในสิ่งที่เราไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เราสามารถเห็นได้ว่าเดส์การ์ดให้ความสำคัญกับเจตจำนงและสติปัญญาในการก้าวข้ามสาเหตุของความทุกข์ทั้งปวงซึ่งบางครั้งเป็นสิ่งที่โชคชะตากำหนดมาให้เราแต่เขาก็ไม่ได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น เดส์การ์ดยังเน้นความสำคัญของ "คุณธรรม" ในแง่ของหลักปฏิบัติโดยรวมเพื่อเสริมความแข็งแกร่งของเจตจำนงและความรู้ที่แท้จริงทางสติปัญญาในการช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความสุขได้อีกด้วย "การแสวงหาคุณธรรม" ที่ว่านี้ปรากฏอยู่ในสองแห่งด้วยกันคือในข้อ 148 เดส์การ์ดกล่าวว่าใครก็ตามที่ "ใช้ชีวิตในรูปแบบที่จิตสำนึกของเขาเองจะไม่สามารถตำหนิเขาได้ว่าไม่ได้ทำในสิ่งที่เขาตัดสินว่าดีที่สุด (ซึ่งคือสิ่งที่ฉันเรียกว่า "การแสวงหาคุณธรรม" ในที่นี้) จะ

³³ *Passions*, ข้อ 154, CSM I, 384.

³⁴ *Passions*, ข้อ 156, CSM I, 385.

³⁵ *Passions*, ข้อ 145, CSM I, 380.

³⁶ *Principles*, CSM I, 206.

³⁷ *Passions*, ข้อ 145, CSM I, 380.

ได้รับความพึงพอใจที่ทรงพลังพอที่จะทำให้เขามีความสุขได้ในระดับที่การรบกวนที่รุนแรงที่สุดของอารมณ์จะไม่มีความพึงพอใจที่จะรบกวนความสงบในจิตของเขาได้" และในข้อ 153 ในบริบทของการอธิบายเรื่อง la générosité ว่า การแสวงหาคุณธรรมแบบที่ดีเลิศที่สุดคือการมีความแน่วแน่ที่จะใช้อิสรภาพของเจตจำนงในทางที่ควรและทำสิ่งที่ตนตัดสินว่าดีที่สุดในความสำเร็จลุล่วงไป

แม้มนุษย์จะใช้ la générosité เพื่อควบคุมแรงกระแทกจาก "อารมณ์" และแสวงหาคุณธรรมตามที่เดส์คาร์ทเสนอก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่มนุษย์ทำจะถูกต้องเสมอไป การที่เดส์คาร์ทแยกการคิดพิจารณาในทางศีลธรรมออกจากการคิดวิเคราะห์ในทางอภิปรัชญาทำให้เขาสามารถอธิบายความเป็นไปได้ของความผิดพลาดในการกระทำที่เกิดจากการใช้เจตจำนงตัดสินอย่างดีแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในสถานการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวคือ "มนุษย์วิทยา" ของเดส์คาร์ทที่มองว่ามนุษย์เป็นองค์รวมของจิตกับกายซึ่งรับรู้เรื่องของอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างสับสนและเลือนรางเท่านั้นทำให้การแสวงหาชีวิตที่ดีมีรากฐานอยู่บน "ความน่าจะเป็น" หรือ "ความแน่นอนทางศีลธรรม" มากกว่าบน "ความแน่นอนสมบูรณ์" เดส์คาร์ทนิยาม "ความแน่นอนทางศีลธรรม" ว่าเป็นความแน่นอนที่ "เพียงพอสำหรับการชี้้นำการกระทำของเรา หรือใกล้เคียงกับความแน่นอนที่เรารับรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตซึ่งโดยปกติเราจะไม่สงสัยแม้เราจะรู้ดีว่าเป็นไปได้ที่ความรู้เหล่านั้นอาจจะผิด"³⁸ และนิยาม "ความแน่นอนสมบูรณ์" ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเราเชื่อว่า "เป็นไปได้แน่นอนที่สิ่งที่เราตัดสินว่าเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งจะไม่เป็นไปตามนั้น"³⁹ "ความแน่นอนสมบูรณ์" มีรากฐานอยู่บนความจริงทางอภิปรัชญาที่มีพระเจ้ารองรับอยู่ สิ่งที่มี "ความแน่นอนสมบูรณ์" ทางอภิปรัชญาได้แก่ความมีอยู่ของพระเจ้าและของ "จิต" มนุษย์ อย่างไรก็ตาม "ความแน่นอนสมบูรณ์" นี้ไม่ได้มีบทบาทในเชิงศีลธรรมแต่อย่างใดเนื่องจากในศีลธรรมเดส์คาร์ทไม่ได้มุ่งพิจารณามนุษย์ในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" แต่ในฐานะ "มนุษย์ที่แท้จริง" ซึ่งเป็นองค์รวมของจิตกับกาย สาเหตุหนึ่งของความแตกต่างระหว่างการแสวงหาชีวิตที่ดีกับการแสวงหา "ความจริงทางอภิปรัชญา" ก็คือความรู้ที่เขาต้องการแสวงหาในทางอภิปรัชญาเป็นความรู้ที่ "ชัดเจนและโดดเด่น" (clear and distinct) ส่วนความรู้ในทางศีลธรรมหรือแนวทางการใช้ชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่ "สับสนและเลือนราง" (confused and obscure) เดส์คาร์ทรับรู้ "แก่น" ของเขาในฐานะ "สิ่งที่คิดได้" ได้อย่างชัดเจนและโดดเด่นเหมือนกับที่เขารับรู้ความมีอยู่ของพระเจ้าซึ่งเป็นผู้รับรองความคิดอื่นๆ ที่ชัดเจนและโดดเด่นอีกต่อหนึ่ง แต่ถึงแม้เขาจะรับรู้ความมีอยู่ของ "กาย" บนรากฐานของความจริงทางอภิปรัชญาเหล่านี้สิ่งที่เขารับรู้ผ่านผัสสะและอารมณ์ทั้งหลายก็ยังคงสับสนและเลือนรางอยู่ดี ดังที่เขาได้นิยาม "อารมณ์" ว่าเป็นหนึ่งใน "การรับรู้" ต่างๆ ซึ่งสับสนและเลือนรางอันเป็นผลมาจากการรวมตัวอย่างแนบแน่นระหว่าง "จิต" กับ "กาย"⁴⁰ เนื่องจาก "อารมณ์" เป็นสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้อย่างสับสนและเลือน

³⁸ *Principles*, CSM I, 289.

³⁹ *Principles*, CSM I, 290.

⁴⁰ *Passions*, ข้อ 28, CSM I, 339. (อ้างแล้ว)

วางแผนที่จะชัดเจนและโดดเด่นเราจึงไม่สามารถรับรู้มันได้บนรากฐานของ "ความแน่นอนสัมบูรณ์" แต่รับรู้ได้เพียงบนรากฐานของ "ความแน่นอนทางศีลธรรม" เท่านั้น เดส์คาร์ทกล่าวว่า "เห็นได้ชัดว่าเราไม่สามารถมีความแน่นอนแบบนี้ได้ [ความแน่นอนสัมบูรณ์] ในกรณีที่เรารับรู้ของเราสับสนและเลื่อนรางแม้เพียงเล็กน้อย เพราะความเลื่อนรางนี้ไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใดก็เพียงพอที่จะทำให้เราสงสัยได้"⁴¹ สำหรับเดส์คาร์ท "ความแน่นอนทางศีลธรรม" เพียงพอแล้วสำหรับการใช้พิจารณาในเชิงศีลธรรม ในจดหมายที่เขาเขียนถึงเจ้าหญิงอลิซาเบธเดส์คาร์ทกล่าวว่า "เพื่อเป้าหมายนี้ [การควบคุมอารมณ์] ฉันไม่เห็นความจำเป็นของการมีความรู้ที่จริงแท้แน่นอนในทุกเรื่องหรือแม้แต่การล่วงรู้เหตุการณ์ในอนาคตได้ในรายละเอียด ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้โดยไม่ต้องสงสัยอยู่แล้ว"⁴²

คำถามหนึ่งที่สำคัญก็คือความรู้เท่าใดจึงจะนับว่าเพียงพอในทางศีลธรรม ความแตกต่างที่เด่นชัดที่สุดระหว่างอภิปรัชญา กับ ศีลธรรมสำหรับเดส์คาร์ทก็คืออภิปรัชญาเป็นเรื่องที่ว่าการตัดสินความจริงส่วนศีลธรรมเป็นเรื่องที่ว่าการกระทำต่างๆ ในชีวิตมนุษย์ ในทางอภิปรัชญาเดส์คาร์ทแนะนำให้มนุษย์ยับยั้งการตัดสินใจในเรื่องที่ไม่สามารถรู้ได้อย่างชัดเจนและโดดเด่นในการแสวงหาความจริง สาเหตุของความผิดพลาดในทางอภิปรัชญาคือการที่เจตจำนงมีขอบเขตที่กว้างกว่าสติปัญญาอันทำให้เจตจำนงบางครั้งยอมรับสิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่จริง การจำกัดขอบเขตของเจตจำนงให้อยู่เพียงในเรื่องที่สติปัญญาเผยให้เห็นอย่างชัดเจนและโดดเด่นและการยับยั้งการตัดสินใจในเรื่องที่ไม่สามารถรู้ได้อย่างชัดเจนและโดดเด่นในทางอภิปรัชญาจะทำให้การตัดสินใจทั้งหลายไม่สามารถผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตามหากหลักการนี้ถูกนำมาใช้ในทางศีลธรรมมนุษย์ก็จะไม่สามารถกระทำสิ่งใดได้เลย เดส์คาร์ทเองก็ตระหนักถึงปัญหานี้ดีและยอมรับว่าความรู้ทางอภิปรัชญาไร้ประโยชน์สำหรับ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในทางศีลธรรมเพราะ "มนุษย์ที่แท้จริง" ต้องกระทำในสิ่งที่ตนตัดสินแล้วว่าดีที่สุด ไม่ใช่สิ่งที่ตนเห็นอย่างชัดเจนและโดดเด่นว่าจริง เขาเห็นว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" ไม่สามารถรอให้ตนมีความรู้ที่ชัดเจนและโดดเด่นในการตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ ได้ เขากล่าวว่า "ฉันไม่คิดว่าเราควรระอแม้แต่ความจริงที่น่าจะเป็นไปได้เพราะบางครั้งเราก็ต้องเลือกระหว่างทางเลือกต่างๆ ซึ่งเราไม่มีความรู้เลยแต่อย่างใด"⁴³ การไม่สามารถตัดสินใจได้นับเป็นสิ่งที่ส่งผลร้ายแก่มนุษย์เนื่องจากการกระทำต่างๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตของ "มนุษย์ที่แท้จริง"

โดยสรุป ในฐานะที่แนวคิดเรื่องศีลธรรมของเดส์คาร์ทมีรากฐานอยู่บนอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขาในแง่หนึ่งก็นับได้ว่าเดส์คาร์ทได้พยายามที่จะใช้ทัศนคติของการเป็น "เจ้าและผู้ครอบครอง" โลกธรรมชาติในการพยายามควบคุม "อารมณ์" ทั้งหมดโดยการปรับเปลี่ยน

⁴¹ **Second Set of Replies**, CSM II, 103-104.

⁴² **Letter to Princess Elisabeth**, May 1646, CSMK, 287.

⁴³ **Second Set of Replies**, CSM II, 106.

ปฏิกิริยาที่ "มนุษย์ที่แท้จริง" มีต่อการรับรู้ "อารมณ์" ของตนเพื่อให้การกระทำต่างๆ ที่เกิดจาก "อารมณ์" สอดคล้องกับสิ่งที่เหตุผลบอกมนุษย์ว่าดีและคู่ควรแก่การแสวงหา แต่กระนั้นในแง่ที่ เดส์การ์ดตระหนักถึงข้อจำกัดในธรรมชาติของ "มนุษย์ที่แท้จริง" ซึ่งเป็นองค์รวมของจิตกับกาย ตลอดจนบทบาทของโชคชะตาซึ่งบ่อยครั้งทำให้มนุษย์ไม่สามารถมีความสุขได้ก็นับได้ว่าเดส์การ์ดได้เสนอระบบศีลธรรมที่เน้นความสำคัญของการ "ดับทุกข์" โดยการไม่คาดหวังสิ่งใดที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของเจตจำนงที่จะทำให้ความปรารถนานั้นเป็นจริงขึ้นมาได้และโดยการ "ยอมรับ" และไม่ขัดขืนต่อสิ่งใดก็ตามที่ไม่ได้อยู่ในการควบคุมของมนุษย์ ความคิดเช่นนี้สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในคุณธรรม la générosité ซึ่งเดส์การ์ดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมและปรับความไม่พอดีของ "อารมณ์" ให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะพอควรเพื่อที่มนุษย์จะสามารถใช้ประโยชน์จาก "อารมณ์" ในการ "ผดุงรักษา" ชีวิตและในการแสวงหาความสุขและชีวิตที่ดีอีกด้วย นอกจากนี้เรายังเห็นอีกว่าการที่เดส์การ์ดแบ่งแยกการคิดพิจารณาทางศีลธรรมออกจาก การคิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาความจริงในทางอภิปรัชญาเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความเป็นไปได้ที่ การกระทำของ "มนุษย์ที่แท้จริง" ในชีวิตประจำวันทั่วไปจะผลิตผลได้

นับได้ว่าทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ดเป็นเสมือนหัวใจของระบบคิดทางศีลธรรมของเขาเนื่องจากเขาเห็นว่าความดีหรือไม่ดี ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมของการคิดและการกระทำต่างๆ ในชีวิตของ "มนุษย์ที่แท้จริง" ล้วนขึ้นอยู่กับการใช้ "อารมณ์" และการมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อ "อารมณ์" ในทางที่ถูกที่ควร การศึกษา "อารมณ์" ในฐานะ "นักวิทยาศาสตร์" ทำให้เดส์การ์ดเล็งเห็นกลไกในการควบคุม "อารมณ์" ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ "มนุษย์ที่แท้จริง" รับรู้ "อารมณ์" ทั้งหลายในระดับที่พอดีและเหมาะสมซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถมีความสุขและมีชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุดดังที่เขาได้กล่าวในตอนท้ายของ *The Passions of the Soul* ว่า "เมื่อเราได้รู้จักอารมณ์ทั้งหมดแล้วเราก็ไม่ค่อยจะมีเหตุผลที่จะกลัวมันเหมือนเมื่อก่อนอีกต่อไปเพราะเราได้เห็นแล้วว่ามัน [อารมณ์] ล้วนดีโดยธรรมชาติและเราก็ไม่มีอะไรที่จะต้องหลีกเลี่ยง นอกเหนือไปจากการใช้มันไปในทางที่ผิดหรือเกินสมควรซึ่งวิธีแก้ที่ฉันได้อธิบายไปแล้วก็น่าจะเพียงพอหากแต่ละคนใช้มัน [วิธีแก้] อย่างระมัดระวัง"⁴⁴

⁴⁴ *Passions*, ข้อ 211, CSM I, 403.

บทที่ 5

บทสรุป

ในงานวิจัยชิ้นนี้ข้าพเจ้าได้พยายามเสนอแนวคิดทางศีลธรรมของเดส์การ์ตที่ปรากฏในงานเขียนเรื่อง *The Passions of the Soul* ในบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์หลังการปฏิวัติความรู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 โดยเน้นการศึกษากระบวนการคิดทางปรัชญาของเขาในภาพรวมเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ ความต่อเนื่อง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความคิดทางศีลธรรมกับทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเดส์การ์ต ภาพที่ข้าพเจ้าได้จากการศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตในบริบทของประวัติศาสตร์ต่างจากภาพที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในกระแสหลักว่าเดส์การ์ตเป็น "นักเหตุผลนิยม" ที่วางรากฐานของการหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นความ "ชัดเจนและโดดเด่น" ของความรู้ ในความเข้าใจเช่นนี้โลกธรรมชาติของเดส์การ์ตเป็นสิ่งที่โปร่งใสและง่ายต่อการเข้าใจ กฎทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ที่แน่นอนตายตัวสามารถถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทั้งหลายได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ เดส์การ์ตเป็นที่รู้จักอย่างดีในฐานะผู้บุกเบิกทวินิยมจิต-กายแบบสุดโต่งและในฐานะผู้แต่ง *Meditations on First Philosophy* และ *Principles of Philosophy* ซึ่งเป็นผลงานที่ผู้ศึกษาอภิปรัชญาและญาณวิทยาส่วนใหญ่ต้องเคยได้อ่าน ปรัชญาของเดส์การ์ตถูกมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญาสมัยใหม่ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญต่อโลกทัศน์ในปัจจุบันที่เน้นความสำคัญของวิทยาศาสตร์มากกว่ามนุษยศาสตร์ ในการตีความกระแสหลักปรัชญาของเดส์การ์ตไม่ค่อยเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ในโลกแห่งความเป็นจริงเท่าใดนักและไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะช่วยให้ชีวิตมนุษย์ในฐานะ "สัตว์ศีลธรรม" (moral being) ดีขึ้นแต่อย่างใด ข้าพเจ้าได้พยายามแสดงให้เห็นว่าความเข้าใจเช่นนี้ไม่ถูกต้องนักเพราะปรัชญาของเดส์การ์ตก็มีมิติทางศีลธรรมที่ชัดเจนและมนุษย์ในมิตินี้ก็ไม่ได้เป็นเพียง "สิ่งที่คิดได้" ที่แยกขาดออกจากกายได้อย่างสิ้นเชิงหากแต่เป็นมนุษย์ในโลกแห่งความเป็นจริงที่มีเลือดเนื้อ ความรู้สึก อารมณ์ และการรับรู้ในรูปแบบต่างๆ *The Passions of the Soul* ไม่ได้น่าสนใจเพียงเพราะเป็นบทวิเคราะห์เรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ตหากแต่ยังเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าใจเรื่อง "การรวมตัวของกายกับจิต" (Mind-Body Union) ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาพของเดส์การ์ตในความเข้าใจของข้าพเจ้าต่างไปจากความเข้าใจแบบเดิมคือการศึกษาความคิดทางปรัชญาของเขาในบริบทของประวัติศาสตร์และการศึกษาผลงานของเขาในภาพรวม ข้าพเจ้าเชื่อว่าการศึกษาดังวิธีเหล่านี้จะช่วยให้เราเห็นพัฒนาการและความเป็นมาของความคิดทางปรัชญาในรูปแบบที่การศึกษาในเชิงวิเคราะห์ (analytic) แต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถให้ได้ การศึกษาปรัชญาของเดส์การ์ตในบริบทของประวัติศาสตร์และบรรยากาศในการแสวงหาความรู้ที่เปลี่ยนไปทำให้ข้าพเจ้าเห็นความสอดคล้องระหว่างความคิด

ทางศีลธรรมกับความคิดทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาของเขา ข้าพเจ้าได้เห็นความจำเป็นของการแบ่งแยกระหว่างจิตกับกายในบริบทของจักรวาลวิทยาที่เปลี่ยนไปในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในแง่หนึ่งทวินิยมจิต-กายของเดส์การ์ตก็เป็นภาพสะท้อนของการปฏิบัติความรู้ในสมัยนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นว่าทวินิยมดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติรอบตัว และมีนัยอย่างไรต่อการมองโลกแห่งวัตถุโดยทั่วไปและร่างกายของมนุษย์โดยเฉพาะ การที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาผลงานของเดส์การ์ตในภาพรวมแทนที่จะ "เจาะ" ศึกษาวิเคราะห์ผลงานเพียงชั้นเดียวทำให้ข้าพเจ้าเห็นความสัมพันธ์หรือ "รอยต่อ" ระหว่างอภิปรัชญาทวินิยมกับแนวคิดทางศีลธรรมของเขา ข้าพเจ้าได้เห็นว่าแม้ศีลธรรมของเดส์การ์ตจะมีรากฐานอยู่บนทวินิยมจิต-กายของเขาย่างมั่นคงแต่เดส์การ์ตก็ได้แยกแยะการคิดพิจารณาในเชิงศีลธรรมออกจากการคิดค้นหาความจริงในทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาออกจากกันอย่างค่อนข้างชัดเจน วิธีวิทยาที่ข้าพเจ้าใช้ช่วยให้ข้าพเจ้าสามารถนำชิ้นส่วนต่างๆ ของปรัชญาของเดส์การ์ตในความเข้าใจของข้าพเจ้ามาประกอบกันเข้าเป็นภาพใหญ่ได้

ภาพใหญ่หรือภาพรวมที่ข้าพเจ้าได้ไม่ใช่ภาพของปรัชญาในเชิงวิทยาศาสตร์ที่มีความชัดเจนและโปร่งใสหากแต่เป็นภาพที่แสดงถึงความไม่แน่นอนและความขุ่นมัวที่อยู่เบื้องหลังการพยายามอธิบายโลกด้วยหลักการทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ของเดส์การ์ต ความไม่แน่นอนประการแรกสะท้อนให้เราเห็นอย่างค่อนข้างชัดเจนในเรื่องกฎธรรมชาติ แม้เดส์การ์ตจะพยายามอธิบายโลกธรรมชาติโดยอาศัยคณิตศาสตร์และฟิสิกส์แต่สำหรับเขากฎธรรมชาติไม่ได้มีแบบแผนที่แน่นอนตายตัว ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกธรรมชาติในที่สุดแล้วเกิดจากเจตจำนงอันลึกลับของพระเจ้าที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ เดส์การ์ตอธิบายว่าการที่เราเห็นว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติเป็นเพราะปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเท่านั้นหาได้ดำเนินตามกฎเกณฑ์ที่มีแบบแผนตายตัวไม่ หากพิจารณาให้ดีเราอาจเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องปัจจัยภาพ (causality) ของเดวิด ฮูม (David Hume) กับความคิดเรื่องกฎธรรมชาติของเดส์การ์ตก็เป็นได้

ความไม่แน่นอนประการที่สองสะท้อนผ่าน "มนุษย์วิทยา" ของเดส์การ์ตที่เห็นว่า "มนุษย์ที่แท้จริง" เป็นองค์รวมของจิตกับกายที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ความคิดเช่นนี้ทำให้ "มนุษย์ที่แท้จริง" ไม่สามารถเข้าใจประสบการณ์ทางผัสสะและอารมณ์ความรู้สึกได้ชัดเจนเนื่องจากปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดจากกลไกที่ซับซ้อนในร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ได้รับรู้ในระดับจิตสำนึกในชีวิตประจำวัน การที่เดส์การ์ตพยายามเน้นความสำคัญของประสบการณ์ในอดีตยิ่งเป็นการเพิ่มความไม่แน่นอนให้กับชีวิตมนุษย์ในแง่ของอารมณ์ความรู้สึกเนื่องจากสิ่งที่เดส์การ์ตเห็นว่าเป็นรากฐานของอารมณ์ส่วนใหญ่คือประสบการณ์ในวัยทารกทั้งก่อนและหลังการเกิดซึ่งเราไม่สามารถจำหรือระลึกถึงได้ แม้เดส์การ์ตจะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถฝึกหัดตนเองเพื่อให้รู้จักควบคุมอารมณ์แต่หากเราไม่สามารถหาต้นตอของอารมณ์ได้การควบคุม

อารมณ์โดยการปรับเปลี่ยนปฏิกิริยาโต้ตอบของเราก็อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ง่ายอย่างที่เดส์การ์ดเข้าใจ อย่างไรก็ตามทฤษฎีเรื่อง "อารมณ์" ของเดส์การ์ดในแง่หนึ่งก็นับได้ว่าเป็นการคิดบุกเบิกในแง่ของ "จิตบำบัด" หรือ "พฤติกรรมบำบัด" ซึ่งฟรอยด์และนักจิตวิเคราะห์ทั้งหลายได้พัฒนาและนำมาใช้ในสมัยต่อมาอย่างแพร่หลาย

ความไม่แน่นอนประการที่สามที่ข้าพเจ้าเห็นในงานของเดส์การ์ดปรากฏอยู่ในรูปของ โชคชะตา ความไม่แน่นอนของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์บ่อยครั้งเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาความสุขและการมีชีวิตที่ดี ความไม่แน่นอนนี้มีผลอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดเรื่องศีลธรรมของเดส์การ์ด แม้มนุษย์จะควบคุมอารมณ์ได้อย่างสมบูรณ์แต่นั้นก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะรอดพ้นจากความไม่แน่นอนของโชคชะตาและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้ ด้วยเหตุผลนี้เดส์การ์ดจึงแนะนำให้มนุษย์ปรารถนาเพียงสิ่งที่ตนควบคุมได้ซึ่งก็คือจิตใจของมนุษย์นั่นเอง ความไม่แน่นอนในแง่นี้สะท้อนให้เราเห็นความเปราะบางของชีวิตมนุษย์ซึ่งแม้แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการและวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถช่วยได้

ความไม่แน่นอนประการสุดท้ายปรากฏอยู่ในรูปของความสามารถที่จะผิดได้ (fallibility) ของการตัดสินใจทางศีลธรรมของมนุษย์แม้จะใช้เหตุผลเป็นตัวชี้แนะแล้วก็ตาม ความไม่แน่นอนนี้คือสิ่งที่แฝงอยู่ในแนวคิดเรื่อง "ความแน่นอนทางศีลธรรม" ของเดส์การ์ดซึ่งเป็นความแน่นอนที่สามารถผิดได้และเป็นความแน่นอนในระดับพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่ใช่ความแน่นอนในทางอภิปราย แม้มนุษย์จะใช้เหตุผลและเจตจำนงอันแข็งแกร่งมั่นคงในการพิจารณาว่าควรกระทำสิ่งใดในสถานการณ์ต่างๆ แต่มันก็ไม่ได้หมายความว่า การตัดสินใจของมนุษย์จะต้องถูกต้องเสมอ

แม้เดส์การ์ดจะต่อสู้กับความไม่แน่นอนในอภิปรายและในญาณวิทยาได้สำเร็จในระดับหนึ่งแต่เขาก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธความไม่แน่นอนเหล่านี้ในระดับศีลธรรมได้ "มนุษย์ที่แท้จริง" สำหรับเดส์การ์ดไม่ได้เป็นเพียง "จิต" ที่คิดได้แต่เป็นองค์รวมของจิตกับกายและการเป็นองค์รวมนั้นนอกจากจะมีความไม่แน่นอนอยู่ในองค์ประกอบโดยธรรมชาติแล้วยังต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งความเป็นจริงอีกด้วย ด้วยเหตุที่ทฤษฎีเรื่องอารมณ์ของเดส์การ์ดเป็นผลมาจากการศึกษาองค์รวมของจิตกับกาย เมื่อเดส์การ์ดนำเรื่องของอารมณ์มาเป็นรากฐานของความคิดทางศีลธรรมเขาจึงต้องมีพื้นที่ให้กับความไม่แน่นอนทั้งหลายในชีวิตมนุษย์ด้วย เราอาจจะกล่าวได้ว่าความไม่แน่นอนทั้งหลายคือสิ่งที่ทำให้เดส์การ์ดต้องตระหนักถึงข้อจำกัดของ "มนุษย์ที่แท้จริง" อันส่งผลให้แนวคิดเรื่องศีลธรรมของเขาแฝงไว้ด้วยความเห็นอกเห็นใจมนุษย์ (sympathetic) ความยืดหยุ่น และความสามารถที่จะผิดได้

บรรณานุกรม

- Almog, J. ***What Am I? : Descartes and the Mind-Body Problem***. New York: Oxford University Press, 2002.
- Aristotle. ***Physics***. Translated by R. P. Hardie and R. K. Gaye. Oxford: Clarendon Press, 1930.
- Aristotle. ***The Basic Works of Aristotle***. R. McKeon (ed.). New York: Random House, 1941.
- Aristotle. ***Nicomachean Ethics***. Translated by T. Irwin. Indianapolis: Hackett Publishing, 1985.
- Bar On, B-A. ***Modern Engendering: Critical Feminist Readings in Modern Western Philosophy***. Albany: State University of New York Press, 1994.
- Beyssade, J-M. "The Idea of God and the Proofs of His Existence." In J. Cottingham (ed.), ***The Cambridge Companion to Descartes***, pp. 174-199. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Bordo, S. ***The Flight to Objectivity***. Albany: State University of New York Press, 1987.
- Bordo, S., ed. ***Feminist Interpretations of René Descartes***. University Park: The Pennsylvania State University Press, 1999.
- Brown, D. and de Sousa, R. "Descartes on the Unity of the Self and the Passions." In B. Williston and A. Gombay (eds.). ***Passion and Virtue in Descartes***, pp. 153-173. Amherst: Humanity Books, 2003.
- Brown, D. and Normore, C. "Traces of the Body: Cartesian Passions." In B. Williston and A. Gombay (eds.). ***Passion and Virtue in Descartes***, pp. 83-106. Amherst: Humanity Books, 2003.
- Campbell, R. ***Truth and Historicity***. Oxford: Clarendon Press, 1990.

- Clark, D. ***Descartes's Theory of Mind***. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Cottingham, J. "Cartesian Trialism." ***Mind*** 94 (1985): 218-230.
- Cottingham, J. ***Descartes***. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- Cottingham, J., ed. ***The Cambridge Companion to Descartes***. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Cottingham, J. ***Philosophy and the Good Life***. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Davies, R. ***Descartes: Belief, Scepticism and Virtue***. London: Routledge, 2001.
- Descartes, R. ***The Philosophical Writings of Descartes***, Vols. I and II. Translated by J. Cottingham, R. Stoothoff and D. Murdoch. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Descartes, R. ***The Philosophical Writings of Descartes***. Vol. III. Translated by J. Cottingham, R. Stoothoff, D. Murdoch and A. Kenny. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Descartes, R. ***The Passions of the Soul***. Translated by S. Voss. Indianapolis: Hackett Publishing, 1989.
- Garber, D. "Descartes and Occasionalism." In S. Nadler (ed.), ***Causation in Early Modern Philosophy***. pp. 9-26. University Park: Pennsylvania State University Press, 1993.
- Gaukroger, S. ***Cartesian Logic***. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- Gueroult, M. ***Descartes' Philosophy Interpreted according to the Order of Reasons***, Vols. I and II. Translated by R. Ariew. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.

- Hume, D. ***An Enquiry Concerning Human Understanding***. L. A. Selby-Bigge and P. H. Nidditch (eds.). Oxford: Clarendon Press, 1975.
- James, S. ***Passion and Action: The Emotions in Seventeenth-Century Philosophy***. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Kenny, A. ***The Anatomy of the Soul: Historical Essays in the Philosophy of Mind***. New York: Barnes & Noble, 1973.
- MacKenzie, G. "The Reconfiguration of Sensory Experience." In J. Cottingham (ed.), ***Reason, Will, and Sensation***. pp. 251-274. Oxford: Clarendon Press, 1994.
- Merchant, C. ***The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution***. New York: Harper, 1990.
- Morgan, V. ***Foundations of Cartesian Ethics***. Amherst: Humanity Books, 1994.
- Murdoch, I. ***Metaphysics as Guide to Morals***. New York: Penguin Press, 1993.
- Paracelsus, T. ***Selected Writings***. J. Jacobi (ed.). London: Routledge, 1951.
- Plato. ***Complete Works***. J. M. Cooper (ed.). Indianapolis: Hackett Publishing, 1997.
- Rabin, S. "Nicolaus Copernicus." In Edward N. Zalta (ed.), ***The Stanford Encyclopedia of Philosophy*** (Summer 2005 Edition). URL = <http://plato.stanford.edu/archives/sum2005/entries/copernicus/>.
- Radner, D. "Descartes's Notion of the Union of Mind and Body." ***Journal of the History of Philosophy*** 26 (1971): 159-170.
- Rodis-Lewis, G. ***L'anthropologie Cartésienne***. Paris: Presses Universitaires de France, 1990.
- Rorty, A. O. "Cartesian Passions and the Union of Mind and Body." In A. O. Rorty (ed.), ***Essays on Descartes's Meditations***. Berkeley: University of California Press, 1986.

Rozemond, M. ***Descartes's Dualism***. Cambridge: Harvard University Press, 1998.

Schmaltz, T. "Descartes and Malebranche on Mind and Mind-Body Union." ***The Philosophical Review*** 101 (1992): 281-325.

Sherrard, P. ***The Rape of Man and Nature***. Ipswich: Golgonooza Press, 1987.

Taylor, C. ***Sources of the Self***. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Williams, B. ***Descartes: The Project of Pure Inquiry***. Harmondsworth: Penguin Press, 1978.

Williston, B. and Gombay, A., eds. ***Passion and Virtue in Descartes***. Amherst: Humanity Books, 2003.

Wilson, M. D. ***Descartes***. Boston: Routledge and Kegan Paul, 1978.

Wilson, M.D. "Cartesian Dualism." In M. Hooker (ed.), ***Descartes: Critical and Interpretative Essays***. pp. 197-233. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.

Write, J. and Potter, P., eds. ***Psyche and Soma: Physicians and Metaphysicians on the Mind-Body Problem from Antiquity to Enlightenment***. Oxford: Clarendon Press, 2000.

ภาคผนวก

คำศัพท์บางคำที่ข้าพเจ้าใช้ในรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นคำที่มีความหมายเฉพาะในทางปรัชญาและถูกใช้ในสมัยใหม่ตอนต้น (ศตวรรษที่ 17-18) ในความหมายที่ต่างจากที่นักปรัชญาในยุคต่อมาหรือในปัจจุบันใช้กัน ในภาคผนวกนี้ ข้าพเจ้าจะอธิบายความหมายของคำศัพท์ดังกล่าว โดยจะประมวลความหมายของคำเหล่านี้จากงานเขียนของเดส์การ์ต

พลังแห่งชีวิต (animal spirits) – อนุภาคในเชิงกายภาพที่มีขนาดเล็กมากของเลือดและเป็นพลังที่ขับเคลื่อนอย่างรวดเร็วและหมุนเวียนอยู่ในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่นในสมอง เส้นประสาทและกล้ามเนื้อ ในความเข้าใจของเดส์การ์ต “พลังแห่งชีวิต” เป็นเสมือนสื่อที่ส่งทอดข้อมูลต่างๆ ผ่านระบบประสาท และมีลักษณะเหมือนกับ “อากาศหรือลมอันแผ่วเบา” (*Passions*, ข้อ 7, CSM I, 330) การอธิบาย “พลังแห่งชีวิต” ในลักษณะนี้ทำให้เดส์การ์ตสามารถหลีกเลี่ยงการอ้างอิงถึงพลังลึกลับที่นักปรัชญากระแส Scholasticism ใช้อธิบายการเคลื่อนไหวของมนุษย์และสัตว์ เนื่องจาก “พลังแห่งชีวิต” สำหรับเดส์การ์ตเป็นปรากฏการณ์เชิงกลไกในระดับย่อยและสามารถใช้หลักการทางฟิสิกส์อธิบายได้เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางกายภาพอื่นๆ ทั้งหมด

ความจริงนิรันดร์ (eternal verities, eternal truths) – ความจริงเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานทางปรัชญา เช่นหลักการแห่งความไม่ขัดแย้งกัน (Principle of Non-Contradiction) และความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติหรือแก่นของสิ่งต่างๆ เดส์การ์ตเชื่อว่าความจริงนิรันดร์ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของพระเจ้าอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือพระเจ้ายเป็นสัมฤทธิ์เหตุ (efficient cause) ของความจริงนิรันดร์ทั้งหมด สำหรับเดส์การ์ตความจริงนิรันดร์ไม่ใช่ความจริงที่ต้องจริงอย่างจำเป็น (necessarily true) เนื่องจากเจตจำนงของพระเจ้ายลัทธิและยิ่งใหญ่เกินกว่าที่มนุษย์จะเข้าใจได้ และความจริงนิรันดร์ที่พระองค์เป็นผู้สร้างขึ้นจึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

อารมณ์ (passions, passions of the soul, emotions) – ปรากฏการณ์ (อันมีสาเหตุมาจากกาย) ที่เกิดขึ้นต่อจิตในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” (passive) โดยที่เจตจำนงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการรับรู้ปรากฏการณ์หรืออารมณ์นี้ในชั่วขณะแรกที่เกิดอารมณ์ขึ้น จิตรับรู้ปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างไม่มีทางเลือกและหลีกเลี่ยงไม่ได้ อารมณ์เป็นสิ่งที่จิตรับรู้ในฐานะที่มนุษย์เป็นองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) อารมณ์ในความหมายกว้างเกิดจากการเคลื่อนตัวของพลังแห่งชีวิตอันเป็นผลมาจากการรับรู้สิ่งเร้าภายนอกหรือภายในจิต เมื่อพลังแห่งชีวิตเคลื่อนตัวไปกระทบต่อมไพเนียลซึ่งเดส์การ์ตเชื่อว่าเป็นจุดรวมของวิญญาณหรือจิต ต่อมไพเนียลก็จะสั่นสะเทือนและทำให้เกิดอารมณ์ขึ้นในจิต อารมณ์ในความหมายกว้างแบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ความรู้สึกรู้สึกหรือผัสสะ (sensations) ความกระหาย (appetites) และ “อารมณ์” ในความหมาย

แคบ (passions, passions of the soul, emotions) “อารมณ์” ในความหมายแคบ ซึ่งคืออารมณ์ที่จิต “โยงเข้าสู่” ตัวเองหรือคิดว่าจิตเองเป็นผู้ก่อให้เกิดอารมณ์นั้นเป็นสิ่งที่เดส์การ์ตต้องการศึกษาอย่างละเอียดใน *The Passions of the Soul*

การรับรู้ (perception) – เดส์การ์ตใช้คำว่า “การรับรู้” เพื่อสื่อถึงการรับรู้ทางปัญญาอย่างบริสุทธิ์ของจิต ซึ่งต่างจาก “การรับรู้” ในความหมายที่ใช้กันในสมัยต่อมาและในปัจจุบันที่มักหมายถึงกระบวนการทางผัสสะเช่นการมองเห็นและได้ยินเสียง เมื่อเดส์การ์ตต้องการกล่าวถึงสภาวะการรับรู้ทางกายภาพเขาจะใช้คำว่า “รู้สึก” หรือ “สัมผัส” (to sense, to have sensory awareness) แทน

ความรู้สึก, ผัสสะ (sensation) – ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตและมีสาเหตุมาจากกายประกอบด้วยผัสสะภายนอกหรือประสาทสัมผัส เช่นการมองเห็นและได้ยินเสียง และผัสสะภายในหรือความรู้สึก เช่นความรู้สึกร้อน หนาว หิว อิ่ม เป็นต้น (ใน *The Passions of the Soul* เดส์การ์ตได้จัดให้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในร่างกายเช่นความรู้สึกหิวและอิ่มอยู่ในประเภทของ “ความกระหาย” หรือ appetites) ความรู้สึกหรือผัสสะเป็นสิ่งที่จิตรับรู้ในฐานะที่มนุษย์เป็นองค์รวมของจิตกับกาย (Mind-Body Union) เมื่อมนุษย์มีความรู้สึกหรือผัสสะเช่นรู้สึกกระหายน้ำไม่ใช่เพียงแต่จิตเท่านั้นที่เข้าใจด้วยปัญญาว่าร่างกายกำลังต้องการน้ำ แต่เรายังเกิดมีความรู้สึกทางกายประกอบอีกด้วย เช่นรู้สึกปากและคอแห้ง เป็นต้น สำหรับเดส์การ์ตความรู้สึกหรือผัสสะเป็นประสบการณ์ที่มนุษย์ต้องมีการใช้ชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะไม่ใช่ “แก่น” (essence) ของมนุษย์ในฐานะ “สิ่งที่คิดได้” (*res cogitans*) ก็ตาม